

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞTIĞI ORDULARIN
KOMUTANLARI**

YASEMİN KAHRAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. AHMET GÜZEL**

KONYA-2022

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasemin Kahraman		
	Numarası	18810501089		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Ana Bilim Dalı / Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
Tezin Adı	Hz. Peygamber'in Savaştığı Orduların Komutanları			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Yasemin Kahraman

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasemin Kahraman		
	Numarası	18810501089		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Ana Bilim Dalı / Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet Güzel		
Tezin Adı	Hz. Peygamber'in Savaştığı Orduların Komutanları			

ÖZET

Tarihte birçok savaş yaşanmıştır ve bu savaşlar sonucunda ekonomi, siyasi ve kültürel alanda değişimler olmuştur. Gazveler de İslâm toplumu için ayrı bir öneme sahiptir. Çalışmamıza konu olan Hz. Peygamber'in savaşığı orduların komutanları, kendi kabilesini ve çevre kabileleri kışkırtarak Müslümanların üzerine gitmişlerdir. Bu anlamda tarihin seyrini değiştirmişlerdir.

Konu edindiğimiz komutanların savaş öncesinde, savaş esnasında ve savaş sonrasında nasıl bir yol izledikleri, neler yaptıkları, ordusuna nasıl davrandıkları, strateji ve harp taktikleri vurgulanmıştır. Düşman ordusunun komutanlarının hırsına ve öfkesine yenik düşerek yaptıkları hatalar üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in askerî dehasını, siyasetini ve düşman ordularının komutanlarının birbirleriyle mukayese etme imkânı elde edilmiştir. Uygulanan strateji ve harp taktiklerinin her iki taraf açısından sonuçları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Tarihi, Siyer, Hz. Peygamber, Gazve, Komutan, Strateji.

ABSTRACT

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Yasemin Kahraman		
	Student Number	18810501089		
	Department	History Department/Medieval History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	✓	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet Güzel		
Title of the Thesis/Dissertation	Commanders of the Armies Fought by the Prophet Muhammad.			

ABSTRACT

There have been many wars in history and as a result of these wars, there have been changes in the economic, political and cultural fields. The military campaigns which prophet Muhammad himself commanded the Islamic armies -gazve- also have a special importance for the Islamic society. The commanders of the armies fought by the Prophet Muhammad, who is the subject of our study, provoked his own tribe and the surrounding tribes and then went against the Muslims. In this sense, they have changed the course of history.

It is emphasized how the commanders, we mentioned, followed before, during and after the war, what they did, how they treated their army, strategy and war tactics. The mistakes made by the commanders of the enemy army, succumbing to their greed and anger, were emphasized. The Prophet's military genius, his politics and the commanders of the enemy armies were given the opportunity to compare with each other. The results of the strategy and war tactics applied for both sides were evaluated.

Key words: Medieval History, prophetic biography, the prophet Muhammad, Gazve (The military campaigns which prophet Muhammad himself commanded the Islamic armies), Commander, Strategy.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MÜŞRİK KOMUTANLAR

1.1. Ümeyye b. Halef	7
1.1.1. Kabilesi ve Ailesi	7
1.1.2. İsmi ve Lakapları	8
1.1.3. Kısaca Hayatı	9
1.1.4. Ümeyye b. Halef'in Buvât Gazvesi'ndeki Komutanlığı	10
1.1.5. Komutanlıktan Ölümüne Kadar Hayatı	11
1.1.6. Ölümü	11
1.1.7. Özel Hayatı	12
1.2. Kürz b. Câbir	13
1.2.1. Kabilesi ve Ailesi	13
1.2.2. İsmi ve Lakapları	13
1.2.3. Kısaca Hayatı	13
1.2.4. Kürz b. Câbir'in Safevân Gazvesi'ndeki Komutanlığı	14
1.2.5. Komutanlıktan Ölümüne Kadar Hayatı	15
1.2.6. Ölümü	16
1.2.7. Özel Hayatı	16
1.3. Amr b. Hişâm	17
1.3.1. Kabilesi ve Ailesi	17
1.3.2. İsmi ve Lakapları	19
1.3.3. Kısaca Hayatı	20
1.3.4. Komutanlıkları	25
1.3.4.1. Amr b. Hişâm'ın Sifû'l-Bahr Seriyyesi'ndeki Komutanlığı	25
1.3.4.2. Amr b. Hişâm'ın Bedir Gazvesi'ndeki Komutanlığı	26
1.3.5. Ölümü	30
1.3.6. Özel Hayatı	31
1.4. Ebû Süfyân b. Harb	33
1.4.1. Kabilesi ve Ailesi	34
1.4.2. İsmi ve Lakapları	35
1.4.3. Kısaca Hayatı	35
1.4.4. Komutanlıkları	37
1.4.4.1. Ebû Süfyân b. Harb'in Zü'l-Uşeyre Gazvesi'ndeki Komutanlığı	37
1.4.4.2. Ebû Süfyân b. Harb'in Bedir Gazvesi'ndeki Durumu	38
1.4.4.2. Ebû Süfyân b. Harb'in Sevîk Gazvesi'ndeki Komutanlığı	39
1.4.4.3. Ebû Süfyân b. Harb'in Uhud Gazvesi'ndeki Komutanlığı	40
1.4.4.4. Ebû Süfyân b. Harb'in Hamrâu'l-Esed Gazvesi'ndeki Komutanlığı	43
1.4.4.5. Ebû Süfyân b. Harb'in Bedrû'l-Mev'îd Gazvesi'ndeki Komutanlığı	45
1.4.4.6. Ebû Süfyân b. Harb'in Hendek Gazvesi'ndeki Komutanlığı	46
1.4.4.7. Ebû Süfyân b. Harb'in Hudeybiye Barış Antlaşması'ndaki Rolü	48
1.4.4.8. Ebû Süfyân b. Harb'in Mekke'nin Fethindeki Komutanlığı	50
1.4.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı	52
1.4.6. Ölümü	54

1.4.7. Özel Hayatı	54
1.5. Dü'sûr b. el-Hâris	59
1.5.1. Kabilesi ve Ailesi	59
1.5.2. İsmi ve Lakapları	59
1.5.3. Kısaca Hayatı	59
1.5.4. Komutanlığı	59
1.5.4.1. Dü'sûr b. el-Hâris'in Gatafan Gazvesi'ndeki Komutanlığı	59
1.5.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı	60
1.5.6. Ölümü	60
1.5.7. Özel Hayatı	60
1.6. Hâris b. Ebû Dırâr	61
1.6.1. Kabilesi ve Ailesi	61
1.6.2. İsmi ve Lakapları	62
1.6.3. Kısaca Hayatı	62
1.6.4. Komutanlığı	62
1.6.4.1. Hâris b. Ebû Dırâr'ın Müstalık Gazvesi'ndeki Komutanlığı	62
1.6.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı	65
1.6.6. Ölümü	66
1.6.7. Özel Hayatı	66
1.7. Uyeyne b. Hısn	67
1.7.1. Kabilesi ve Ailesi	67
1.7.2. İsmi ve Lakapları	68
1.7.3. Kısaca Hayatı	69
1.7.4. Komutanlığı	69
1.7.4.1. Uyeyne b. Hısn'ın Hendek Gazvesi'nde Birlik Komutanlığı	69
1.7.4.2. Uyeyne b. Hısn'ın Gabe Gazvesi'ndeki Komutanlığı	70
1.7.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı	71
1.7.6. Ölümü	74
1.7.7. Özel Hayatı	74
1.8. Mâlik b. Avf	75
1.8.1. Kabilesi ve Ailesi	75
1.8.2. İsmi ve Lakapları	76
1.8.3. Kısaca Hayatı	76
1.8.4. Komutanlıkları	76
1.8.4.1. Mâlik b. Avf'ın Huneyn Gazvesi'ndeki Komutanlığı	76
1.8.4.2. Mâlik b. Avf'ın Tâif Kuşatması'ndeki Komutanlığı	81
1.8.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı	83
1.8.6. Ölümü	84
1.8.7. Özel Hayatı	84

İKİNCİ BÖLÜM

2. YAHUDİ KOMUTANLAR

2.1. Huyey b. Ahtâb	85
2.1.1. Kabilesi ve Ailesi	85
2.1.2. Nesebi/Soyu	87
2.1.3. Kısaca Hayatı	87
2.1.4. Komutanlığı	88
2.1.4.1. Huyey b. Ahtâb'ın Benî Nadîr Gazvesi'ndeki Komutanlığı	88

2.1.4.2. Huyey b. Ahtâb'ın Hendek Gazvesi'ndeki Komutanlığı.....	91
2.1.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı	91
2.1.6. Ölümü	92
2.1.7. Özel Hayatı	92
2.2. Ka'b b. Esed	93
2.2.1. Kabilesi ve Ailesi.....	93
2.2.2. İsmi ve Lakapları	94
2.2.3. Kısaca Hayatı.....	94
2.2.4. Komutanlıkları	96
2.2.4.1. Ka'b b. Esed'in Hendek Gazvesi'ndeki Komutanlığı	97
2.2.4.2. Ka'b b. Esed'in Kurayza Gazvesi'ndeki Komutanlığı	99
2.2.5. Ölümü	102
2.2.6. Özel Hayatı	103
2.3. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk	104
2.3.1. Kabilesi ve Ailesi.....	104
2.3.2. İsmi ve Lakapları	105
2.3.3. Kısaca Hayatı.....	105
2.3.4. Komutanlıkları.....	106
2.3.4.1. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk Hendek Gazvesi'ndeki Konumu	106
2.3.4.2. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk Hayber Gazvesi'ndeki Komutanlığı	106
2.3.5. Ölümü	110
2.3.6. Özel Hayatı	110
2.4. Ükeydir b. Abdülmelik	111
2.4.1. Kabilesi ve Ailesi.....	112
2.4.2. İsmi ve Lakapları	113
2.4.3. Kısaca Hayatı.....	113
2.4.4. Komutanlığı	114
2.4.4.1. Ükeydir b. Abdülmelik'in Dûmetü'l-Cendel Gazvesi'ndeki Komutanlığı	114
2.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı	115
2.6. Ölümü	116
2.7. Özel Hayatı	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞTIĞI ORDULARIN KOMUTANLARININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

3.1. Fizikî Özellikleri.....	117
3.2. Komutanların Yakınlarıyla Hz. Peygamber'in Yaptığı Evlilikler	117
3.3. Savaş Stratejileri	118
3.4. Pratik Çözüm Üretmeleri	119
3.5. Ahde Vefâları.....	120
3.6. Cömertlikleri.....	120
3.7. Cesaretleri	120
3.8. Güvenilirlikleri.....	121
3.9. İkna Kabiliyetleri	121
3.10. Hz. Peygamber'e Olan Düşmanlıkları	121
3.11. Savaşlarda Yaptıkları Hatalar	122
3.12. Katı Tutumları.....	123
3.13. İhanetleri	123

3.14. Kibirleri.....	124
3.15. Hz. Peygamber'e Karşı Savaşan ve Daha Sonra Müslüman Olan Komutanlar	125
3.16. Hayatı Boyunca İslâm Dinine Düşmanlık Eden Komutanlar	125
3.17. Hz. Peygamber'le İlişkilerini Diplomasi Yoluyla Çözmeye Çalışan Komutanlar ...	125
3.18. Farklı Yönleri.....	125
SONUÇ	127
BİBLİYOGRAFYA	134

KISALTMALAR LİSTESİ

b.	Bin (Oğlu)
bt.	Bint (Kızı)
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	Hicrî
Hız.	Hazreti
km.	Kilometre
m.	Milâdî
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber döneminde yapılan savaşlar, gazve ve seriyye olarak ikiye ayrılmaktadır. Gazveler, Hız. Peygamber'in bizzat sevk ve idare ettiği savaşlar iken¹ seriyyeler ise Hız. Peygamber'in bizzat katılmayıp görevlendirdiği kumandanlarla sevk ve idare ettiği seferlerdir.² Çalışmamız Hız. Peygamber'in bizzat komutanlık yaptığı savaşlarla (gazvelerle) sınırlı tutulacak konunun hacmi düşünülerek Hız. Peygamber'in seriyyelerine temas edilmeyecektir. Bu kapsamda Müşrik ordusunun komutanları, Yahudi kabilelerinin reisleri ve Hristiyan komutanlar mercek altına alınmıştır. Komutanların hayat hikâyeleri genel hatlarıyla verilmiş ve daha çok savaş stratejileri üzerine durulmuştur. Gazvelerin gerçekleşmesinde, hayatlarını incelediğimiz komutanların önemli rolleri olmuştur. Hız. Peygamber döneminde yapılan savaşların amacını ve önemini anlamak için incelediğimiz komutanların gazvelerde uyguladığı taktik ve stratejilerini öğrenmek fayda sağlayacaktır.

Araştırma; giriş kısmından sonra Müşrik komutanlar, Yahudi komutanlar, Hristiyan komutanlar ve incelenen komutanların mukayeselerinin anlatıldığı üç bölümden ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmanın problemi, amacı, metodu ve kaynakları üzerinde durulmuştur.

İlk bölümde Ümeyye b. Halef, Kürz b. Câbir, Amr b. Hişâm, Ebû Süfyân, Dü'sûr b. el-Hâris, Hâris b. Ebû Dirâr, Uyeyne b. Hısn ve Mâlik b. Avf gibi Müşrik komutanların kabileleri ve aileleri, evlilikleri, çocukları, şahsiyetleri, ismi ve lakapları, hayatları ve gazvelerdeki komutanlıkları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölüm; Huyey b. Ahtâb, Ka'b b. Esed ve Kinâne b. Ebû'l-Hukayk gibi Yahudi komutanların ve Ükeydir b. Abdümelik gibi Hristiyan komutanın kabileleri ve aileleri, evlilikleri, çocukları, şahsiyetleri, ismi ve lakapları, hayatları ve gazvelerdeki komutanlıkları hakkında bilgilere ayrılmıştır.

Üçüncü bölümde; incelenen komutanların kişilikleri ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise yapılan bu çalışmanın sonunda elde ettiğimiz tespitler ortaya konulmuştur.

Yararlandığımız kaynakları, temel İslâm tarihi kaynakları başta olmak üzere konuyla ilgili çağdaş araştırmalar oluşturmaktadır. Orijinal bir konu olarak düşündüğümüz bu çalışma konumuzun yeni çalışmalara vesile olmasını umuyoruz. Çalışmamızın her safhasında rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Güzel'e görüş ve eserlerinden

¹ Hüseyin Algül, "Gazve", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, 13/488-489.

² Serdar Özdemir, "Seriyye", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 36/565-566.

yararlandığım hocalarım Prof. Dr. Ayşe Dudu Kuşçu, Doç. Dr. Mustafa Akkuş, Doç. Dr. Mehmet Şimşir'e şükranlarımı arz ederim. Ayrıca hayatlarını bana adayan ve hayatımın her aşamasında maddi ve manevi destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli anne ve babama şükranlarımı arz ediyorum, henüz bir ay önce vefat eden canım babamı da rahmetle yâd ediyorum.

Yasemin KAHRAMAN

Konya-2022

GİRİŞ

Savaş; devletler veya devlet grupları tarafından, milli güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve eylem olarak tanımlanmıştır.³ Taraflar hedeflerine ulaşmak için gücünü belli bir yöntem ve strateji ile kullanırlar. Savaş, insanlık tarihinde ne kadar eski ise strateji de bir o kadar eskidir. Tarih boyunca yapılan savaşlar incelendiğinde her zaman ordunun asker sayısı veya gücü çok olanının savaşı kazanmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum savaşta kullanılan stratejinin önemine dikkat çekmektedir.

Yapılan savaşlarda ordu komutanları; savaş esnasında oluşabilecek tehlikeleri tahmin etmeleri, savaşın uygun yerde ve zamanda yapılmasını sağlamaları, askerleri disiplinli bir şekilde yönetmeleri gibi görevleri üstlenmişlerdir. Bu nedenle savaşların kazanılmasında komutanların rolü ve önemi büyüktür. Komutanların savaş öncesinde ve savaş esnasında sergiledikleri tutumlarının, savaşların kazanılmasında veya kaybedilmesinde büyük etkisi vardır. Dolayısıyla komutanların askerî dehası varsa savaşı kazanma olasılığı da artacaktır.

Araştırma Konusu ve Problemi

Araştırma; gazvelerde Hz. Peygamber'e karşı savaşan ordu komutanlarının soylarını, ailelerini, hayatlarını, komutanlıklarını ve özel hayatlarını konu edinmektedir.

Şüphesiz ki savaş, insanlık tarihinin kaderini büyük ölçüde etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Bu yüzden yapılan savaşları incelerken savaş öncesinde, savaş esnasında veya sonrasında ordu komutanlarının kullandıkları yöntemleri ve stratejileri belirlememiz bize fayda sağlayacaktır. Ayrıca komutanların kullandıkları yöntemler bize komutanların kişiliği hakkında da bilgi vermektedir. Konuyla ilgili ciddi araştırmaların yapılması, Hz. Peygamber ile yapılan savaşların sosyolojik, psikolojik arka planlarının tespit edilmesi ve analitik bir şekilde değerlendirilmesi o dönemde gerçekleşen ve tarihe yön veren olayların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Literatürde genellikle Müslüman komutanların hayatlarına yer verilirken Müslümanlara karşı savaşan ordu komutanlarının hayatları hakkında toplu bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu yüzden konuya ters bakış açısıyla yaklaşarak çalışmamızı ortaya koyduk.

---

³ Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", Avrasya Terim Dergisi, sayı 2, 2013, s. 114.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; “Hz. Peygamber’e Karşı Savaşan Orduların Komutanları”nı incelemektir. Konu edinilen komutanların savaş öncesinde, savaş esnasında ve savaş sonrasında uyguladığı yöntemlerin ve stratejilerin savaşın kazanılması ve kaybedilmesinde ne derece etkili olduğu sorularına cevap aramaktır. Böylece Hz. Peygamber’in askerî dehasını ve siyasetini mukayese etme imkânı elde edilecektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- a- Hz. Peygamber’e karşı savaşan ordu komutanları kimlerdi?
- b- Bu komutanların hayat hikâyeleri nasıldır, karakteristik özellikleri nelerdir?
- c- Hz. Peygamber’in bu komutanlarla ilişkilerinde takip ettiği yöntemler nelerdir?
- d- Bu komutanların başarı durumları, askerî yönleri nasıldır?
- e- Bu komutanlardan Müslüman olanların İslâmiyet’in yayılmasına katkıları nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür taramasında Hz. Peygamber döneminde yapılan savaşların sebep ve sonuçları üzerinde durulmuş harp esnasında izlenen yöntemin savaşın kaderini değiştirme üzerinde etkisi olduğuna değinilmiştir. Kazanılan her zaferin ardında mutlaka askerî dehâsını kullanan bir komutan vardır. Dolayısıyla ordu komutanlarının kişilikleri ve uyguladığı harp stratejilerini bilinmesi tarihteki savaşlarının sebep ve sonuçlarını daha iyi anlamaya katkı sağlayacaktır.

Sınırlılıkları

Hendek Gazvesi’nde birçok komutan olmasına rağmen ordunun genel komutanı Ebû Süfyân’dır. Kaynaklarda daha çok Ebû Süfyân’ın adı geçtiğinden ve Müşrik ordusunun yönetimi onun elinde olduğundan dolayı Hendek Gazvesi’nde Ebû Süfyân’ın komutanlığı ele alınmıştır ve diğer kabilelerin komutanlarına kısaca değinilmiştir.

Ele aldığımız bazı gazvelerde komutanlar belirlendiği halde belirlenen komutanlar arka planda kaldığından ve ordunun genel yönetimi ve son söz hakkı kabile reislerinin elinde olduğundan savaş stratejilerini ve ordu yönetimini daha iyi açıklamak adına kabile reislerinin hayatları ve komutanlıkları ele alınmıştır.

Tanımlar

Gazve: Hz. Peygamber'in bizzat sevk ve idare ettiği savaşlar hakkında kullanılan terimdir.⁴

Seriyye: Hz. Peygamber'in bizzat katılmayıp görevlendirdiği kumandanlarla sevk ve idare ettiği seferdir.⁵

Strateji: Düşmanın ne yapabileceğini veya ne yapamayacağını belirleyerek bu doğrultuda genel plan yapmak, kendi güçlerini yerleştirerek gerektiğinde harekete geçirmektir.⁶

Nübüvvet: Allah ile insanlar arasında dünya ve âhiretle ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yapılan elçilik görevine verilen addır.⁷

Araştırmanın Kaynakları

“Hz. Peygamber'in Savaştığı Orduların Komutanları” adlı çalışmamızda Kur'an-ı Kerim kaynağından sonra, ilk dönem siyer ve meğazî eserlerinden İbn İshâk'ın Sîretü İbn İshâk⁸ ve Vâkıdî'nin *Kitâbü'l-Meğâzî*⁹ adlı eserlerinden istifade edildi. Üzerinde çalışılan gazvelerin sebep ve sonuçlarına değinirken Vâkıdî'nin bu eserinden faydalanıldı.

Hz. Peygamber'in hayatının tamamını konu edinen İbn Hişâm'ın Sîret-i İbn-i Hişâm¹⁰ adlı eserden ayrıntılı bilgiler elde edildi. İbn Sa'd'ın *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*¹¹ adlı eserinden komutanların soyu ve aileleri konusunda bilgilere ulaşıldı.

Araştırmamıza konu olan kişilerin hayatlarını araştırırken ensâb türü bir kitap olan Belâzurî'nin *Ensâbu'l-Eşraf*¹² adlı eseri çalışmamızın oluşmasında önemli bir katkı sağladı. Belâzurî'nin İslâm fetihleri, şehir ve bölge tarihleri hakkında önemli bilgiler sunan *Fütûhu'l Büldân*¹³ adlı kitabından da yararlandık.

⁴ Algül, “Gazve”, 13/488-489.

⁵ Özdemir, “Seriyye”, *DİA*, 36/565-566.

⁶ Cengiz Demir, “Stratejik Planlama Süreci ve Örgütler Açısından Önemi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı 1, 2010, s. 70-71.

⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, 33/279-285.

⁸ Muhammed b. İshâk b. Yesar, *Sîretü İbn İshâk*, (çev. Sezai Özel), Akabe Yayınları, İstanbul, 1988.

⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, (çev. Musa Kazım Yılmaz), İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2014.

¹⁰ Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, (çev. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006.

¹¹ Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*, (çev. Komisyon), Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.

¹² Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşraf*, (çev. Hikmet Akdemir), İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2018.

¹³ Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Siyer Yayınları, İstanbul, 2013.

İbn Hazm *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye*¹⁴ adlı eserinde Hz. Peygamber'in hayatına dair muhtasar ama önemli bilgiler sunmuştur.

Umumi İslâm tarihi türünden olan sıkça müracaat ettiğimiz İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Tarih*¹⁵ ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*¹⁶ adlı eserleri de çalışmamızın önemli başvuru kaynakları arasında yer almaktadır.

Biyografi türünde bir çalışma yapmamız sebebiyle İbn Hacer'in sahâbelerin hayatlarına dair geniş bilgiler veren *el-İsâbe*'si¹⁷ önemli ölçüde çalışmamıza katkı sağladı.

Çalışmamızda Mevdûdî'nin *Siret-i Server-i Alem*¹⁸ adlı eserinden de istifade ettik. Mevdûdî, Hz. Peygamber'in hayatını konu edinmekle birlikte maneviyat olgusunu ön plana çıkararak esere orijinal bir yorum getirmiştir.

Muhammed Hamidullah'ın *Hız. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*¹⁹ ve *İslam Peygamberi*²⁰ adlı eserleri, Mustafa Asım Köksal'ın *İslam Tarihi*²¹ de başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Çağdaş kaynaklar arasında bulunan Ahmet Güzel'in *Hız. Peygamber'in Savaşları*²² adlı eserinden araştırmamızın her safhasında istifade ettik.

Araştırdığımız kişilerin İslâm'dan önceki hayatları hakkında Neşet Çağatay'ın *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*²³ adlı eserinde bilgiler edindik. Mehmet Şimşir'in *Hız. Peygamber Döneminde Suikastler*,²⁴ Âdem Apak'ın *Anahatlarıyla İslâm*

¹⁴ Ebü Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm, *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, (çev. Mehmet Salih Arı), Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.

¹⁵ İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebu'l-Kerem b. Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, (çev. M. Beşir Ersoy), Bahar Yayınları, İstanbul, 1985.

¹⁶ Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

¹⁷ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe*, (çev. Seyfullah Erdoğmuş), Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2011.

¹⁸ Ebü'l-A'la el-Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, (çev. Ahmed Asrar), Pınar Yayınevi, İstanbul, 1992.

¹⁹ Muhammed Hamidullah, *Hız. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, (çev. Salih Tuğ), Yağmur Yayınları, İstanbul, 1981.

²⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), Yeni Şafak Yayınları, Ankara, 2003.

²¹ Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi*, Işık Yayınları, İzmir, 2008.

²² Ahmet Güzel, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2018.

²³ Neşet Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957.

²⁴ Mehmet Şimşir, *Hız. Peygamber Döneminde Suikastler*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2018.

Tarihi,²⁵ Yaşar Bedirhan'ın *Orta Çağ Tarihi*,²⁶ Casim Avcı'nın *Son Peygamber Hz. Muhammed*,²⁷ İbrahim Sarıçam'ın *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*²⁸ adlı eserleri de bize geniş bilgiler sunmuştur.

Çalışmamızı oluştururken yararlandığımız kaynaklar arasında yüksek lisans tezleri de mühim bir yer tutmuştur. Ebû Süfyan'ın hayatını ve Müşrik ordusunun komutanı olarak katıldığı gazveler hakkında Mutlu Binici'nin *Ebû Süfyan b. Harb*²⁹ isimli çalışmasından bilgiler edindik. Hâris b. Ebû Dırâr'ın hayatına dair araştırma yaparken Ayşe Yavuz'un *Hz. Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabeler*³⁰ adlı çalışması da çalışmamıza katkı sağlamıştır. Züleyha Karakuş'un *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*³¹ adlı çalışmasından ise Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı ve Hz. Peygamber'in eşi olan Hz. Cüveyriye hakkında bilgilere ulaştık. Mâlik b. Avf'ın Müşrik ordusunun komutanı olarak katıldığı Huneyn Gazvesi'nde uyguladığı stratejileri görmemiz bakımından Nurgissa Duisenov'un *Sebep ve Sonuçlarıyla Huneyn Gazvesi*³² ve Hilal Ağalday'ın *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*³³ adlı çalışmalarına müracaat ettik.

Amr b. Hişâm hakkında önemli bilgiler sunan Cahid Kara'nın *Klasik Kaynaklarda İslâm Muhalifleri Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû'l-Hakem B. Hişâm) Örneği*³⁴ adlı makalesi de çalışmamıza fayda sağlamıştır.

Ayrıca çalışmamızın her safhasında *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin konumuzla ilgili maddelerinden istifade ettik.

²⁵ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi (Hz. Muhammed Dönemi)*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006.

²⁶ Yaşar Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, Nobel Akademik Yayınları, İstanbul, 2012.

²⁷ Casim Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, İsam Yayınları, Ankara, 2015.

²⁸ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, TDV Yayınları, Ankara, 2017.

²⁹ Mutlu Binici, *Ebû Süfyan b. Harb*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.

³⁰ Ayşe Yavuz, *Hz. Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

³¹ Züleyha Karakuş, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

³² Nurgissa Duisenov, *Sebep ve Sonuçlarıyla Huneyn Gazvesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

³³ Hilal Ağalday, *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin, 2018.

³⁴ Cahid Kara, "Klasik Kaynaklarda İslâm Muhalifleri Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû'l-Hakem B. Hişâm) Örneği", *İstem Dergisi*, sayı 21, 2013, s. 125-147.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda, Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanıldı. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumatlar mukayese edilerek, sebep sonuç ilişkisi kurulmuş orijinal tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Yazılı materyaller incelenerek parça parça ilerlemeler kaydedilmiştir. Literatürde yer alan araştırmalar ve kaynaklar betimsel ve içerik analiz yöntemi kullanılarak fişleme yöntemiyle kayda geçirilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. İçerik analizi ise ağırlıklı olarak yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde tümdengelimci bir yol takip edilmektedir.³⁵

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MÜŞRİK KOMUTANLAR

Kâinatı yaratan ve idare eden en yüce varlığın ulûhiyyetine ortak tanıyan kişilere müşrik denir.³⁶ Arapların savaşlarının iki temel nitelik üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Birincisi bu savaşlar; deve, at, mera, kuyular gibi hayatın idame ettirilmesinde zarurî olan maddi etkenler nedeniyle yapılmıştır. İkincisi ise liderlik, intikam, övünme, kırgınlık, anlaşmayı bozma, birine civar hakkı tanıma, gurur gibi manevi nedenlerle yapılmıştır. Müşrik Araplarda savaşı meşru kılan sebeplere gasbetme, kadın esirler elde etme, şeref ve haysiyeti koruma, siyasî çekişmeler, ileri gelen kimselerin birbirleri ile olan rekabeti, intikam ve dışarıya karşı nüfuz kurma, herhangi bir zulmün kaldırılması veya hürriyete olan düşkünlük gibi hususlar da eklenebilir. Asabiyet olgusu müşrik Arapların tüm savaşlarının temel karakteristliğinde vardır. Bununla birlikte savaşların sebebiyle birlikte savaşların devamında ve sonuçlanmasında etkin rol oynamıştır.³⁷

Hz. Peygamber'in tebliğ faaliyetlerine açıktan ilk tepkiyi Mekkeli Müşrikler gösterdiler. Hem Mekke döneminde hem de Medine döneminde her fırsatta Hz. Peygamber'le mücadele eden Müşrikler, hicretten sonra bu mücadelelerini savaş boyutuna taşıdılar. Söz konusu savaşlarda Hz. Peygamber'e savaş açan Müşriklerin komutanları hakkında bilgi verilerek, savaşlardaki fonksiyonlarını ortaya koymaya çalışılacaktır.

1.1. Ümeyye b. Halef

Hz. Peygamber'in Buvât Gazvesi'nde Müşriklerin komutanlığını Ümeyye b. Halef yapmıştır. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda onunla ilgili verilen bilgiler ve savaştaki rolü aşağıdaki gibidir.

1.1.1. Kabilesi ve Ailesi

Ümeyye b. Halef'in mensup olduğu Cumah kabilesini, asıl adı Teym olan Cumah b. Amr b. Hüsay b. Kâ'b b. Lüeyy'in oğulları meydana getirmekteydi.³⁸ Kureyş'in kolu olan Cumah, güçlü bir kabileydi. Cumah kabilesinin yönetimi ilk başta Ümeyye b. Halef'in elindeydi.³⁹ Mekke'de 480 yıllarında Kusay ölünce Dâru'n-Nedve yönetimi konusunda Kusay'ın oğulları ihtilafa düştüler. Abdümenâf ve Abdüddâr tarafları olmak üzere Kureyş 2'ye bölündü. Mekke'de çıkan bu ihtilaf, Cumah kabilesi o dönemde Abdüddâroğullarıyla iş birliği yaptı.⁴⁰

³⁵ Murat Özdemir, "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, 2010, s. 335-336.

³⁶ Mustafa Sinanoğlu, "Şirk", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, 39/193-198.

³⁷ Cafer Acar, *İslâm'da Savaş – Cahiliye ve Risalet Döneminde Savaş Olgusu-*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2020, s. 112.

³⁸ Ahmet Önkal, "Cumah (Benî Cumah)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/93.

³⁹ William Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, (çev. Mehmet Rami Ayas- Azmi Yüksel), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s. 101.

⁴⁰ Muhammed b. Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, (çev. Komisyon), İstanbul, 2014, 1/62; Belâzurî, *Ensâb*, 1/119; M. Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006, s. 245;

Bu kabilenin mensublarından bazılarının İslâmiyet’i başından beri kabul ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1. Habeşistan hicretine katılan ilk Müslümanlardan Osman b. Maz’ûn Cumahoğullarına mensuptu. Daha sonraki dönemlerde Benî Cumah’tan, aralarında Hârûnürreşîd zamanında Bağdat’ta kadılık yapmış olan Saîd b. Abdurrahman el-Cumahî, meşhur hadis ve dil âlimi İbn Sellâm el-Cumahî ile Vehb b. Zem’a el-Cumahî’nin bulunduğu meşhur şahsiyetler yetişti.⁴¹

Ümeyye b. Halef’in kardeşi Übey de İslâm’a ve Hz. Peygamber’e düşmanlık edenlerin başında geliyordu.⁴² Hicretin olduğu dönemlerde Übey b. Halef, Ebû Süfyân ile birlikte Medine’ye mektup göndererek yaptıkları hatadan dönmeleri gerektiğini, Hz. Peygamber’i korumakla iyi bir iş yapmadıklarını ve aradan çekilmeleri gerektiğini söylediler.⁴³ Übey b. Halef, Bedir Gazvesi esnasında esir düşen oğlunu kurtarmak amacıyla Medine’ye geldiğinde Hz. Peygamber’e kendi atının üzerindeyken onu öldüreceğini ifade etti. Hz. Peygamber, Übey’e “Bilakis onun üzerinde inşallah ben seni öldürürüm” demişti. Nitekim Hz. Peygamber’in dediği gibi de oldu.⁴⁴ Uhud Gazvesi’nde Müşriklerin safında savaşan Übey, Hz. Peygamber’i öldürmek için harekete geçince Hz. Peygamber, onu mızrak ile yaraladı. Atından düşen Übey b. Halef, Mekke’ye dönerken yolda öldü.⁴⁵ Übey b. Halef, el-Âsma bt. el-Hâris ile evlenmek suretiyle Hz. Peygamber’le bacanak oldu. Ebû Übey ile bir kız kardeşi bu evlilikten dünyaya geldi.⁴⁶

1.1.2. İsmi ve Lakapları

Tam adı Ümeyye b. Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah’tır.⁴⁷ Ümeyye b. Halef, oğluna nispetle “Ebû Ali” künyesini aldı.⁴⁸

Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 80; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 13-14.

⁴¹ Önkal, “Cumah (Benî Cumah)”, 8/93.

⁴² İbn Sa’d, *Tabakât*, 1/188; Belâzurî, *Ensâb*, 1/223; Köksal, *İslam Tarihi*, 1/2, 312; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 51; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, 1/217.

⁴³ Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s. 28.

⁴⁴ Belâzurî, *Ensâb*, 1/553; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tarih-i Taberî*, (çev. Mehmet Faruk Gürünca), Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2005, 3/181-182; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, 1/1, 192; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 100.

⁴⁵ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 200; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 100; Kasım Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2004, s. 87.

⁴⁶ Ebû Ca’fer Muhammed İbn Habîb, *el-Muhabber*, (çev. Adem Apak-İsmail Güler), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018, s. 93.

⁴⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/429.

⁴⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 1/351.

1.1.3. Kısaca Hayatı

Ümeyye b. Halef, Mekke'nin zenginlerindendi.⁴⁹ Ficar savaşlarında Benî Cumah'ın komutanlığını Ümeyye b. Halef üstlendi.⁵⁰ Mekke'deki mevkisinden dolayı Hz. Peygamber, Ümeyye b. Halef'in Müslüman olmasını çok arzuluyordu.⁵¹

Ümeyye b. Halef'in hicretten önce Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Muâz ile yakın dostluk ilişkisi vardı.⁵² Ümeyye, Medine'ye geldiğinde Sa'd b. Muâz'ın evine aynı şekilde Sa'd b. Muâz da Mekke'ye gittiği zaman Ümeyye'nin evine misafir olurdu.⁵³ Ümeyye b. Halef'in bir diğer yakın arkadaşı Ma'mer b. Habîb b. Vehm'dir.⁵⁴ Ümeyye b. Halef'in kölesi ise Bilal-i Habeşî'ydî. İbn Abdiddâr, Bilal-i Habeşî'yi Ümeyye b. Halef'e vasiyet yoluyla bıraktı.⁵⁵ Mekke'de İslâmiyet'in doğduğu dönemde Ümeyye, İslâm dininden vazgeçmesi için Bilal-i Habeşî'yi çeşitli işkencelere maruz bıraktı. Yapılan bu işkencelere dayanamayan Hz. Ebû Bekir, Ümeyye b. Halef ile anlaşarak Bilal'i ondan satın aldı ve özgürlüğüne kavuşturdu.⁵⁶

Ümeyye b. Halef, yaşamı boyunca İslâm dinine cephe aldı ve Hz. Peygamber'e zarar vermek amacıyla birçok faaliyette bulundu. Bu konuyla alakalı birçok rivayet aktarılmaktadır. O, Hz. Peygamber'e yüz, göz işaretleri yapar, onu taciz ederdi.⁵⁷ Bir keresinde Mekke'de hızla İslâmiyet'in yayıldığını gören Ümeyye'nin de dâhil olduğu Kureyş'in ileri gelenleri, Kâbe'de toplanarak Hz. Peygamber'i bu davadan vazgeçirmek amacıyla istişare ettiler. Hz. Peygamber'i yanlarına çağırarak ona davasından vazgeçmesi şartıyla mal, mülk ve mevki vadettiler. Hz. Peygamber, bu teklifleri geri çevirdi.⁵⁸ Hz. Peygamber, Kâbe'yi tavaf ederken Ümeyye b. Halef ve arkadaşları, Hz. Peygamber'e "Biz senin ibadet ettiğine ibadet edelim, sen de bizim ibadet ettiğimize ibadet et" teklifinde

⁴⁹ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 142; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/158.

⁵⁰ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 134.

⁵¹ Taberî, *Târih*, 3/87.

⁵² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/367; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/429.

⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/386.

⁵⁴ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 137.

⁵⁵ Ebû'l-Velid Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, (çev. Yunus Vehbi Yavuz), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, s. 268.

⁵⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/429-430; Belâzurî, *Ensâb*, 1/340-341; Ebu Nuaym el-İsbehânî, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, (çev. Hüseyin Yıldız-Hasan Yıldız-Zekeriya Yıldız), Ocak Yayınları, İstanbul, 2015, 11/483; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/84-85; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 192; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 51.

⁵⁷ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, 2/118.

bulundular.⁵⁹ Bunun üzerine el-Kâfirûn sûresi nâzil oldu.⁶⁰ O, Mekke'deki diğer Müşrikleri örgütleyerek Ebû Tâlib'in yanına gitmiş, Hz. Peygamber'i şikâyet etmişti.⁶¹ Hicretten hemen önce Kureyş'in ileri gelenleri, Dâru'n-Nedve'de toplanarak Hz. Peygamber'i öldürme kararı aldılar. Toplantıya katılanların içinde Ümeyye b. Halef ve kardeşi Übey de vardı.⁶²

H. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir, hicret sırasında Sevr Mağarası'nda saklandılar. Ümeyye b. Halef de Hz. Peygamber'i yakalamak için yola koyuldu. Müşrikler Sevr Mağarası'na girmeye niyetlendikleri esnada Ümeyye b. Halef, mağaranın giriş kısmında örümcek ağının bulunduğunu, onların buraya girmesinin imkânsız olduğunu belirterek Müşriklerin mağaraya girmesini engelledi.⁶³

1.1.4. Ümeyye b. Halef'in Buvât Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 2 Rebülevvel-Eylül 623)

Buvât, Medine'nin yaklaşık 80 km. kuzeybatısında, Mekke-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Buvât, Cüheyneliler'in meskûn olduğu bölgede yer alan bir dağ grubunun adıdır.⁶⁴

Buvât Gazvesi'nin düzenlenme amacı, Mekke-Suriye ticaret yolunun denetimini ele geçirmektir. Müslümanlar, bu ticaret yolunu ele geçirdiği vakit Kureyş'e ekonomik yönden baskı uygulayabileceklerdi.⁶⁵ Hz. Peygamber'in bu gazveyi tertiplemesindeki diğer bir amaç ise Kureyşlilerin Müslümanlara zarar vermesini önleyerek olası bir tehlikeyi Medine'nin dışında yok etmektir.⁶⁶

⁵⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 257; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/391; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1848-1849; Köksal, *İslam Tarihi*, 1/2, s. 289-293; Watt, *H. Muhammed Mekke'de*, s. 130.

⁵⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/484; Kadî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâilî'n-Nübüvve*, (çev. M. Şerif Eroğlu-Ömer Aydın), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 102; Köksal, *İslam Tarihi*, 1/2, 316-317.

⁶⁰ Kâfirûn, 109/1-6.

⁶¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 298.

⁶² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/145-147; Taberî, *Târîh*, 3/118-121; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/268-269; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 114-115; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 290-291.

⁶³ Belâzurî, *Ensâb*, 1/459; Kadî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâilî'n-Nübüvve*, s. 670; Köksal, *İslam Tarihi*, 1/2, 677; Emile Dermenghem, *H. Muhammed ve Risâleti* (çev. Ahmet Ağırakça), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 179.

⁶⁴ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 349.

⁶⁵ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 349.

⁶⁶ Güzel, *H. Peygamber'in Savaşları*, s. 39.

Hız. Peygamber, Medine'de Sa'd b. Muâz'ı vekil bırakarak sancağı taşıma görevini Sa'd b. Ebû Vakkâs'a verdi ve 200 kişilik bir ordu ile hicretin 2. yılının Rebûlevvel ayında (Eylül 623) sefere çıktı.⁶⁷ Ümeyye b. Halef'in yönetiminde olan Kureyş kervanı, 100 kişilik gruptan ve 2500 deveden meydana gelmekteydi. İslâm ordusu, Buvât denilen bölgeye geldiğinde Ümeyye b. Halef, bölgeden daha önce ayrıldığı için karşılaşmadılar ve iki taraf arasında çatışma yaşanmadı.⁶⁸

1.1.5. Komutanlıktan Ölümüne Kadar Hayatı

Müşrikler, Bedir Gazvesi için hazırlıklara başlarken Ümeyye b. Halef, Bedir Gazvesi'ne katılmanın iyi bir fikir olmadığını savunarak savaşa gitmeyi istemedi. Amr b. Hişâm'ın onu korkaklık ve acizlikle suçlaması üzerine Ümeyye b. Halef ve oğlu Ali, Amr b. Hişâm'ın kışkırtmaları sonucunda hiç istemedikleri halde Bedir Gazvesi'ne katıldılar.⁶⁹ Ümeyye b. Halef'in cariyesi de Müşrikleri şarkılarla cesaretlendirmek için Bedir Savaşı'na katıldı.⁷⁰ Bedir Gazvesi esnasında Kureyş ordusuna deve kesen 9 boy temsilcisinden biri de Ümeyye b. Halef'ti.⁷¹ Ümeyye b. Halef, o dönemde iri cüsseli, ağır gövdeli bir ihtiyardı.⁷²

1.1.6. Ölümü

Savaşın Müslümanların lehine geliştiğini gören Ümeyye, elinde birkaç zırhla gördüğü eski dostu Abdurrahman b. Avf'a kendisini ve yanındaki oğlu Ali'yi esir almasının elindeki zırhlardan daha iyi olacağını ima ederek âdeta kendisini esir aldirmişti.⁷³ O sırada Bilal-i Habeşî, Ümeyye b. Halef'i gördü ve onun öldürülmesi için bağırdı. Bilal-i Habeşî'nin Ümeyye'ye bu kadar öfke duymasının sebebi, Mekke'de İslâm dininden vazgeçmesi için Ümeyye b. Halef'in kendisine yaptığı işkencelerdi. Bilal-i Habeşî'nin sesini duyan Müslümanlar, onun yanına geldiler. Abdurrahman b. Avf, esir

⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/4; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/364; Güzel, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, s. 39; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 349; Ahmet Önkâl, "Buvât Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, 6/478.

⁶⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/327; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/4; Taberî, *Târîh*, 3/141; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 349-350.

⁶⁹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/511; Ahmet Cevdet Paşa, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 139.

⁷⁰ Merve Aktaş, *Hız. Peygamber'in Savaşlarında Kadın*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2021, s. 34.

⁷¹ İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, (çev. Harun Bekiroğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, s. 124.

⁷² Ebubekir Tanrikulu, *Tarih Boyunca Yaşamış Zalim, Hain ve Kâfirlerin Hazin Sonu*, Ankara, 2021, s. 134.

⁷³ Mehmet Bahaüddin Varol, "Ümeyye b. Halef", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/305-306.

alınan Ümeyye b. Halef ve Ali'yi himaye etmeye çalıştı fakat başarılı olamadı. Bilal-i Habeşî ve çevresine toplanan Müslümanlar, Ümeyye b. Halef ve Ali'yi öldürdüler.⁷⁴

1.1.7. Özel Hayatı

Kaynaklarda Ümeyye'nin iki eşiyle ilgili kısa bilgiler mevcuttur. Tev'eme adlı kızının annesi Leylâ bt. Habîb'di.⁷⁵ Ümeyye b. Halef'in diğer eşi Safiyye bt. Ma'mer ise Safvan'ın annesiydi.⁷⁶

Ümeyye b. Halef'in kızı Tev'eme, Âsım b. el-Ca'd el-Fezârî'nin himayesinde yetişti ve ondan çocuğu oldu. Tev'eme kız kardeşiyle birlikte bir batında ikiz olarak doğdu. Kız kardeşi kendi ismi ile anılırken ona Arapçada ikiz anlamına gelen Tev'eme ismi verildi.⁷⁷

Ümeyye b. Halef'in oğlu Safvan, İslâm'ın doğuşu sırasında fal oklarını korumak ile görevliydi.⁷⁸ Safvan b. Ümeyye, Uhud ve Hendek Savaşı'nda Müşrikler safında aktif görev aldı.⁷⁹ Müslümanlar, Mekke'yi fethettiği sırada Safvan b. Ümeyye, halkı kışkırtarak etrafına birkaç yüz kişiyi toplayabildi fakat bu topluluk başarıya ulaşamadı.⁸⁰ Henüz Müslüman olmamasına rağmen o, Huneyn Gazvesi'ne İslâm ordusu safında savaşa katıldı.⁸¹ Huneyn Gazvesi'nin ardından Tâif kuşatmasından dönen Safvan b. Ümeyye, Müslüman olduğunu bildirerek⁸² müellefe-i kulûba* dâhil oldu.⁸³ Safvan b. Ümeyye'nin Müslüman olmasında Huneyn ganimetlerinden fazlaca pay almasının etkisi büyüktür.⁸⁴

⁷⁴ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/367-369; Belâzurî, *Ensâb*, 1/351-352; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 133-134; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/429-431; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 1/1, 160; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/452.

⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/291.

⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/122.

⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/291.

⁷⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya*, 39; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 87; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/137.

⁷⁹ Taberî, *Târîh*, 3/262; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/458.

⁸⁰ Ahmet Önkâl-Âdem Apak-Bünyamin Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2020, s. 190-193.

⁸¹ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, s. 382.

⁸² Ahmet Cevdet, *Kısas-ı Enbiya*, 1/1, s. 310; Mehmet Ali Kapar, "Safvân b. Ümeyye", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, 35/486-487.

* Kalpleri İslâm'a ısındırılan, Müslümanlara faydalı olacak kişiler.

⁸³ Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, s. 136.

⁸⁴ Önkâl-Apak-Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde*, s. 262.

Ümeyye b. Halef'in oğlu Ali, Bedir Savaşı'na babasıyla birlikte Müşrikler safında katıldı ve orada öldü.⁸⁵ Ümeyye b. Halef, misafirperver ve cömert biri olarak bilinmektedir.⁸⁶ Onun şişman biri olduğu rivayet edilmektedir.⁸⁷ Ebû Fukeyhe ve Bilal-i Habeşî'ye işkence etmesinden⁸⁸ acımasız bir karaktere sahip olduğunu anlamaktayız.

1.2. Kürz b. Câbir

Kürz b. Câbir, Safevân Gazvesi'nde Müşriklerin komutanıydı. Onunla ilgili kaynakların verdiği bilgiler şu şekildedir:

1.2.1. Kabilesi ve Ailesi

Kürz b. Câbir'in mensup olduğu Muharib kabilesi, Kureyş'in kollarından biriydi.⁸⁹ Ficâr savaşında Benî Muharib b. Fihri'nin komutanlığını Dırâr b. el-Hattâb b. el-Mirdâs üstlendi.⁹⁰ Muharib kabilesi, İslâm'ın doğuşu sırasında, Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ ettiği ilk kabilelerdendir.⁹¹ Fakat o dönemlerde Benî Muharib, Hz. Peygamber'e şiddetle karşı çıktı.⁹² Dâru'n-Nedve yönetimi konusunda Kureyş, Abdümenâf taraftarları ve Abdüddâr taraftarları olarak ikiye ayrıldı. Benî Muharib, bu konuda tarafsız kalmayı tercih etti.⁹³ 627 yılında gerçekleşen Zatürrikâ Gazvesi'nde Müslümanlar, Muhârib kabilesi ile de savaştı.⁹⁴ Benî Muharib, Mekke'nin fethinde kabilenin reisi olan Dırâr b. Hattâb ile birlikte İslâmiyet'i kabul etti.⁹⁵ Kürz'ün babası Câbir b. Huseyl, annesi Esmâ bt. Mâlik'dir.⁹⁶

1.2.2. İsmi ve Lakapları

Tam adı Kürz b. Câbir b. Huseyl b. Ehab b. Habîb b. Amr b. Şeybân b. Muharib b. Fihri'dir. Kürz b. Câbir, "Ebû Abdurrahman" olarak künyelendirilmektedir.⁹⁷

1.2.3. Kısaca Hayatı

Doğumu ve çocukluğuyla ilgili yeterli bilgiye ulaşılamayan Kürz'ün gençlik dönemiyle ilgili verilen bilgi şöyledir: Kureyş'in önde gelen isimlerinden biri olup henüz

⁸⁵ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/367-369; Belâzurî, *Ensâb*, 1/351-352; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/430-431; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 160; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/452.

⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/114.

⁸⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 160.

⁸⁸ Köksal, *İslâm Tarihi*, 1/2, s. 344-346.

⁸⁹ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/187-188.

⁹⁰ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 134.

⁹¹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 49.

⁹² Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 655.

⁹³ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 80; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 88.

⁹⁴ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 442.

⁹⁵ İbrahim Sarıçam, "Muhârib (Benî Muhârib)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 31/3.

⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/113.

⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/113-114.

İslâmiyet’i kabul etmediği dönemde Mekkeli bir çetenin başında Medine’nin güneyindeki kenar mahallelere saldırarak halkı kılıçtan geçirip mallarını yağmalamıştır.⁹⁸

1.2.4. Kürz b. Câbir’in Safevân Gazvesi’ndeki Komutanlığı (H. 2 Rebûlevvel-Eylül 623)

Kürz b. Câbir, Safevân Gazvesi’nde Müşriklerin komutanıydı. Mekke’deki Müşrikler tarafından Müslümanlar, baskı ve zulüm gördüler ve malları yağmalandı. Medine’ye hicret eden Müslümanlar, bütün mal varlıklarını Mekke’de bırakmak zorunda kaldılar. Dolayısıyla zararlarını karşılamak ve Müşriklere gözdağı vermek amacıyla Kureyş ticaret kervanlarına zaman zaman baskınlar düzenlediler.⁹⁹ Hicretten 1 yıl sonra Hz. Hamza, Amr b. Hişâm’ın başkanlığındaki kervanı ele geçirmek için Sîfü’l-Bahr’e giderek baskın düzenlemek istedi fakat herhangi bir çatışma yaşanmadı. Bu olaya karşılık vermek isteyen Kureyşliler, Kürz b. Câbir’in komutanlığındaki birlikle Medine’ye baskın amacıyla harekete geçtiler.¹⁰⁰

Kürz, Cemmâ otlaklarına geldi ve burada bulunan Müslümanların sürülerine baskın yaparak hayvanlarına zarar verdi.¹⁰¹ Cemmâ, Medine’ye 4 km uzaklıktaki Cüruf yakınında bir dağdır.¹⁰² Bu haberi alan Hz. Peygamber, beyaz sancağı Hz. Ali’ye verdi ve Medine’ye vekil olarak Zeyd b. Hârise’yi bıraktı. Hicretin 2. yılının Rebûlevvel ayında (Eylül 623) yola çıkan Müslümanlar, Bedir mevkiine yakın bir yer olan Safevân vadisine kadar Kürz b. Câbir’i takip ettiler fakat Kürz, sapa yollardan kaçtığı için onu yakalayamadılar.¹⁰³ Hz. Peygamber, orada 3 gün kaldıktan sonra Medine’ye geri döndü.¹⁰⁴ Hz. Peygamber’in Kürz b. Câbir’in peşine düşmesinin nedeni, Müşriklere gözdağı vererek Mekke dönemindeki gibi rahat bir şekilde davranamayacaklarının mesajını iletmektir.¹⁰⁵

Yapılan bu gazve çeşitli isimlerle zikredilmektedir. Olay Bedir mevkiinde yaşandığı için Bedrû’l-Ûlâ; Müslümanlar, Kürz b. Câbir’i Safevân vadisine kadar takip

⁹⁸ Asri Çubukcu, “Kürz b. Câbir”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, 26/575.

⁹⁹ Mustafa Fayda, “Sefevân Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 36/299.

¹⁰⁰ Fayda, “Sefevân Gazvesi”, 36/299.

¹⁰¹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, 1/59; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/5; Belâzurî, *Ensâb*, 1/504; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 350.

¹⁰² İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/5.

¹⁰³ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/330-331; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/5; Belâzurî, *Ensâb*, 1/504; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 3/367-368; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 133; Köksal, *İslam Tarihi*, 3/4, 199; Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 278; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 350.

¹⁰⁴ Taberî, *Târîh*, 3/143.

¹⁰⁵ Güzel, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 40.

ettikleri için Safevân; Kürz b. Câbir'in yakalanması amacıyla tertiplendiği için Kürz b. Câbir Gazvesi isimleri ile anılmaktadır.¹⁰⁶ Ayrıca kaynaklarda Birinci Bedir Gazvesi olarak da geçmektedir.¹⁰⁷

1.2.5. Komutanlıktan Ölümüne Kadar Hayatı

Bedir Gazvesi'nde Kürz b. Câbir, Müşriklere destek verdi. Bu durum Müslümanlar arasında konuşulmaya başlanınca “*Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınızı) hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz, nişanlı 5.000 melek sizi takviye eder*”¹⁰⁸ ayeti nâzil oldu. Ayette Kürz b. Câbir'in Müşrikleri desteklemesine karşılık Müslümanların meleklerle desteklendiği ve Kürz b. Câbir'in Müşriklere takviye olarak bir şey gönderemediği açıklanmaktadır.¹⁰⁹

Hudeybiye Antlaşması'nda Hz. Peygamber'in yanında bulunduğu dikkate alınarak onun bu sırada Müslüman olduğu söylenmektedir.¹¹⁰ Müslüman olduktan sonra İslâm'a katkıları olan Kürz b. Câbir, 627 yılında Ureyne Seriyyesi'nde komutan olarak görev aldı. Ureyne kabilesinden 8 kişilik bir topluluk, Hz. Peygamber'in yanına gelerek Müslüman olduklarını bildirdiler. Bu kişiler, Medine'nin havasının onlara iyi gelmediğini söyleyerek hasta olduklarını belirttiler. Hz. Peygamber, onları Yesar adlı çobanın başında bulunduğu Zü'l-Cedr denilen bölgeye otlayan develerin yanına gönderdi.¹¹¹ Ureyne kabilesinden olan bu kişiler, orada sağlıklarına kavuştuktan sonra çoban Yesar'ı öldürerek develeri alıp götürdüler. Haberi alan Hz. Peygamber, 627 yılında Kürz b. Câbir komutasındaki 20 kişiden oluşan birliği, Ureyne kabilesinden bu topluluğu yakalamak için görevlendirdi. Kürz b. Câbir, kaçan kişileri Becile denilen bölgede yakalayarak Hz. Peygamber'e getirdi. Bu topluluk; Yesar'a işkence yaparak ellerini ve ayaklarını kestiler,¹¹² diline ve gözlerine diken batırarak çok ağır işkence ile öldürdüler,¹¹³ Hz. Peygamber'in iyi niyetinden faydalanarak hainlik yaptılar. Hz. Peygamberi'nin sevdiği bir çobanı öldürerek develeri

¹⁰⁶ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 39-40.

¹⁰⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/330.

¹⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/125.

¹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Meğâzi*, (çev. Ramazan Önal-Ahmet Şen), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019, s. 81.

¹¹⁰ Çubukcu, “Kürz b. Câbir”, 26/575.

¹¹¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/220-221; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/95; Belâzurî, *Ensâb*, 1/647.

¹¹² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/392; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/95; Belâzurî, *Ensâb*, 1/647; Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 12/483.

¹¹³ Elşad Mahmudov “Zülcedr Seriyyesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, 44/551-552.

gasp ettiler. İyi niyeti istismar eden bu kişileri Hz. Peygamber, öldürttü.¹¹⁴ Kürz b. Câbir, Ureyne Seriyne'sinin ardından Hayber Gazvesi ve Mekke'nin fethinde Müşriklere karşı savaştı.¹¹⁵

1.2.6. Ölümü

Mekke'nin fethi sırasında Müslümanlarla çatışmak isteyen bir grup, Hâlid b. Velîd'in komutasındaki birlik ile Handeme denilen yerde karşı karşıya gelince develerinden inip atlarına binmek suretiyle Müslümanlarla savaştılar. Hâlid b. Velîd'in komutasında olan Kürz b. Câbir ve Huneys b. Hâlid, yönlerini değiştirerek başka yola saptılar. Müşrikler karşılarında çıkıp onlara saldırınca Kürz, Huneys b. Hâlid'i ayaklarının arasına koyup onu koruyarak çarpıştı ve o esnada hayatını kaybetti.¹¹⁶

1.2.7. Özel Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Kürz b. Câbir'in evlilikleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Ancak kaynaklar Kürz'ün Ubeydullah ve Amr adında çocuklarının olduğunu nakletmişlerdir.¹¹⁷

Müslüman olmadan önce sivil insanlara işkence etmesinden¹¹⁸ dolayı Kürz'ün acımasız bir karaktere sahip olduğu, Mekke'nin fethi esnasında Huneys b. Hâlid'i canı pahasına korumasından¹¹⁹ da fedâkarlığı anlaşılmaktadır. İslâm dinini benimmeden önce hayatı hakkında pek bilgiye rastlanılmasa da mazlum insanlara işkence etmesiyle ölmüş arkadaşını canı pahasına savaş anında koruması çok zıt özelliklerdir. Muhtemelen Müslüman olmasıyla birlikte onda bazı karakteristik özellikler değişti çünkü inançlar insanların yaşam şekillerini, düşüncelerini ve kişilik yapılarını değiştirir. Puta tapan ve İslâm dinini benimseyen insanların yaşamlarında ve karakterlerinde gözle görülür bir fark vardır. İslâm dini, bedevi Araplara hoşgörüyü, fedâkarlığı, ölü insana saygıyı öğretti. Bundan dolayıdır ki Kürz b. Câbir, Müslüman olmadan önce düşmanını gözünü kıpmadan kılıçtan geçirirken Müslüman olmasıyla birlikte arkadaşının ölü bedenini bile korumaya çalıştı.

¹¹⁴ Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, s. 143.

¹¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/114.

¹¹⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/67-68; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, 4/497.

¹¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/113-114.

¹¹⁸ Çubukcu, "Kürz b. Câbir", 26/575.

¹¹⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/68.

1.3. Amr b. Hişâm

Sîfû'l-Bahr Seriyyesi ve Bedir Gazvesi'nde Müşriklerin komutanı pozisyonunda olan Amr b. Hişâm ölümüne kadar Hz. Peygamber'e karşı cephe almış, onu ve tebliğ ettiği İslam dinini yok etmek için tüm imkânlarını seferber etmiş bir kişiydi.

1.3.1. Kabilesi ve Ailesi

Amr b. Hişâm'ın mensup olduğu Mahzumoğulları kabilesi, Mekke'de ekonomik ve siyasî açıdan iyi bir konuma sahipti.¹²⁰ Mahzumoğulları, diğer kabilelere göre asalet ve zenginlik yönünden üstündü. Bu nedenle Mahzumoğulları ile bazı Mekke kabileleri arasında çekişmeler yaşanmaktaydı.¹²¹ Mahzumoğulları, bu çekişmelerin en büyüğünü Hz. Peygamber'in kabilesi olan Hâşimiler ile yaşamaktaydı. Hatta Amr b. Hişâm, Hz. Peygamber'in İslâmiyet'e karşı davetini neden geri çevirdiğini şu şekilde dile getirdi: "Allah'a andolsun ki söylediği şeylerin gerçek olduğunu biliyorum. Ama ona tâbi olmaktan beni engelleyen bir şey vardır. 'Kâbe'nin perdedarlığı bizdedir' dediler biz de evet dedik. Sonra onlar 'Hacılara su dağıtma görevi bizdedir' dediler biz de evet dedik. Sonra onlar 'Dâru'n-Nedve idaresi bizdedir' dediler biz de evet dedik. Sonra onlar millete yemek yedirdiler biz de yedirdik. Öyle ki birbirimizle yarışıp meydan okumaya başladık. Onlar 'Bizden bir peygamber var' dediler. Vallahi işte ben bunu kabul etmem."¹²²

Amr b. Hişâm, Bedir Savaşı'nda da hemen hemen aynı sözleri Ahnes b. Şerik'e söyledi. Ahnes b. Şerik, Amr b. Hişâm'a Hz. Peygamber'in gerçek peygamber olup olmadığını sorduğunda Amr b. Hişâm; Hz. Peygamber'in dürüst bir insan olduğunu kabul ederek "Beni Kusay, Kâbe'nin bayraktarlığı ile hacılara yemek yedirme ve su içirme vazifelerinin yanı sıra peygamberliği de alıp götürürlerse diğer Kureyşliler ne yapsın?" sözünü söyledi.¹²³ Hz. Peygamber, Mahzumoğulları ile arasındaki bu rekabeti ve düşmanlığı bitirmek için Benî Mahzum'dan Ebû Ümeyye'nin kızı Ümmü Seleme ile evlendi.¹²⁴ Ümmü Seleme, Amr b. Hişâm'ın amcasının kızıydı.¹²⁵

¹²⁰ Mehmet Ali Kapar, "Mahzûm (Benî Mahzûm)", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 27/402-403.

¹²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/95; Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 1838; Belkıs Özsoy, *İkrime b. Ebû Cehil'in Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012, s. 4.

¹²² İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 270-271; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/96; Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 1836.

¹²³ Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 1838-1839.

¹²⁴ Kapar, "Mahzûm (Benî Mahzûm)", 27/402-403.

¹²⁵ Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 1924.

Amr b. Hişâm'ın babası Hişâm b. Muğîre, annesi ise Esmâ bt. Muharribe'ydi.¹²⁶ Ficar Savaş'ında Kureyş'in kumandanlığını Amr b. Hişâm'ın babası Hişâm b. Muğîre üstlendi.¹²⁷ Hişâm b. Muğîre, kendi zamanında kabilesi içerisinde önde gelen saygın kişilerden biriydi, hatta Hişâm b. Muğîre "Mekke'nin Sahibi" unvanını bile aldı. Hişâm b. Muğîre öldüğünde Mahzumoğulları, Mekke içinde: "Rabbimizin cenazesine hazır olun" diye bağırarak tellallar çıkardı. Hişâm b. Muğîre'ye Mekke'nin Rabbi, yani sahibi ve yöneticisi denirdi.¹²⁸ Hişâm b. Muğîre, Dâr-ı Semure b. Habîb adlı evine defnedildi.¹²⁹

Amr b. Hişâm'ın annesi Esmâ bt. Muharribe, Temîm Kabilesi'ndendi.¹³⁰ Mekke'nin fethinin sonrasında¹³¹ İslâmiyet'i kabul ederek Medine'ye gitti ve Hz. Ömer'in hilafetine kadar Medine'de yaşamını sürdürdü.¹³² Geçimini Yemen'de valilik yapan oğlu Abdullah b. Ebû Rebî'a'nın gönderdiği kokuları satarak sağladı.¹³³ 634 yılı civarında hayatını kaybetti.¹³⁴

Amr b. Hişâm'ın kardeşi el-Âs b. Hişâm, "Kureyş'in Ahmakı" olarak anılırdı.¹³⁵ el-Âs b. Hişâm, Bedir Gazvesi'nde Ömer b. el-Hattâb tarafından öldürüldü.¹³⁶

Amr b. Hişâm'ın kardeşi el-Hâris b. Hişâm hakkında ise Hz. Peygamber'in "O asil oğlu asildir. Keşke Müslüman olsa" dediği rivayet edilmektedir.¹³⁷ Bedir Gazvesi'nde Müşrikler tarafında savaşan el-Hâris, savaştan kaçıp kurtuldu.¹³⁸ Mekke'nin fethinde Ümmü Hânî'nin emanı vesilesiyle canı bağışlandı.¹³⁹ Huneyn Gazvesi'ne katıldı ve

¹²⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/445; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/311; Muhammed Ali Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2014, s. 16.

¹²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/115; Kapar, "Mahzûm (Benî Mahzûm)", 27/402-403.

¹²⁸ Rıdvan Gür, "Mahzumoğullarının Mekke İçerisindeki Konumu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 34, 2015, s. 99.

¹²⁹ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 576.

¹³⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/358; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/311.

¹³¹ Muhammed Emin Yıldırım, *Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbiler*, İktisadî Girişim ve İş Ahlakı Derneği Yayınları, İstanbul, 2014, s. 151.

¹³² İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/151.

¹³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/92.

¹³⁴ Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/117-118.

¹³⁵ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 268.

¹³⁶ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 138.

¹³⁷ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 114.

¹³⁸ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 342.

¹³⁹ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 485.

müellefe-i kulûba dâhil edildi.¹⁴⁰ Müslüman olduktan sonra Mekke’de yaşayan Hâris b. Hişâm; Ridde, Ecnâdeyn ve Fihl Savaşı’na iştirak etti.¹⁴¹

Ayyâş b. Ebû Rebîa, Amr b. Hişâm ile anne bir kardeştir. Ayyâş b. Ebû Rebîa, Amr b. Hişâm’ın aksine İslâm’a başından beri ılımlı yaklaşarak Müslüman oldu.¹⁴² Mekke’de baskı ve zulüm gördüğü için eşi ile birlikte Habeşistan’a gitti. Habeşistan’dan dönünce Hz. Ömer ile birlikte Medine’ye hicret etti.¹⁴³ Ayyâş b. Ebû Rebîa’nın hicretinin ardından Amr b. Hişâm ve kardeşi Hâris, yaşlı annelerini bahane ederek Ayyâş’ın zayıf noktasından vurmaya çalıştılar. Ayyâş, annesinin durumuna üzülüp geriye döndüğünde Amr b. Hişâm ve Hâris, kardeşlerinin ellerini bağlayarak Mekke’ye hapsedtiler. Daha sonra Ayyâş, Hz. Peygamber’in görevlendirdiği Velîd b. Velîd sayesinde özgürlüğüne kavuşarak Medine’ye gitti.¹⁴⁴

Amr b. Hişâm’ın kardeşi Seleme b. Hişâm, Mekke devrinde Müslüman oldu ve diğer Müslümanlar gibi zulüm gördüğü için Habeşistan’a hicret etmek durumunda kaldı. Müşrikler, Mekke’nin ileri gelenlerinin İslâm dinini benimsediklerine dair asılsız haberler yayınca tekrar Mekke’ye döndü. Daha sonraki dönemde Medine’ye hicret etmek istediye de Amr b. Hişâm bu duruma engel olarak onu Mekke’de hapsedti. Seleme, Ayyâş b. Ebû Rebîa ile birlikte Hz. Peygamber’in Velîd b. Velîd’e emri üzerine hapsedtikleri yerden kurtarılarak Medine’ye geldi.¹⁴⁵

1.3.2. İsmi ve Lakapları

Asıl adı Amr b. Hişâm b. el-Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka’b b. Lüey b. Galib’tir.¹⁴⁶ Önceki künyesi “Ebû’l-Hakem”dir.¹⁴⁷ Annesine nispetle “İbnü’l-Hanzale” de denilmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁰ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 324; Mustafa Ağırman, “Hâris b. Hişâm”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 16/197.

¹⁴¹ Ağırman, “Hâris b. Hişâm”, 16/197.

¹⁴² Önkâl-Apak-Erul, *Hiz. Peygamber’in İzinde*, s. 86-87.

¹⁴³ Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 21.

¹⁴⁴ Önkâl-Apak-Erul, *Hiz. Peygamber’in İzinde*, s. 86-87; Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 21.

¹⁴⁵ Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 20-21.

¹⁴⁶ Kara, “Klasik Kaynaklarda İslâm Muhâlifleri Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû’l-Hakem B. Hişâm) Örneği”, s. 126.

¹⁴⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/251; Belâzurî, *Ensâb*, 1/225; Martin Lings, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, (çev. Nazife Şişman), İnsan Yayınları, İstanbul, 2020, s. 88.

¹⁴⁸ Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 14.

Amr b. Hişâm, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara en çok düşmanlık eden ve onlara zarar veren birisi olduğu için Hz. Peygamber, onun künyesini "Ebû Cehil" şeklinde değiştirmiştir.¹⁴⁹ Bazı kaynaklar ise ona bu ismin Müslümanlar tarafından verildiğini aktarmaktadır.¹⁵⁰ Müslümanlara yaptığı zulüm ve işkenceden dolayı Hz. Peygamber, onu "Bu ümmetin Firavun'u" olarak tanımlamıştır.¹⁵¹

1.3.3. Kısaca Hayatı

Yaklaşık 570'te Mekke'de doğdu.¹⁵² Amr b. Hişâm, küçük yaşlarda Abdullah b. Cüd'an'ın evinde yemek kabı yüzünden Hz. Peygamber ile kavga etti. Hz. Peygamber, kavga esnasında Amr b. Hişâm'ı itti ve Amr b. Hişâm'ın dizi yaralandı.¹⁵³ Amr b. Hişâm, erken yaşta Asiller Meclisi¹⁵⁴ olarak da kabul edilen Dâru'n-Nedve'nin bir üyesi olarak seçildi.¹⁵⁵ O, Mekke'de dışarıdan gelen yabancıların aralarında anlaşamadıkları konularda ve münâfere olaylarında hükmüne başvuru bir kişiydi.¹⁵⁶

Mekke'de nübüvvetin 4. yılından itibaren Hz. Peygamber, İslâm'a davetini açıktan yapmaya başladı.¹⁵⁷ O gün Mekke halkı, Hz. Peygamber'in inandığı dinin kendilerinin dininden farklı olduğunu anladı ve Hz. Peygamber'e tepki gösterdi. Amr b. Hişâm, bu olaya daha çok tepki göstererek Hz. Peygamber'e tehditler savurdu.¹⁵⁸ Rasûlüllah, ayağa kalktığı anda Amr b. Hişâm: "Ey Kureyş topluluğu, şüphesiz Muhammed, bizim dinimizi ayıplamaktan, atalarımıza küfretmekten, tanrılarımıza dil uzatmaktan ve aklımızı hafife almaktan vazgeçmeyecektir. Ben, Allah'a söz veriyorum ki, yarın bir taş alıp onu bekleyeceğim. Namazda secdeye vardığında, taşla kafasını ezeceğim. Bundan sonra Abdumenafoğulları ne isterlerse bana yapsınlar" dedi.¹⁵⁹ Yanındakiler ise Amr b. Hişâm'a kendisini hiçbir şekilde desteklemeyeceklerini kendi başının çaresine bakmasını söylediler.¹⁶⁰ Ertesi gün Kureyşliler, meclislerine oturarak Amr b. Hişâm'ın ne yapacağını

¹⁴⁹ Kapar, "Mahzûm (Benî Mahzûm)", 27/402-403.

¹⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/75.

¹⁵¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 271; Belâzurî, *Ensâb*, 1/521.

¹⁵² Kapar, "Ebû Cehil", 10/117-118.

¹⁵³ Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 23.

¹⁵⁴ Ethem Ruhi Fırlalı, "Dârünnedve", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/555-556.

¹⁵⁵ Kapar, "Mahzûm (Benî Mahzûm)", 27/402-403.

¹⁵⁶ Kara, "Klasik Kaynaklarda İslâm Muhafızları Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû'l-Hakem B. Hişâm) Örneği", s. 127.

¹⁵⁷ Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 37.

¹⁵⁸ Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1806.

¹⁵⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/397; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/64.

¹⁶⁰ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 260.

merakla beklediler. Hz. Peygamber, namaza durunca Amr b. Hişâm, bir taş alarak ona doğru yöneldi. Geriye döndüğünde korkmuş ve rengi değişmiş bir şekildeydi.¹⁶¹ Kureyşliler, ona ne olduğunu sorduklarında Amr b. Hişâm onlara “Dün size anlattığım gibi Muhammed’i öldürmek üzere kalktım. Yanına yaklaştığımda onunla benim aramda önüme bir erkek deve çıktı. Tanrı’ya and olsun ki bu devenin kafası, boynu ve dişleri gibi hiçbir devede görmedim. Deve beni yemek istedi” dedi.¹⁶² Bu olayı bazı müelliflerimiz daha farklı rivayetlerle eserlerine almışlardır. Mevdûdî, anlattığımız olayı naklederken Amr b. Hişâm’ın Hz. Peygamber’i namaz kılarken gördüğünde ona taş atacağını değil de boynuna ayağını koyacağını ve yüzünü yere sürteceğini söylemiştir.¹⁶³

Bir başka zaman, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ukbe b. Ebî Muayt, Ümeyye b. Halef ve diğer iki kişinin de bulunduğu grupla birlikte 7 kişiye, Amr b. Hişâm, Hz. Peygamber namaz kılarken üzerine devenin içkembesinden çıkan pisliği atmalarını söyledi.¹⁶⁴ Bunun üzerine orada bulunan Ukbe b. Ebî Muayt, devenin pisliğini getirip Hz. Peygamber’in omuzlarına attı.¹⁶⁵ Hz. Peygamber, secdesini bitirene kadar yerinden kıılmıdamadı.¹⁶⁶ Rasûlullah’ın kızı Fatıma, yardımına koştu ve onu doğrulttu. O sırada Hz. Peygamber’in neredeyse nefesinin kesilecek halde olduğu söylenmektedir.¹⁶⁷ Hz. Peygamber, yerinden doğrulduğunda Amr b. Hişâm’a ve yanında bulunan kişilere beddua etti.¹⁶⁸ Hz. Peygamber, oradan morali bozuk bir şekilde ayrıldı. Yolda giderken Ebü’l-Bahteri ile karşılaştı ve Ebü’l Bahteri, kötü şeyler yaşandığını hissederek Hz. Peygamber’e neler olduğunu sordu. Rasûlullah, önce yaşanan olayları anlatmak istemedi fakat Ebü’l-Bahteri’nin ısrarı üzerine olup bitenleri anlatınca Ebü’l-Bahteri, Amr b. Hişâm’ın yanına gidip onu kırbaçla dövdü. Amr b. Hişâm bunun üzerine “Yazıklar olsun size! Muhammed sadece sizin aranızda düşmanlık sokmak istiyor” cümlesini kullandı.¹⁶⁹

¹⁶¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 260; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/397; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, s. 50.

¹⁶² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/397-398.

¹⁶³ Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1806-1808.

¹⁶⁴ Belâzurî, *Ensâb*, 1/225-226.

¹⁶⁵ Muhammed Yusuf Kandehevi, *Hayatü’s-Sahâbe*, (çev. Ahmet Meylani), Divan Yayınları, İstanbul, 1980, 1/334; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 51; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, s. 49.

¹⁶⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 271-272.

¹⁶⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/95-96.

¹⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 3/66.

¹⁶⁹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/ 225-226; Kandehevi, *Hayatü’s-Sahâbe*, 1/335.

Hüzeyl kabilesine mensup Amr denilen bir kişi pazara gelip koyun sattığı bir sırada Hz. Peygamber, ona İslâm'ı anlatıp kendisini İslâm'a davet etti. Amr b. Hişâm, bu durumu fark edip hemen olaya müdahale etti. Aralarında geçen konuşmadan dolayı Hüzeyl kabilesine mensup olan Amr, Hz. Peygamber'in davetine icabet etmedi.¹⁷⁰ Daha sonra bu kişi Mekke'nin fethedildiği sırada Müslüman oldu.¹⁷¹

İslâmiyet'i benimsediği için işkence ve baskı gören insanlardan birisi de Zinnîre'ydi. Bu kişiye, Hz. Ömer'in Müslüman olmadan önce baskı yaptığı gibi Amr b. Hişâm'ın da ona gözlerini kaybedene kadar işkence yaptığı belirtilmektedir. Gözlerini kaybettikten sonra Amr b. Hişâm, ona bunu Lât ve Uzza'nın yaptığıı ifade etti. Zinnîre ise Amr b. Hişâm'ın söylediğini kabul etmeyerek bunun Allah'tan geldiğini söyledi. Daha sonra Hz. Ebû Bekir, onu satın alarak azat etti.¹⁷²

Abdullah b. Cüd'ân'ın cariyesi, Amr b. Hişâm ve arkadaşlarının Hz. Peygamber'e işkence ve hakaret ettiklerini gördü ve bunu Hz. Hamza'ya anlattı. Bunun üzerine Hz. Hamza, sinirlenerek Amr b. Hişâm'ı yaraladı ve Müslüman olduğunu ilan etti.¹⁷³ Amr b. Hişâm, cesur biriydi fakat o sırada ona yardım etmek isteyen arkadaşlarını durdurarak meselenin kapanmasının daha iyi olacağını ifade etti.¹⁷⁴ Hz. Hamza'nın ve Hz. Ömer'in Müslüman oluşlarında da görüldüğü gibi; Amr b. Hişâm'ın yaptığı tüm işkencelere rağmen eli kolu bağlandı ve insanları Hz. Peygamber'e karşı kışkırtırken, İslâm dinini kötülerken bile eline çoğu kez bir şey geçmedi. Halkın yavaş yavaş İslâmiyet'i kabul edişi onun tarafını her geçen gün biraz daha zayıflattı.¹⁷⁵ Hz. Hamza ve Hz. Ömer, İslâmiyet'i benimsedikten sonra Kureyşliler, Hz. Peygamber'in elinin güçlendiğini anlayarak ona eskisi gibi hakaret etmediler.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, s. 44.

¹⁷¹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/230.

¹⁷² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/71; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1905-1906.

¹⁷³ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 229-230; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1983-1984; Hüseyin Algül, "Hamza", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 15/ 500-502.

¹⁷⁴ Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 90.

¹⁷⁵ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 55.

¹⁷⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 229-230; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/52; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 1/336.

Mekke’de Müslümanlar ağır işkencelere maruz kaldıkları zaman Amr b. Hişâm, elinde süngüsüyle onların yanına gelip onlara küfrederek ve yüzlerine tükürerek azarlardı.¹⁷⁷ Müslüman olduklarını ilan eden ilk kişiler Ebû Bekir, Bilal, Habbab, Suheyb ve Ammar’dı.¹⁷⁸ İşkence edilenler arasında Ammar’ın annesi Sümeyye de vardı. Amr b. Hişâm, onun kalbine mızrak saplayarak öldürdü. İslâm’da verilen ilk kadın şehit Ammar’ın annesi Sümeyye oldu.¹⁷⁹ Amr b. Hişâm, bir kimsenin Müslüman olduğunu duyduğunda, eğer o Müslüman şerefli ve güçlü bir kimse ise onu kınayıp şu şekilde konuşurdu: “Senden daha iyi bir insan olan babanın dinini bıraktın. Senin aklının kıtlığını söyleyecek ve görüşünü çürüteceğiz. Şerefini de yok edeceğiz!”¹⁸⁰

Kureyşliler, Hz. Peygamber’in halkı İslâm’a davet etmesinden vazgeçmesini istedikleri için ve Ebû Tâlib’in de Hz. Peygamber’i koruma altına almasından dolayı bir heyet oluşturup Ebû Tâlib’in yanına gitmeye karar verdiler. İçlerinde Amr b. Hişâm’ın da bulunduğu heyet, Ebû Tâlib’in yanına geldi.¹⁸¹ Heyetkilerle Ebû Tâlib arasında bir kişinin oturabileceği kadar boşluk vardı. Amr b. Hişâm, Hz. Peygamber’in yanına oturması hâlinde Ebû Tâlib’in ona daha şefkatli olabileceğini düşünerek kalkıp oraya oturdu. Hz. Peygamber, amcası Ebû Tâlib’e yakın bir yer bulamadı ve kapının yanında oturdu. Ebû Tâlib, Hz. Peygamber’e Kureyşlilerle anlaşmasını tavsiye etti. Amr b. Hişâm, kendilerini eleştirmeyi bıraktığı takdirde onların da kendisine karışmayacaklarını söyledi. Hz. Peygamber, Amr b. Hişâm’ın teklifini karşı teklifle cevapladı: “Size istediğinizi yaparsam, siz de bana bir kelimeyi söyler misiniz? O kelimede sizin için hayır vardır. Onunla Araplara hükmedersiniz, onunla Acemler size boyun eğer.” Amr b. Hişâm, alaylı bir şekilde: “Peki hay hay, sana bir kelime değil, on kelime söyleriz” cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Bir ve şeriki olmayan Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur, deyin öyleyse” deyince bu tekliften hoşnut olmayan Kureyşliler: “Yürüyün, ilahlarımızı

¹⁷⁷ Kandehlevi, *Hayatü’s-Sahâbe*, 1/358.

¹⁷⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 1/302; Ebu Nuaym, *Hilyetu’l-Evliyâ*, 11/569.

¹⁷⁹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/302; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/69; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 3/86; Kandehlevi, *Hayatü’s-Sahâbe*, 1/361; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/171; Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/89-90.

¹⁸⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/432-433; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 3/86.

¹⁸¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/73; İbn Sa’d, *Tabakât*, 1/189-190; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 3/69-70.

(putlarınıza ibadete) devam edin. Doğrusu arzu edilecek olan budur” diyerek oradan ayrıılıp gittiler.¹⁸²

Dâru’n-Nedve’de Hz. Peygamber’i öldürme planları yapanların başını Amr b. Hişâm çekiyordu. Hz. Peygamber Mekke’de ikamet ederken Müşrikler, Hz. Peygamber’e ciddi anlamda suikast girişiminde bulunma cesaretini gösteremediler. Bu durumun en büyük nedeni kabilecilik anlayışıydı. Dâru’n-Nedve’de Müşrikler, kabilecilik anlayışı ve Hz. Peygamber’in mensup olduğu aşiretten dolayı bir çıkmaza girdiler. Amr b. Hişâm, kan davasını önlemek amacıyla her kabilede birer kişinin Hz. Peygamber’i öldürme fikrini ortaya koydu. Amr b. Hişâm’ın yapmış olduğu teklif, orada bulunan kişilerce kabul edildi fakat bu suikast girişimi de başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁸³

Ebû Tâlib ölmek üzereyken Hz. Peygamber, onun yanına giderek şehadet getirmesini söyledi. Orada bulunan Amr b. Hişâm ise, Ebû Tâlib’e dönerek “Ey Ebû Tâlib, Abdülmuttalib’in dininden yüz mü çevireceksin?” diyerek Ebû Tâlib’in şahadet getirmemesine engel olmak istedi. Bunun üzerine Ebû Tâlib, şehadet getirmekten çekindi.¹⁸⁴

Hz. Peygamber’in Kur’ân okumasından etkilenen Velîd b. Muğîre’nin, kalbi yumuşadı. Amr b. Hişâm, durumdan haberdar olunca Velîd b. Muğîre’nin yanına giderek Hz. Peygamber’e meyletmekten vazgeçmesini, Hz. Peygamber’i inkâr ettiğine dair bir şeyler söylemesini istedi. Velîd b. Muğîre: “İçinizde şiirleri benden daha iyi bilen, nazım ve nesirleri benden daha iyi anlayan ve kâhinlerin sözlerini daha çok işiten yoktur. Allah’a yemin ederim ki, onun söylediği sözde bir tatlılık var. Üstünde bir revnak ve güzellik var. Yukarısı meyvelidir, aşağısı sağanak halinde yağan yağmurlar gibi gür ve iri tanelidir. Hiç şüphe yok ki o, sonunda üstün çıkacak ve hiçbir şey onu alt edemeyecektir. Fakat o altındakileri ezecektir” dedi. Amr b. Hişâm ise ona, Hz. Peygamber aleyhine söz söylemediği sürece kavminin ondan razı olmayacağını söyledi.¹⁸⁵

¹⁸² İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 229; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/73; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1858-1860.

¹⁸³ Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, s. 40-47.

¹⁸⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 300-301; İbn Sa’d, *Tabakât*, 1/110-111; Belâzurî, *Ensâb*, 1/327.

¹⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve ’n-Nihâye*, 3/89.

Amr b. Hişâm'ın Hz. Peygamber'e yaptığı diğer bir eziyet ise Zü'l-Mecaz panayırında insanları İslâm'a davet ederken Hz. Peygamber'in üzerine toprak atmasıdır. Buna rağmen Hz. Peygamber, ona aldırış etmeden halkı İslâm'a çağırmaya devam etmiştir.¹⁸⁶

Hz. Peygamber'in, Amr b. Hişâm'ın ya da Ömer b. Hattâb'ın Müslüman olmaları için dua ettiği rivayet edilir. Bu iki isimden Ömer b. Hattâb, Müslüman oldu.¹⁸⁷ Amr b. Hişâm ise ölünceye kadar İslâm düşmanlığı yaptı, Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı acımasızca bir tutum sergiledi. Onun bu davranışının altında yatan sebep belki de Amr b. Hişâm'ın Mekke toplumunda saygın bir konuma sahip olmasıydı. Bu yüzden, Kureyş'in reisliğini yapma sevdasına düştü.¹⁸⁸ Muhtemelen o, Kureyş halkının hepsinin Hz. Peygamber'in İslâm'a davetine icabet ederse konumunun sarsılacağını, Hz. Peygamber'in Kureyş'in lideri olacağını ve kendisinin arka planda kalacağını düşünerek İslâm'a karşı bu kadar sert bir tutum sergiledi. İbn İshâk, bu durumu "Bu, onun Allah'ın Rasûlüllah'a olan lütuf ve keremini çekememesinden ileri geliyordu" şeklinde yorumlamıştır.¹⁸⁹ Belâzurî, onun bu tür davranışlarını Hz. Peygamber'e komşu olmasından dolayı gerçekleştirdiğini belirtmiştir.¹⁹⁰

1.3.4. Komutanlıkları

Amr b. Hişâm, Sîfü'l-Bahr Seriyyesi ve Bedir Gazvesi olmak üzere Müslümanlara karşı yapılan iki savaşta komutanlık yapmıştır. Bu savaşlardan Sîfü'l-Bahr Seriyyesinde fiilî mücadele olmamış, Bedir Gazvesi ise çok çetin bir savaş olmuştur.

1.3.4.1. Amr b. Hişâm'ın Sîfü'l-Bahr Seriyyesi'ndeki Komutanlığı (H. 1 Ramazan- Mart 623)

Hicretten sonra Müşrikler, Medine'ye sığınan Müslümanları tehdit etmeye devam ettiler. Bu tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak için Hz. Peygamber, zaman zaman Kureyşlileri ticaret yollarında sıkıştırmak için seriyyeler düzenlerdi.¹⁹¹ Bu seriyyelerden ilki Hz. Hamza'nın komutanlığını yaptığı Sîfü'l-Bahr Seriyyesi'dir.¹⁹² Hz. Hamza, içinde Ensârdan hiç kimsenin bulunmadığı 30 kişilik birlik ile Kureyş kervanına saldırmak üzere

¹⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/215.

¹⁸⁷ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 245; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/307; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 88; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1989.

¹⁸⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/100.

¹⁸⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 200.

¹⁹⁰ Belâzurî, *Ensâb*, 1/224.

¹⁹¹ Algül, "Hamza", 15/ 500-502.

yola çıktı. Amr b. Hişâm'ın kervanı ise 300 kişilik bir grup ile korunuyordu.¹⁹³ Taraflar hicretin 1. yılının Ramazan ayında (Mart 623)¹⁹⁴ Sîfü'l-Bahr denilen yerin yakınına kadar yaklaştılar fakat Amr b. Hişâm'ın oradan ayrılıp uzaklaşmasıyla savaş gerçekleşmedi.¹⁹⁵ İbn Hazm, iki tarafın da müttefiki olan Mecdi b. Amr el-Cühenî'nin araya girip çarpışmayı önlediğini aktarmaktadır.¹⁹⁶ Hz. Hamza'nın komutanlığını yaptığı bu seriyye, Müşrikler için Müslümanların önemli bir tehdit olduğunu gösterdi ve bu sayede Müslümanlar, Mekke'ye gözdağı verme fırsatı buldular.¹⁹⁷

1.3.4.2. Amr b. Hişâm'ın Bedir Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 2 Ramazan-Mart 624)

Amr b. Hişâm, Kureyşlileri Müslümanlara karşı kışkırtarak Bedir Gazvesi'ne sebebiyet vermiştir. Bedir Gazvesi'nden önce Mekke'de yaşanan bir olayı anlatmakta fayda vardır. Bu rivayetten Amr b. Hişâm'ın kendisini nasıl üstün gördüğü ve Mekke halkına nasıl aşağılayıcı tavırlarda bulunduğu daha iyi anlaşılabilir. Şair olan Âtike bt. Abdülmuttalib, Mekkelileri tedirgin eden bir rüya gördü. Deveye binmiş bir adam süratle Mekke'ye gelerek önce Ebtah'ta, sonra Kâbe'de, daha sonra da Ebû Kubeys dağında, etrafında toplananlara 3 güne kadar savaşıacaklarını ve vurulup düşecekleri yere koşmalarını söylüyor, dağdan kopardığı bir kayayı aşağı doğru fırlatıyor, aşağıda parçalanan kaya Mekke'deki bütün evlere dağılıyordu. Âtike, kimseye söylememesini tembih ederek rüyasını kardeşi Abbas'a anlattı. Abbas da arkadaşı Velîd b. Ukbe'ye söyleyince rüya Mekke'de konuşulmaya başladı.¹⁹⁸ Âtike'nin rüyasını Amr b. Hişâm duyunca çok sinirlendi ve bağırarak Abdülmuttaliboğullarının erkeklerinin peygamberlik iddiasında bulunduğu yetmiyormuş gibi kadınlarının da bu işe el attığını, eğer 3 gün içinde rüya gerçekleşmezse Abdülmuttaliboğullarını Arapların en yalancıları ilan edeceğini söylemeye başladı. Bu olayın üstünden 3 gün geçtikten sonra Ebû Süfyân, kervanın tehlikede olduğunu iletmesi için Damdam b. Amr'ı haberci olarak Mekke'ye gönderdi, bunun üzerine halk Âtike bt. Abdülmuttalib'in rüyasının gerçekleşmiş olduğunu düşünerek tedirgin oldu.¹⁹⁹

¹⁹² Elşad Mahmudov, "Sîfulbahr Seriyyesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 37/156-157.

¹⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/6; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 115-116; Algül, "Hamza", 15/ 500-502.

¹⁹⁴ Mahmudov, "Sîfulbahr Seriyyesi", 37/156-157.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/6.

¹⁹⁶ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 116.

¹⁹⁷ Önkâl-Apak-Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde*, s. 324.

¹⁹⁸ Mustafa Fayda, "Âtike bint Abdülmuttalib", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, 4/73.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/42-44.

Bedir, Safra ile Câr arasındaki vadinin aşağısında bulunan, Mekke-Medine arasındaki kuyuların bulunduğu yerdi. Damreoğullarından Bedr b. Yahlud'a nispetle bu isim verildi.²⁰⁰ Bedir Gazvesi, hicretin 2. yılının Ramazan ayında (Mart 624) meydana geldi. Bu gazve, Müslümanlar ile Müşrikler arasında yaşanan ilk büyük gazve olma özelliği taşımaktadır.²⁰¹ Savaş, Ebû Süfyân'ın idaresinde Suriye'ye gönderilen ticaret kervanının Müslümanlar tarafından ele geçirilmek istenmesi sebebiyle meydana geldi.²⁰² Kervanın dönüş haberini alan Hz. Peygamber, sahabeye kervanın ele geçirilmesi için emir verdi. Bu durumu fark eden Ebû Süfyân b. Harb, yardım istemek amacıyla Damdam b. Amr el-Gıfârî'yi Mekke'ye göndererek kervanın yönünü sahil yoluna çevirdi.²⁰³

Mekke halkı haberi öğrenince korku ve endişeye kapıldı. Savaşın başlamasında Amr b. Hişâm'ın büyük bir rolü vardır. Zira kendisi Ebû Süfyân'ın ticaret kervanını ele geçirmek için Müslümanların harekete geçtiklerini öğrendiğinde Mekke halkını kızdırmış ve onları savaşa sürüklemek için elinden geleni yapmıştır. Amr b. Hişâm, savaşa gitmek istemeyenleri korkaklıkla suçlayıp onlarla alay etmiştir. Savaşa katılmak istemeyen halk, Amr b. Hişâm'ın bu davranışları sebebiyle kendilerini savaşa gitmeye mecbur hissedip savaşa katılmışlardır.²⁰⁴ Amr b. Hişâm'ın bu davranışlarına şu örneği verebiliriz: Ümeyye b. Halef el-Cümahi, savaşa katılmak istemiyordu. Bu durumu fark eden Amr b. Hişâm, yanına Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ı da alarak onun yanına gitti. Sürme çekmecesini ve tütsü kabını göstererek onun sürme çekmesi gerektiğini ve onun bir kadın olduğunu söyleyerek Ümeyye b. Halef el-Cümahi ile alay etti.²⁰⁵ Böylece Ümeyye b. Halef de Amr b. Hişâm'ın tahrikiyle savaşa katılmak zorunda kaldı.²⁰⁶ Bir diğer örnek ise; Utbe b. Rebîa, kardeşi Şeybe b. Rebîa ile konuşurken savaşa gitmek istemediğini belirtti. Bunun üzerine Şeybe, Amr b. Hişâm'ı göstererek "Kureys'ten ayrılıp geri dönersek bu bizim için kınama vesilesi olur. Ey Ebû'l-Velfîd! Onun için kavminle git!" dedi.²⁰⁷ Bu yaşanan olaylardan da anlaşılacağı üzere aslında Mekke halkı, kervanları kurtulduğu için bir savaşa gerek duymuyordu. Fakat Amr b. Hişâm, Müslümanlar ile savaş yapmaya o kadar istekliydi ki

²⁰⁰ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 42.

²⁰¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/68; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 89.

²⁰² İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 120-121.

²⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/3; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 120; Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 59.

²⁰⁴ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, s. 66.

²⁰⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/83; Belâzuri, *Ensâb*, 1/510.

²⁰⁶ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, s. 66.

²⁰⁷ Belâzurî, *Ensâb*, 1/ 510.

insanları savaşa çağırmış, savaşa katılmak istemeyenlerle de alay ederek onların gururunu incitmiştir.

Cüheyym b. Salt b. Mahreme b. Abdümenâf, rüyasında Bedir gününde Mekke'den olan bazı kişilerin öldürüldüğünü gördü. Amr b. Hişâm'a gördüğü rüyanın haberi ulaşınca Amr b. Hişâm, kendinden emin bir şekilde konuştu ve hiçbir şekilde yenileceğini aklına getirmeyerek "Bu da yine Muttaliboğullarından başka bir peygamber! Eğer yarın düşmanlarımızla karşılaşsak, kimin öldürüleceğini görürler!" şeklinde meydan okudu.²⁰⁸

Ebû Süfyân, kafilesini kurtardığı zaman Kureyş'e mektup yazarak kervanın kurtulduğunu ve geri dönmeleri gerektiğini söyledi.²⁰⁹ Amr b. Hişâm buna rağmen herkesin kendisinden korkup çekineceği düşüncesiyle Bedir'e ulaşincaya kadar dönmeyeceğini, orada 3 gün kalacaklarını, develerini kesip şaraplarını içeceklerini ifade etti.²¹⁰ Amr b. Hişâm, çevresindeki insanlara ve Müslümanlara kendi itibarının büyüklüğünü göstermek istemiştir. Böyle yaparak çevresindeki kişilerin kendisinden korkmasını ve kendisine saygı göstermesini istemiştir.

Kureyşliler, Amr b. Hişâm kumandasında 950 kişilik bir orduyla Bedir'e doğru hareket ettiler.²¹¹ Hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktıkları gün, ilk hayvanı kesen Amr b. Hişâm oldu. Kureyş ordusu için 10 hayvan kesti. Ebû Cehil, önder bir kişiliğe sahip olması nedeniyle ilk hayvanı kendisi kesmiştir. Ahnes b. Şerik de Zühreoğulları Cühfe'de bulunurken onlara Amr b. Hişâm'ın söylediklerine aldırış etmemeleri gerektiğini ve mallar artık kurtulduğuna göre savaşa gerek kalmadığını söyledi. Hâkim b. Hizâm, bu sözleri duyduğunda insanların arasında dolaşarak Utbe b. Rebîa'dan milleti geri çevirmesini istedi. Utbe b. Rebîa, bu isteği kabul etti fakat Amr b. Hişâm'ın işleri karıştıracağını ve fesatlık çıkaracağını ifade etti. Utbe b. Rebîa, Hâkim b. Hizâm ile aralarında geçen diyalogdan sonra ayağa kalkarak Kureyşlilere "Ey Kureyş topluluğu! Vallahi siz Muhammed ve ashabıyla karşılaşmakla bir şey yapamayacaksınız. Allah'a yemin ederim ki siz, eğer onu vurursanız adam bakmak istemediği bir adamın yüzüne bakmaya mecbur kalacaksınız. Çünkü adam, ya amcanızın oğlunu veya dayısının oğlunu yahut aşiretinden bir

²⁰⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 1/511; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/120.

²⁰⁹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/509; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/119.

²¹⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/353; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 123.

²¹¹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/508; Güzel, *Hizmet-i Peygamber'in Savaşları*, s. 46.

adamı öldürecektir. O halde geri dönün ve Muhammed’i diğer Araplarla baş başa bırakın. Onlar, eğer ona vururlarsa sizin istediğiniz zaten budur. Eğer bundan başkası olursa, o sizi bulur ve murat ettiğiniz şey konusunda ondan size bir zarar gelmez” sözlerini söyledi.²¹² Hâkim b. Hizâm ise Utbe b. Rebîa’nın isteğiyle Amr b. Hişâm’ın yanına giderek onu savaştan vazgeçirmeye çalıştı. Amr b. Hişâm, kibirlenerek ve Hâkim b. Hizâm’ı aşağılayarak “Senden başka elçi bulamadı mı?” gibi sözler söyledi, Utbe b. Rebîa’yı korkaklıkla suçladı.²¹³

Müslümanlar, Müşriklerden önce Bedir suyuna ulaştılar, o sırada vadideki engebesiz yerleri ıslatan yağmur Müslümanların rahatça yürümesini sağladı. Hz. Peygamber, Medine’ye en yakın Bedir suyu üzerinde konaklayınca Hubab b. Münzir, Kureyş ordusunun konacağı yerin yakınındaki suyun başına gitmeyi önerdi. Gerisindeki kuyuları kapatıp susadıkça Müslüman ordusunun içmesi için bir havuz yapmayı teklif etti ve Hz. Peygamber, bu teklifi kabul etti.²¹⁴

Bedir’de insanlar, iki taraf karşı karşıya geldiğinde Amr b. Hişâm: “Allah’ım! Akrabalık bağlarını hangimiz daha fazla koparmışsak ve bilmediğimiz şeyleri kim bize getirmiş ise sen onu helak et,” “Allah’ım, hangimiz hakka daha yakın isek ona yardım et” gibi dualarda bulundu. Aslında Amr b. Hişâm, böyle dua ederek kendi sonunu getirdi. Hz. Peygamber ise Bedir gününde “Ya Rab, eğer şu bir avuç topluluk helak olursa artık yeryüzünde sana ebediyen ibadet edilmez!” diyerek dua etti.²¹⁵

Savaş mübareze ile başladı. Müşriklerden Utbe b. Rabîa, Şeybe b. Rabîa ve Velîd b. Utbe; Müslümanlardan Ubeyde b. el-Hâris, Hamza b. Abdümtalib, Ali b. Ebû Tâlib çarpışmak için savaş meydanına çıktılar. Daha sonra Ensârdan Avf b. el-Hâris, Muavviz b. el-Hâris ve Abdullah b. Revâha meydana çıkıp Müşriklerle çarpışmak istediler fakat Müşrikler kavimlerinden başka kimseyle çarpışmayacaklarını söyleyerek onları reddettiler.²¹⁶ Cuma günü sabahı²¹⁷ 305 kişilik Müslüman kuvvetiyle²¹⁸ 950 kişilik düşman

²¹² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/358.

²¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 4/406.

²¹⁴ İbn Hazm, *Cevamiu’s-Sîre*, s. 124.

²¹⁵ Güzel, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 48.

²¹⁶ İbn Hazm, *Cevamiu’s-Sîre*, s. 125.

²¹⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/318; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 628; Güzel, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 42.

ordusunun²¹⁹ arasında meydana gelen savaşta, düşman ordusundan 70 kişi öldürüldü ve 70 kişi esir alındı. İslâm ordusundan da 14 kişi şehit edildi.²²⁰

Bedir Gazvesi ile birlikte İslâm Devleti, Müşriklere karşı ilk büyük zaferini kazanırken Kureyş'in saygınlığı Araplar nezdinde azaldı. Kureyş, Müslümanlara göre ekonomik anlamda daha üstün olmasına rağmen Hz. Peygamber'in ordusunu iyi yönetmesi, ordu düzeni ve disiplini sayesinde Bedir Gazvesi'nden İslâm ordusu galibiyetle ayrıldı. Bu galibiyet sonucunda Müslümanlardan sadece Kureyş değil diğer çevre kabileleri ve Yahudiler de tedirgin olmaya, Müslümanların başarısını küçük göstermek için aleyhte propaganda faaliyetlerine başladılar.²²¹

Bedir Savaşı, Müslümanlar için savaş ahlâkı konusunda bir örnek olarak günümüz evrensel normlarında bile bulunmayan, harp tarihinde örneklerine rastlanmayan uygulamalar ortaya çıkardı. Nitekim Müslümanlar, müsle gibi davranışlarda bulunmayarak insanlık suçu kapsamına girecek her türlü hareketten uzak durmaya çalıştılar. Yine Bedir Gazvesi'nde harp stratejisinde istişarenin önemi vurgulanmaktadır. Hz. Peygamber'in savaş öncesinde ve savaş esnasında ashabıyla istişare etmesi savaşın kazanılmasına katkı sağladı çünkü Müşaverede hata da edilse baskıyla, ferdî olarak doğru karar vermekten daha iyidir.²²²

1.3.5. Ölümü

Bedir Gazvesi'nde öldürülenler içinde Amr b. Hişâm da vardı. Hz. Peygamber, onun ölüm haberini alınca çok sevindi. Bedir Gazvesi'nin sonucunda Hz. Peygamber, ölümlerin arasında Amr b. Hişâm'ın da aranmasını istedi.²²³ Eğer bulamazlarsa onu dizindeki yara izinden bulabileceklerini söyledi. Küçükken Abdullah b. Cüd'an'ın sofrasında kendisinin Amr b. Hişâm'ı itip düşürdüğünü ve bu düşme esnasında dizinde bir yara izi oluştuğunu ifade etti.²²⁴

Amr b. Hişâm'ın Bedir Gazvesi'nde kim tarafından öldürüldüğü hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Bedir Gazvesi'nde Abdurrahman b. Avf'ın Muaz b. Afra ve Muaz b.

²¹⁸ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 89; Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 60.

²¹⁹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/508.

²²⁰ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 92.

²²¹ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 53-54.

²²² Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 54.

²²³ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/371.

²²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, 2/352; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1246-1247;

Amr adlı iki gence Amr b. Hişâm'ın yerini göstermesiyle birlikte bu iki genç Amr b. Hişâm'ı yaradılar. Daha sonra Hz. Peygamber, Amr b. Hişâm'ın bulunmasını isteyince Abdullah b. Mes'ud onu yaralı bir şekilde bulup öldürdü²²⁵. Ensârdan Afrâ'nın oğulları Muâz ve Muavviz'in Amr b. Hişâm'ı öldürdüğü de rivayet edilmektedir²²⁶ Amr b. Hişâm da diğer ölen Müşrikler gibi Bedir kuyusuna atıldı. Yaklaşık 570'te doğduğuna göre²²⁷ öldüğünde 54 yaşlarındaydı.

1.3.6. Özel Hayatı

Amr b. Hişâm'ın Ümmü Mücâlid bt. Yerbu, İbnetü Umeyr b. Ma'bet, Âişe bt. Hâris b. Rebî', Ervâ bt. Ebi'l-Ays b. Ümeyye adında 4 eşi vardı.²²⁸

Amr b. Hişâm'ın oğlu Zürare'nin künyesi Ebû Alkame'dir. Yemen'de öldürülmüştür. Amr b. Hişâm'ın diğer oğlu Temim'in künyesi ise Ebû Hacib'dir.²²⁹ Zürare ve Temim'in anneleri İbnetü Umeyr b. Ma'bet iken Amr b. Hişâm'ın bir diğer oğlu olan Alkame'nin annesi ise Âişe bt. Hâris'tir.²³⁰ Amr b. Hişâm'ın oğlu İkrime ise başlarda babası gibi İslâm'a düşmanlık ederek Müslümanlara karşı yapılan zararlı faaliyetlerin çoğunda yer aldı. Bedir Gazvesi'nde Müşrikler safında yer alan İkrime, Amr b. Hişâm'ın öldürülmesiyle Benî Mahzum'un reisi olarak Uhud Savaşı'na eşiyle birlikte katıldı ve burada süvarilerin sol kanadının komutanlığı görevini üstlendi. Mekke'nin fethinde yanındakilerle birlikte Müslümanlarla çarpıştı. Bir sonuç alınamayacağını anlayan İkrime, Yemen'e kaçtı fakat daha sonra bağışlanarak Mekke'ye gitti ve İslâmiyet'i benimsedi. İkrime, Müslüman olduktan sonra İslâm'a birçok faydası oldu. 632 yılında Benî Hevâzin'in zekâtını toplamakla görevlendirildi. Hz. Ebû Bekir devrinde irtidat eden Araplar ile savaştı ve daha sonra Şam bölgesinin fethinde bulundu.²³¹ İkrime b. Ebû Cehil'in Ecnâdeyn Savaşı'nda (634), Mercü's-Suffer Savaşı'nda (634), Hz. Ömer döneminde Dimaşk'ın fethinde (635) veya Yermük Savaşı'nda (636) şehit olduğuna dair farklı rivayetler mevcuttur.²³² İkrime'nin annesi Ümmü Mücâlid bt. Yerbu'dur.²³³

²²⁵ Köksal, *İslam Tarihi*, 3/4, 343-345.

²²⁶ Kapar, "Ebû Cehil", 10/117-118.

²²⁷ Kapar, "Ebû Cehil", 10/117-118.

²²⁸ Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 17-21.

²²⁹ Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 18.

²³⁰ Rıdvan Gür, *Ebu Cehil'in Hayatı ve İslam Karşısı Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2014, s. 23.

²³¹ Abdullah Aydın, "İkrime b. Ebû Cehil", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, 22/42-43.

²³² Özsoy, *İkrime b. Ebû Cehil'in Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, s. 67.

²³³ Gür, *Ebu Cehil'in Hayatı ve İslam Karşısı Faaliyetleri*, s. 22.

Amr b. Hişâm'ın kızı Hunefa, İslâmiyet'i benimsedi ve Süheyl b. Amr ile evlendi. Hind adında bir çocuğu dünyaya geldi. Hunefa'nın annesi Ervâ bt. Ebi'l-Ays'tır. Amr b. Hişâm'ın kızı Esmâ ise başta Velîd b. Abdüşems ile evlendi. Daha sonra Hz. Osman ile evlilik yaptı. Amr b. Hişâm'ın kızı Sahra'nın eşi Ebû Said b. el-Hâris'ti. Bu evlilikten bir kız çocuğu dünyaya geldi. Amr b. Hişâm'ın kızı Cüveyriye öncelikle Attâb b. Esîd ile evlendi. Hz. Ali, Cüveyriye ile evlenmek amacıyla haber gönderdiği zaman Hz. Peygamber bu duruma karşı çıktı ve bunun üzerine Hz. Ali, Cüveyriye ile evlenmekten vazgeçti.²³⁴ Cüveyriye'nin Mekke'nin fethine kadar İslâm'a düşmanlık yaptığı bilinmektedir. Fetih gününde bile söylediği sözlerden, babasının Bedir Gazvesi'nde öldürülmesi sebebiyle Hz. Peygamber'e kin beslemiştir.²³⁵

Amr b. Hişâm'ın kişiliğine bakıldığında; onun acımasız ve merhametten yoksun bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun birçok örneğini vermek mümkündür. Bu örneklerden biri şu şekilde nakledilmektedir: Amr b. Hişâm, yetim veya öksüzlere kötü muamelede bulunurdu. Yetim bir erkek çocuk, bir gün Amr b. Hişâm'ın yanına üstü başı perişan halde gelerek Amr b. Hişâm'dan babasının kendisi için bıraktığı mirastan ihtiyacına göre pay vermesini istedi. O, çocuğun söylediklerine kulak asmadı isteğini kabul etmedi.²³⁶ Amr b. Hişâm, 8 defa Hz. Peygamber'i öldürme teşebbüsünde bulundu. İslâmiyet'in zuhurundan itibaren en fazla suikast gerçekleştiren kişi olması²³⁷ onun acımasız ve merhametsiz bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Amr b. Hişâm, cömert bir kişiliğe sahiptir. O, Bedir'de Müşriklere yemek yediren 9 kişiden biri ve yine Bedir'de Müşriklar için ilk deve kesen kişiydi.²³⁸ Amr b. Hişâm, liderlik özelliği ön plana çıkan birisidir. Eğer böyle olmasaydı Kureyş'in reisliği görevini yapamazdı. Ayrıca onun yüksek ikna kabiliyetine sahip, insanların zayıf noktasını keşfedebilecek kapasitede biri olduğu, Medine'ye hicret

²³⁴ Gür, *Ebu Cehil'in Hayatı ve İslam Karşıtı Faaliyetleri*, s. 23; Özer, *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, s. 20.

²³⁵ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 267.

²³⁶ Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 848-849.

²³⁷ Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, s. 33-34.

²³⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/100.

ettikten sonra yaşlı ve hasta annesinden bahsederek Ayyaş b. Ebî Rabîa'yı Mekke'ye tekrar getirmesinden²³⁹ anlaşılmaktadır.

Belâzurî, Amr b. Hişâm'ı çevik, uyanık ve işini bilen birisi olarak tarif etmiştir.²⁴⁰ Müslümanlara yaptığı zulüm ve işkenceden dolayı Hz. Peygamber, onu “Bu ümmetin Firavun'u” olarak tanımlamıştır.²⁴¹ Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ, onun hakkında “Haşin, kaba, pis ve kötü ahlaklı bir kişiydi” demiştir.²⁴² O, şaşlı gözlü,²⁴³ keskin bakışlı,²⁴⁴ hafif zayıf yapılı, asık suratlı, dili ve bakışı sert bir adam olarak tarif edilmektedir.²⁴⁵

İnsanlar üzerindeki derin tesir gücü sebebiyle halk ondan çekinirdi.²⁴⁶ Amr b. Hişâm, Hz. Peygamber'e namazı yasakladı. Hz. Peygamber'in namaz kıldığı haberi kendisine ulaştınca Hz. Peygamber'e sıkıntı vermeye çalıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisini itip uzaklaştırmaya çalışınca “Ben Bathâ halkının en izzetlisi olduğum halde beni itip kakıyor ve tehdit mi ediyorsun?” dedi.²⁴⁷ Amr b. Hişâm'ın bu söylediklerinden onun ne kadar kibirli bir insan olduğu da anlaşılmaktadır. Ulaşabildiğimiz bazı kaynaklarda Amr b. Hişâm'ın akrabalık bağlarına önem veren bir kişi olduğu da aktarılmaktadır.²⁴⁸ Utbe b. Rebîa, Amr b. Hişâm'ı kavmini Bedir Gazvesi'ne sürüklediği için tecrübesiz bir komutan olarak nitelendirmiştir.²⁴⁹

1.4. Ebû Süfyân b. Harb

Ebû Süfyân b. Harb, gazvelerde müşrik ordusunun komutanlığını en çok yapmış bir kişi olarak dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla çalışmanın ağırlıklı noktası da onun üzerine yoğunlaşmaktadır.

²³⁹ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 105.

²⁴⁰ Belâzurî, *Ensâb*, 1/ 230.

²⁴¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 521; Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/96.

²⁴² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/183-184; Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 1/461; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/106.

²⁴³ Kara, “Klasik Kaynaklarda İslâm Muhafızları Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû'l-Hakem b. Hişâm) Örneği”, s. 128.

²⁴⁴ Belâzurî, *Ensâb*, 1/ 230.

²⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/77.

²⁴⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/54.

²⁴⁷ Belâzurî, *Ensâb*, 1/226.

²⁴⁸ Kara, “Klasik Kaynaklarda İslâm Muhafızları Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû'l-Hakem b. Hişâm) Örneği”, s. 128.

²⁴⁹ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah İbn *Şihâb ez-Zührî*, *el-Meğâzî*, (çev. Mehmet Nur Akdoğan), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, s. 54.

1.4.1. Kabilesi ve Ailesi

Ebû Süfyân Ümeyyeoğullarına mensuptur. Ümeyyeoğulları ile Hâşimoğulları arasında eskiden beri süregelen bir rekabet ortamı vardı. Ümeyyeoğulları, Mekke idaresinde önemli bir yere sahipti. Şehrin ve Kâbe'nin idaresiyle ilgili olarak kabileler arasında dağıtılan görevlerin en önemlilerinden olan başkumandanlık vazifesi, bu kabile tarafından yürütülüyordu. Hac için Mekke'ye gelen Araplara su ve yiyecek temini görevleri ise Hz. Peygamber'in kabilesi Benî Hâşim'in uhdesinde bulunuyordu. Kâbe'nin idaresi Kusay b. Kilâb'ın elindeydi. Kusay b. Kilâb ölürken Kâbe'nin idaresini büyük oğlu Abdüddâr'a bıraktı. Abdümenâfoğulları, dedelerinin mirasını almak üzere Abdüddâr'a karşı çıktılar.²⁵⁰ Böylelikle iki kabile arasında rekabet ortamı oluştu.²⁵¹ Hz. Peygamber, Mekke halkını İslâm'a davet ettiği zaman Ümeyyeoğullarına mensup olan Ebû Süfyân'ın İslâmiyet'i kabul etmemesi ve hatta İslâm düşmanlığı yapmasındaki en büyük etken muhtemelen aralarında geçen bu husumetten dolayıldı. Çünkü Ümeyyeoğullarının da Mekke'de belli bir saygınlığı ve konumu vardı. Bu statüden dolayı Ebû Süfyân, Hz. Peygamber ile bir rekabet ortamına girdiğini düşünmüş olmalıdır.

Ebû Süfyân'ın annesi Safiye bt. Hazin, Hz. Peygamber'in eşi Meymûne'nin halasıydı.²⁵² Babası Harb b. Ümeyye ise Kureyş kabilesinde belli bir konuma sahipti.²⁵³ Harb b. Ümeyye, Abduşemsoğullarının liderliğini yapmakta olup Cahiliye devrinde Mekke'nin en nüfuzlu kişilerindendi.²⁵⁴ Harb b. Ümeyye'nin Mekke'ye Arapça ile yazı yazmayı ilk getiren kişi olduğu aktarılmaktadır.²⁵⁵ Harb b. Ümeyye'nin Abdülmuttalib ile yakın dostluk ilişkisi vardı fakat Harb, Yahudi bir kişiyi öldürünce Abdülmuttalib'in ondan aldığı diyeti amcasının oğluna vermesiyle dostlukları sonlandı. Bu hadisenin yaşanması muhtemelen Benî Hâşim'in ve Benî Ümeyye'nin arasının daha da bozulmasına sebep oldu.²⁵⁶ Kıyâde görevini Ümeyye b. Abdişems'den sonra kendisi üstlendi. Zâtü Nükeyf'de Benî Bekir ile Kureyş arasında yapılan savaşta Kureyş'e komutanlık yaptıktan

²⁵⁰ Ahmet Lütfi Kazancı, "Abdüddâr (Benî Abdüddâr)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, 1/177.

²⁵¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/151; İsmail Yiğit, "Emevîler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, 11/87-104.

²⁵² Binici, *Ebû Süfyân b. Harb*, s. 21-22.

²⁵³ İrfan Aycan, "Ebû Süfyân", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/230-232.

²⁵⁴ İbrahim Sarıçam, "Harb b. Ümeyye", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 16/112.

²⁵⁵ İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyân*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, s. 47.

²⁵⁶ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyân*, s. 24.

sonra²⁵⁷ birinci ve ikinci Ficar savaşlarında Kureyşliler ile Kinâne kabilesinin komutanlığını yaptı.²⁵⁸ Harb b. Ümeyye'nin Kureyş'e birçok defa komutanlık etmesi Ebû Süfyân'ın da komutanlıkta tecrübe kazanmasını sağlamış olmalıdır.

Ebû Süfyân'ın kız kardeşi Sahba, Ükeydir b. Abdülmelik'in kardeşi Bişr ile evlenerek yaşamını sürdürdü.²⁵⁹ Ebû Süfyân'ın Fâria ve Fâhite adlı iki kardeşi daha vardı. Bunların anneleri Safiyye bt. Hazin idi.²⁶⁰

1.4.2. İsmi ve Lakapları

Tam adı Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye b. Abd-i Şems b. Abd-i Menâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fih'r'dir.²⁶¹ "Ebû Hanzala" künyesi ona Bedir Gazvesi'nde ölen oğlu sebebiyle verilmiştir.²⁶²

1.4.3. Kısaca Hayatı

Ebû Süfyân, 565 yılında Mekke'de doğdu.²⁶³ Hz. Peygamber'in sütannesi Halîme, kendisini birkaç gün emzirdiği için Hz. Peygamber'in sütkardeşi olduğu da söylenmektedir.²⁶⁴ Ebû Süfyân'ın çocukluk yıllarında en yakın arkadaşlarından birisi Hz. Peygamber'in amcası olan Hz. Abbas'tı. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Ebû Süfyân b. Harb'in çocukluğuna dair fazla bir bilgiye rastlamadık. Ailesinin Mekke'de belli bir statüye sahip olmasından dolayı onun çocukluğunun rahat bir şekilde geçtiği söylenebilir.²⁶⁵

Babası Harb b. Ümeyye gibi kendisi de gençlik yıllarında ticaretle uğraştı.²⁶⁶ Ticaret ile meşgul olduğundan dolayı Şam başta olmak üzere birçok şehri gezip görme imkânı buldu. Ebû Süfyân'ın Suriye'de ticarethaneleri ve ticarî eşya ambarları vardı.²⁶⁷ Tâif'te üretilen malları, Arap yarımadası dışına ihraç ederdi.²⁶⁸ Ebû Süfyân, yaklaşık M.

²⁵⁷ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 120.

²⁵⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/249; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2/450; Sarıçam, "Harb b. Ümeyye", 16/112.

²⁵⁹ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 128-129.

²⁶⁰ Sarıçam, "Harb b. Ümeyye", 16/112.

²⁶¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/350-351.

²⁶² Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

²⁶³ Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

²⁶⁴ Belâzurî, *Ensâb*, 1/617.

²⁶⁵ Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

²⁶⁶ Binici, *Ebû Süfyân b. Harb*, s. 29.

²⁶⁷ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 141.

²⁶⁸ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 15.

606 yılında Kureyş tüccarları ile Sâsânîler'in başşehri olan Medain'e (Ktesifon) de gitti.²⁶⁹ Bedir Gazvesi'nin başlamasına neden olan Suriye'ye giden büyük bir ticaret kervanın idaresinde de Ebû Süfyân vardı.²⁷⁰

Ebû Süfyân, Mekke'de okuma-yazma bilen kişilerden biriydi.²⁷¹ Kısa zaman içerisinde kendini ön plana çıkararak Kureyş'in ileri gelenlerinden biri oldu.²⁷² Ebû Süfyân'ın okuma-yazma bilmesinin en büyük sebebinin babası Harb b. Ümeyye'den kaynaklandığını düşünmekteyiz. Zira Harb b. Ümeyye, Mekke'ye Arapça yazıyı getiren ilk kişiydi.²⁷³ Ebû Süfyân'ın da babasından dolayı kendini geliştirmesi, muhtemel bir durumdur.

Hız. Peygamber, Mekke'de halkı İslâm'a çağırıldığı vakit o da her Kureyş ileri gelenleri gibi İslâm'ın karşısında durup birçok faaliyetlerde bulundu. Ebû Süfyân, Hız. Peygamber'in İslâmiyet'e çağrısını olumlu karşılamadığı gibi ona karşı yapılan bazı olumsuz faaliyetlerin de içinde bulundu. Mekke'deki Müşriklerle birlikte hareket edip Ebû Tâlib'in evine giderek Hız. Peygamber'i şikâyet eden heyetin içinde o da vardı.²⁷⁴ Dâru'n-Nedve'de Müşrikler, Hız. Peygamber'i öldürme planları yaparlarken kendisi de orada bulunuyordu.²⁷⁵ Amr b. Hişâm dâhil Mekke'deki İslâm karşıtı kimselerden Hız. Peygamber'in evinin yanına gidip gizlice Kur'an dinleyenler arasında o da vardı.²⁷⁶ Her ne kadar hicret öncesinde Ebû Süfyân'ın Hız. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı fiilî olarak eziyet edenler arasında bulunmadığı söylene de,²⁷⁷ kendisi Bedir Gazvesi'nde Amr b. Hişâm'ın öldürülmesi sebebiyle Mekke'nin reisi olduktan sonra Müslümanlara karşı düşmanca yapılan faaliyetlerde en ön sırada yer aldı.²⁷⁸

²⁶⁹ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 62.

²⁷⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/73; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 120; Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 73.

²⁷¹ Binici, *Ebû Süfyân b. Harb*, s. 28.

²⁷² Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

²⁷³ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyân*, s. 47.

²⁷⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 203-204; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/350-351; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/69; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1853.

²⁷⁵ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/144-147.

²⁷⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 249; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/425-426; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/94-95; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s.1837-1838.

²⁷⁷ Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

²⁷⁸ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 553.

Bedir Gazvesi'nde Mekke'nin liderliğini üstlenen Amr b. Hişâm'ın öldürülmesi üzerine Ebû Süfyân, liderliği ele aldı.²⁷⁹ Ailesinden birçok kişi Bedir'de öldürüldüğünden dolayı Müslümanlara karşı daha da kin ve nefret duymaya başladı. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi Ebû Süfyân'ın soyu Mekke'de belli bir konuma sahipti. Muhtemelen bu sebeplerden ötürü Mekke halkı, onu Kureyş'in liderliğine seçti.

Ebû Süfyân'ın kendisini öldürmek istemesi sebebiyle Hz. Peygamber, Amr b. Ümeyye'yi Ebû Süfyân'ı öldürmekle görevlendirdi. Arkadaşı Cebbâr b. Sahr ile yola çıkan Amr b. Ümeyye, Ebû Süfyân'ın evine gizlice girip onu öldürecekti; Cebbâr b. Sahr ise kenarda bekleyecekti. Fakat Kureyşlilerden birisi Amr b. Ümeyye'yi tanıyarak onun hayırlı bir iş için gelmediğini söyleyerek etrafına insanları topladı. Bunun üzerine Amr b. Ümeyye ve Cebbâr b. Sahr, kaçmak durumunda kaldılar.²⁸⁰

1.4.4. Komutanlıkları

Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'in Müşriklerle yaptığı Zü'l-Uşeyre, Sevîk, Hamrâu'l-Esed, Bedrü'l-Mev'îd, Hendek, Hudeybiye ve Mekke'nin fethi olmak üzere toplam 8 gazvede Müşrik ordusunun komutanlığını yapmıştır. Bu gazvelerden bazısında fiilî anlamda bir çatışma yaşanmamışsa da özellikle Uhud ve Hendek Gazveleri her iki taraf açısından da varoluş ve yok oluş savaşı olarak gerçekleşen gazvelerdir. Söz konusu gazvelerde bir komutan sıfatıyla onun faaliyetlerini ortaya koymak konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak ve bize birtakım değerlendirmelerde bulunma imkânı verecektir.

1.4.4.1. Ebû Süfyân b. Harb'in Zü'l-Uşeyre Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 2 Cemâziyelâhir- Kasım/Aralık 623)

Uşeyre; Mekke ile Medine arasında, Medine'nin 210 km. batısındaki Yenbu' bölgesinde Mekke-Suriye ticaret yolu üzerinde bir mevkidir.²⁸¹ Hicretin 2. yılının Cemâziyelâhir ayında (Kasım/Aralık 623) Ebû Süfyân'ın yönetiminde olan Kureyş kervanı üzerine düzenlenen bu gazvede; Hz. Peygamber, Ebû Seleme b. Abdilesed'i Medine'ye vekil bırakarak beyaz sancağı Hz. Hamza'ya verdi. Hz. Peygamber'in amacı, Mekke-Şam yolu güzergâhında giden Mekkelilerin ticaret kervanını ele geçirmektir.²⁸²

²⁷⁹ Binici, *Ebû Süfyân b. Harb*, s. 52.

²⁸⁰ Mehmet Ali Kapar, "İlk İslam Diplomatı Amr b. Ümeyye Ed-Damrî", *İstem Dergisi*, sayı 30, 2017, s. 277.

²⁸¹ Elşad Mahmudov, "Uşeyre Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/229-230.

²⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/5; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/364-365; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 351.

150-200 Muhâcirden oluşan birlikler,²⁸³ Uşeyre denilen mevkiye ulaştıklarında kervanın oradan daha önce geçtiği haberi ulaştı. Ebû Süfyân, Şam'dan döndüğü vakit Müslümanlar, kervana saldırma kararı aldılar. Haber Mekke'ye ulaşınca Bedir Gazvesi için Kureyşliler, hazırlık yapmaya başladılar.²⁸⁴ Kervanın yakalanabilme imkânı olsaydı Müslümanlar, ekonomik anlamda refaha erişeceklerdi; bu durumda Kureyşliler de ekonomik anlamda sıkıntı çekeceklerdi. Nitekim Kureyş, ileride yapılacak Uhud Gazvesi'nin gelirlerini bu kervandan karşıladı.²⁸⁵ Bu gazve, her iki taraf için de önemli sonuçlar doğurdu. Tarihte olaylar zincirleme olarak birbirine bağlı bir şekilde ilerlemektedir. Tam tersi bir durum olsaydı belki de Uhud Gazvesi'nde Müslümanlar, bu kadar ağır darbe almayacaklardı ve kesin bir zafere ulaşacaklardı. Savaşlarda askerî strateji ne kadar önemliyse ekonomik güç de bir o kadar önemlidir.

H. Peygamber, Benî Müdlic ile anlaşma yaptıktan sonra Medine'ye geri döndü. Bu durum H. Peygamber'in barış yanlısı biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca H. Peygamber'in etraf kabilelerle anlaşma yapması ileriye dönük Kureyş ile yapılacak savaşlarda, söz konusu kabilelerin tarafsız kalmalarını sağlamak için son derece önemli bir husustur.²⁸⁶

1.4.4.2. Ebû Süfyân b. Harb'in Bedir Gazvesi'ndeki Durumu (H. 2 Ramazan-Mart 624)

Bedir Gazvesi'ne sebebiyet veren kervanın başında Ebû Süfyân bulunuyordu.²⁸⁷ Müslümanların kervana saldıracağına haberini alan Ebû Süfyân, Kureyşlilerden yardım istemek için Damdam b. Amr el-Gıfâri aracılığıyla Mekke'ye haber göndererek kervanın yönünü sahil yoluna çevirdi.²⁸⁸ Ebû Süfyân, kervanın kurtulmasıyla birlikte Mekke'ye mektup yazarak savaşmanın bir anlamı olmadığını ifade etti.²⁸⁹ Bedir Gazvesi'nde Ebû Süfyân'ın birçok yakını ve akrabası Müslümanlar tarafından öldürülünce Ebû Süfyân, intikam almadıkça yıkanmayacağına yemin etti. Ebû Cehil'in Bedir Gazvesi'nde öldürülmesi üzerine Ebû Süfyân Mekke müşriklerinin reisi oldu. Kureyş, Bedir mağlubiyetinin intikamını bir an önce alma görevini ona verdi ve bu savaşa sebep olan

²⁸³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/5; Belâzurî, *Ensâb*, 1/504; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 351.

²⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/5.

²⁸⁵ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 351.

²⁸⁶ Güzel, *H. Peygamber'in Savaşları*, s. 41.

²⁸⁷ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 120-121.

²⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/3; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 120; Avcı, *Son Peygamber H. Muhammed*, s. 59.

²⁸⁹ Belâzurî, *Ensâb* 1/509; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/119.

Suriye kervanındaki malları Müslümanlara karşı yapılacak savaşın masraflarına tahsis etti. Böylelikle Uhud Gazvesi'nde müşriklerin komutanı olarak Müslümanlarla savaştı.²⁹⁰ Bedir Gazvesi'nden önce bir savaşa gerek olmadığını Kureyşlilerin yoldan geri dönmelerini isteyen Ebû Süfyân, Bedir Gazvesi'nin ardından savaşta öldürülen yakınlarının intikamını almak için Müslümanlarla yeni bir savaş yapmak isteyenlerin en başında geliyordu. Muhtemelen bunda Mekke'nin reisi olmasının da etkisi vardı.

1.4.4.2. Ebû Süfyân b. Harb'in Sevîk Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H.2 Zilhicce- Mayıs 624)

Bedir Gazvesi'nden sonra akrabalarının ve yakınlarının öldürülmesinden dolayı Mekkeli Müşrikler, Müslümanlara gün geçtikçe kin beslediler. Bedir Gazvesi'nden sonra Ebû Süfyân ve Kureyşliler, Müslümanlardan intikam almadıkları sürece koku sürmeyeceklerine ve eşlerine yaklaşmayacaklarına dair yemin ettiler.²⁹¹ Ebû Süfyân, intikamını almak için 200 kişilik bir kuvvetle Medine istikametine doğru yola çıktı.²⁹² Ebû Süfyân ve askerleri, Seyb dağının eteklerine kadar ilerlediler ve Ebû Süfyân orduyu orada bırakarak Müslümanlar ile ilgili bilgi almak için Nadîroğullarının bulunduğu bölgeye geldi. Huyey b. Ahtâb'ın yanına gitti fakat Huyey b. Ahtâb kendisini kabul etmedi.²⁹³ Daha sonra Benî Nadîr'in ihtiyaç anında kullanmak üzere topladıkları malların bakıcısı olan Sellâm b. Mişkem'in yanına giderek ondan Müslümanlar hakkında bilgi aldı. Ardından kendisinin komutanlığını yaptığı orduyla birlikte Medine yakınlarındaki Ureyd bölgesine gelerek Müslümanlara ait hurmalıkları yakıp bir çiftçiyi ve onun müttefikini öldürdü. Ebû Süfyân, ettiği yeminin yerine geldiği düşüncesiyle Mekke'ye dönme kararı aldı.²⁹⁴

Haberi alan Hz. Peygamber, hicretin 2. yılının Zilhicce ayında (Mayıs 624) Medine üzerine Beşir b. Abdü'l-Münzir'i vekil bıraktı²⁹⁵ ve ordusuyla Karkaratülküdr'e kadar Müşriklerin peşinden gitti, fakat onları yakalayamadı. Çünkü onlar yüklerini hafifletmek için yanlarında azık olarak getirdikleri "Sevîk" adı verilen un torbalarını attıkları için hızla kaçmayı başardılar. Bu sebeple bu savaşa Sevîk Gazvesi adı verildi. Hz. Peygamber'e bu

²⁹⁰ Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

²⁹¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk* s. 364; Belâzurî, *Ensâb* 1/538; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/515.

²⁹² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/62; Belâzurî, *Ensâb* 1/538; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 153; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/515; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 58.

²⁹³ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 364-365.

²⁹⁴ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/62; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 153; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/515; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 58-59.

²⁹⁵ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/62.

olayın gazve olup olmadığı sorulduğunda Hz. Peygamber, bu olayın bir gazve olduğunu belirtti.²⁹⁶

Ebû Süfyân'ın bu sırada yaptığı davranışlar onun Müslümanlara karşı ne kadar kin beslediğini ortaya koymaktadır. Zira kendisinin hurma ağaçlarını yakacak ve savunmasız kişileri öldürecek kadar gözü dönmüştü, fakat dikkati çeken bir husus ise onun komutanlığında bulunan orduyu, Müslümanlara yakalatmadan hızlı bir şekilde Mekke'ye götürebilmesidir. Sevîk adı verilen un torbalarını, askerlerine attırması zeki ve çevik davrandığının da bir göstergesidir.

1.4.4.3. Ebû Süfyân b. Harb'in Uhud Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 3 Şevvâl-Mart 625)

Savaşın gerçekleştiği yer olan Uhud dağı, Medine'nin kuzeyinde Mescid-i Nebvî'ye 5 km. kadar uzaklıktadır. Uhud dağının yüksekliği, 720 metre, uzunluğu 8 km'dir.²⁹⁷ Savaş, bu dağda yapıldığından dolayı gazvenin ismine Uhud Gazvesi denilmiştir.²⁹⁸ Hicretin 3. yılının Şevvâl ayında (Mart 625) gerçekleşen Uhud Gazvesi'nin asıl sebebi, Bedir Gazvesi'dir.²⁹⁹ Bedir Gazvesi'nin intikamını almak isteyen Mekke halkı, yeni bir savaş için hazırlık yapmaya başlamıştı.³⁰⁰ Sevîk Gazvesi ise Uhud Gazvesi'nin yapılmasını hızlandıran bir süreç olmuştur.

Bu esnada Benî Kaynuka kabilesinin Müslümanlar tarafından Medine'den çıkartılması, diğer Yahudi kabilelerinin de Müslümanlara karşı düşmanlık yapmalarına neden oldu. Yahudiler ile Müslümanlar arasındaki ilişki gün geçtikçe bozulmaya başladı. Yahudilerin liderliğini yapan Ka'b b. Eşref adındaki kişi, Mekke'ye giderek halkı kışkırttı ve savaşa teşvik etti.³⁰¹ Öte yandan yakınlarını Bedir'de kaybeden Kureyşliler, Ebû Süfyân'ın yanına gelerek Bedir Savaşı'na sebep olan Ebû Süfyân idaresindeki kervanın sermayesini sahiplerine vermek ve kalan malları da Müslümanlarla savaşmak için

²⁹⁶ Belâzurî, *Ensâb* 1/ 539; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/516; İsmail Yiğit, "Sevîk Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 36/585.

²⁹⁷ Casim Avcı, "Uhud Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/54-57.

²⁹⁸ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 62.

²⁹⁹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 96.

³⁰⁰ Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 22.

³⁰¹ Avcı, "Uhud Gazvesi", 42/54-57.

kullanmak istediklerini belirttiler.³⁰² Bunun üzerine savaş hazırlıklarına başladılar. Ücretli askerler de dâhil 3000 kişilik bir kuvvetle yola çıktılar.³⁰³ Ordunun komutanlığını Ebû Süfyân üstlendi.³⁰⁴ Ebû Süfyân'ın eşi Hind bt. Utbe de bu savaşa katılarak def çalıp şiir söyleyerek Mekkelileri savaşa teşvik etti.³⁰⁵

Mekkelilerin sancağı Abdüddâroğullarındaydı. Ebû Süfyân, onlara sancağın düşmemesi gerektiğini ve onu tüm güçleriyle korumaları gerektiğini söyledi.³⁰⁶ Bedir Gazvesi'nde de Mekkelilerin sancağını Abdüddâroğulları korudu. Ebû Süfyân daha cesaretli ve yiğitçe bir davranışa teşvik etmek amacıyla Abdüddâroğullarına Bedir Gazvesi'nde sancağı korumayı beceremediklerini söyleyerek sancağın savaşın kaderini belirlediğini ifade etti.³⁰⁷ Ebû Süfyân sancağın bir savaşta ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Savaşta sancak düşerse ordunun da dağılacağını biliyordu. Bu yüzden bir taktik uygulayarak Abdüddâroğullarına bir tane daha sancağın taşınması gerektiğini söyledi. Abdüddâroğulları, Ebû Süfyân'ın bu söylediklerine hırs yaptılar. Ebû Süfyân, onların savaşta sancağı tüm güçleriyle koruyacakları düşüncesiyle kendilerine böyle bir teklifle geldi. Nitekim Ebû Süfyân bu stratejisinde başarılı oldu. Abdüddâroğulları, büyük bir gayretle sancağı ölünceye dek müdafaa ettiler.³⁰⁸ Kureyşliler Bedir Savaşı'nda yaşadıkları akıbeti unutmamış, bundan dolayı da askerlerini itina ile tertiplemişlerdi. Süvarilerin başına Safvân b. Ümeyye, okçuların başına Abdullah b. Ebû Rebîa, ordunun sağ koluna Hâlid b. Velîd, sol koluna da İkrime b. Ebû Cehil komutan tayin edildi.³⁰⁹

Uhud Gazvesi'nde Müşrikler parlak bir zafer elde edemediler.³¹⁰ Aslında savaşın ilk aşamasında Müslümanlar savaşı kazanma noktasına geldiler. Düşman ordusunun kaçtığını gören Müslüman askerler, savaşın galibiyetle sonuçlandığı düşüncesiyle ganimet

³⁰² İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 376-377; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/251-252; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/23; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 63.

³⁰³ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/256; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/36; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 98.

³⁰⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 378; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 426; Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 110.

³⁰⁵ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/93; Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 22; Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

³⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/32-33; Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 274-275.

³⁰⁷ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 274-275.

³⁰⁸ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 275.

³⁰⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/272; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 66.

³¹⁰ Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

toplamak için yerlerinden ayrıldılar. Müslüman askerlerin yerinden ayrıldığını gören Hâlid b. Velîd, harekete geçerek ganimet toplayan Müslümanlara saldırınca savaşın seyri değişti. Hâlid b. Velîd'in bu hareketinden cesaret alan Kureyş ordusu da geriye dönerek Müslümanlarla tekrar savaşa başladı. Müslümanlar, bu safhada ağır bir yenilgi aldılar ve ordu dağılmaya başladı. Hz. Peygamber'in öldüğünü sanan İslâm ordusu, Kâ'b b. Mâlik'in çağrısı üzerine Hz. Peygamber'in etrafında tekrar toplandı.³¹¹ Savaş esnasında Hz. Peygamber'in dişi kırıldı, başındaki miğfer parçalanarak yüzü yaralandı.³¹²

Kureyş'in Benî Nevfel kolundan Cübeyr b. Mut'im, kölesi Vahşî b. Harb'e Bedir'de öldürülen amcası Tuayme b. Adî'ye karşılık Hz. Hamza'yı öldürdüğü takdirde hürriyetini bağışlayacağına dair söz verdi.³¹³ Ebû Süfyân'ın karısı Hind bt. Utbe, Vahşî'ye Hz. Hamza'yı öldürmesi karşılığında onun hür olacağını hatırlatarak onu cesaretlendirdi.³¹⁴ Hz. Hamza, Uhud'da Vahşî tarafından öldürüldü.³¹⁵ Hind bt. Utbe, Hz. Hamza'nın ciğerini söküp çiğnedi.³¹⁶ Ebû Süfyân'ın Hz. Hamza'nın cesedine mızrağıyla vurduğunu gören Ehabîş kabilesinin lideri Huleys b. Zebban onu uyarınca o, bu durumdan utandı ve ona yaptığı hareketi gizlemesini söyledi.³¹⁷

Hz. Peygamber, ordusunu Uhud dağına çektiği sırada Ebû Süfyân bunu görerek oraya doğru ordusuyla hareket etti. Hz. Peygamber'in ve Müslümanlardan kimlerin sağ kaldığını veya öldüğünü öğrenmek amacıyla bulunduğu yerden Müslümanlara Hz. Peygamber'in, Hz. Ömer'in ve Hz. Ebû Bekir'in orada bulunup bulunmadıklarını sordu. Hz. Peygamber'in isteğiyle Müslümanlar, Ebû Süfyân'ın sorusuna karşılık vermediler.³¹⁸ Ebû Süfyân, karşılık alamayınca hepsinin ölmüş olduğu düşüncesiyle sevinirken Hz. Ömer dayanamayıp ona sorduğu kişilerin hepsinin yaşadığını söyledi. Aralarında geçen konuşmalardan sonra Ebû Süfyân, tekrar Hz. Peygamber'in yaşayıp yaşamadığını sordu.

---

³¹¹ Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 10/543-544; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 67-70.

³¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/41-42.

³¹³ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/85; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 98.

³¹⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 378.

³¹⁵ Belâzurî, *Ensâb*, 1/557.

³¹⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/121-122; Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 117-118.

³¹⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/124-125; Binici, *Ebû Süfyân b. Harb*, s.75.

³¹⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 1/564; Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 10/545; Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 121.

H. Ömer, H. Peygamber'in yaşadığını ve şu an kendisini duyduğunu ifade etti.³¹⁹ Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Bugün bir başka güne bedeldir; Uhud, Bedir'in öcüdür. Hanzala b. Ebî Amir, oğlum Hanzala'ya karşılıktır. Ölülerinize müsl* yapıldığını göreceksiniz. Bunu ben emretmedim. Bununla birlikte yasaklamadığım gibi çirkin de görmüyorum" cümlelerini söyledi.³²⁰ Ayrıca Ebû Süfyân, bir yıl sonra Bedir'de karşılaşma teklifini de ilettiler. Ebû Süfyân bu şekilde bulunduğu yerden ayrılarak Mekke'ye döndü.³²¹

Burada Ebû Süfyân'ın savunmasız Medine'ye saldırmaması dikkatleri çekmektedir. Tam da savaşı kazanmışken ve intikamla yanıp tutuşurken "Neden Medine'ye ve Müslümanlara saldırmadın?" sorusu akla gelmektedir. Kanaatimizce Ebû Süfyân, kazandığı bir savaşın seyrini değiştirmek istemedi. Eğer Müslümanlara tekrar saldırsaydı savaşın sonucu değişebilir ve yakınları bu savaşta Müşrikler tarafından acımasızca öldürülen Müslümanlar, intikam almak için çok daha öfkeli bir şekilde kanlarının son damlasına kadar Ebû Süfyân ve ordusuyla savaşabilirlerdi. Ebû Süfyân, bunun farkındaydı. Ayrıca Müşriklerin tuttuğu paralı askerler de yerlerinden ayrılmışlardı. Zira o bu savaşla birlikte intikamını büyük ölçüde aldığını düşünüyordu ve kazandığı bir savaşta tekrar riske atmak istemiyordu.

1.4.4.4. Ebû Süfyân b. Harb'in Hamrâu'l-Esed Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 3 Şevvâl- Nisan 625)

Hamrâu'l-Esed, Medine-Mekke yolu üzerinde ve Medine'nin 12 km uzağındadır.³²² Uhud Savaşı'nın ardından H. Peygamber, Müşrikleri takip etmek amacıyla sadece Uhud Gazvesi'ne Müslümanlara çağrıda bulundu. Yaralı olan Müslümanlar, H. Peygamber'in çağrısına uyarak yola çıktılar.³²³ H. Peygamber'in sadece Uhud Gazvesi'ne katılan Müslümanları çağırmasının sebebi ise Müşriklere zayıf düşmediklerini ve yenilgiye rağmen düşmanlarından korkmadıklarını göstermekti.³²⁴ H. Peygamber, üç kişiyi Müşrikleri gözlemek amacıyla görevlendirdi fakat bunların ikisi,

³¹⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 387-389; Hamidullah, *H. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 121; Sarıçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 101.

*Müsl: Savaşta düşman saflarından ölenlerin kulaklarını, burunlarını vs. kesmek.

³²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/49.

³²¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/126; Güzel, *H. Peygamber'in Savaşları*, s. 71.

³²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/89.

³²³ İbrahim Sarıçam, "Hamrâu'üsed Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 15/498-499.

³²⁴ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/135.

Müşrikler tarafından fark edilip şehit edildi.³²⁵ Müslümanlar, Hamrâu'l-Esed denilen yere vardıklarında sayılarının çokluğunu göstermek amacıyla 500 ateş yaktılar.³²⁶ Hz. Peygamber'in Müslümanlara ateş yaktırmasının nedeni, Müşriklere psikolojik bir baskı uygulayarak gözlerini korkutmaktı. Nitekim bu plan işe yaradı ve Ebû Süfyân endişeye kapıldı.³²⁷

Müslümanlara yakınlığı ile bilinen Ma'bed el-Huzâî adındaki bir kişi, Hz. Peygamber'in yanına gelerek Uhud Gazvesi'nde yaşananlardan dolayı üzüntüsünü belirtti. Ma'bed el-Huzâî, Hz. Peygamber'in yanından ayrıldıktan sonra Ebû Süfyân komutanlığında bulunan ordu ile karşılaştı. Müşrikler ise bu sırada Medine'ye geri dönme planları yapıyorlardı. Ma'bed el-Huzâî, Ebû Süfyân'a Müslümanların büyük bir ordu ile kendilerini takip etmek amacıyla yola çıktıklarını söyledi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, Medine'ye saldırma fikrinden vazgeçerek ordusuna Mekke'ye dönme emri verdi.³²⁸

Hz. Peygamber'in amacı Müşrikleri takip ederek onların Medine'ye dönme gibi niyetlerinin olup olmadığını kontrol etmektir. Eğer Ebû Süfyân ve ordusu tekrar Medine tarafına dönerse Hz. Peygamber de ona göre hareket edecekti. Hz. Peygamber, Müşrik ordusunun atlarını yanına alıp develere binmişlerse Mekke'ye gitmeyi kast ettiğini, atlara binip develeri önlerinde sürüyor ise Medine'ye gitmeyi kast ettiklerini belirtti. Sonuç olarak Müslümanlar, onları takip ettiğinde Müşriklerin atlarını yanına alıp develeri binek olarak kullandıklarını gördüler.³²⁹

Bu olaydan hareketle Ebû Süfyân'ın bir savaş stratejisi izlediği ve mantıklı düşündüğü sonucu çıkartılabilir. Çünkü intikam hırsıyla Uhud'a giden ordusu, yeteri kadar intikamlarını aldıklarını düşünüyorlardı. Ebû Süfyân, ordusuna Medine'ye gitme emri verseydi, onlar belki de Uhud'daki kadar hırslı savaşamayacaklardı. Bu kez durum tersine dönmüştü. Uhud'a giderken Müşrikler intikam hırsıyla dolup taşmışken, Bedir'in acısını çıkartmak isterken şimdi ise Müslümanlar, Uhud'da ölen yakınlarının intikamını almak

---

³²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/49; Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s.123; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 76.

³²⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/390-391; Sariçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 103.

³²⁷ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 77.

³²⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/391-392; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/92.

³²⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/126.

istiyorlardı. Müslümanlar, Hamrâu'l-Esed'de 5 gün kaldıktan sonra Medine'ye döndüler.³³⁰

1.4.4.5. Ebû Süfyân b. Harb'in Bedrü'l-Mev'îd Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 4 Zilkade- Nisan 626)

Uhud Gazvesi'nde Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'e bir sene sonra Bedir'de tekrar çarpışmak istediğini söyledi. Hz. Peygamber de Ebû Süfyân'ın bu isteğini onayladı.³³¹ Uhud Gazvesi'nin ardından bir yıl geçmesine rağmen Ebû Süfyân, kuraklık nedeniyle gazveye katılıp katılmama konusunda kararsız kaldı. Nuaym b. Mes'ûd'u gözdağı vermek amacıyla Medine'ye göndererek Müslümanlara, güçlü bir Mekke ordusu imajı çizmekle görevlendirdi. Nuaym'ın propaganda hareketi, Müslümanlar üzerinde kısmen etkili oldu. Müslümanlar, Kureş'in savaş hazırlıklarına başladığını duyunca tedirgin oldular ve Uhud Gazvesi'nde yaşananları hatırlayınca gazveye katılmamaları fikri üzerinde yoğunlaştılar.³³² Hz. Peygamber, gazveye çıkma fikrinden vazgeçmeyeceğini kesin bir dille Nuaym'a belirtti.³³³

Hz. Peygamber, kararlılığını göstererek Abdullah b. Revâha'yı Medine'ye vekil bırakıp hicretin 4. yılının Zilkade ayında (Nisan 626) 1500 kişi ile yola çıktı. Müslümanlar, söz verdikleri gibi Bedrü's-Safrâ denilen yere geldiler. Ebû Süfyân da 50 atlı ve 2000 kişi ile Mecenne bölgesine geldi fakat Müslümanların Bedrü's-Safrâ'ya geldiklerini duyunca kuraklığı bahane ederek savaş fikrinden vazgeçip Mekke'ye döndü.³³⁴ Ebû Süfyân, Uhud Gazvesi'nde kendinden emin bir şekilde söz verdiği halde onun gerekli hazırlıkları yapmadığı görülmektedir. O, istikrarsız davranmış, sözünde durmamıştır. Belki de Uhud Gazvesi'nde, Müslümanların bu gazveye katılmayacaklarını düşünerek kendini üstün göstermek amacıyla bir yıl sonra görüşme sözü verdi fakat umduğu gibi olmadı ve Müslümanlar; kararlılıklarını, cesaretlerini gösterdiler. Öte yandan, Ebû Süfyân'ın söz verip de çekindiği için gazveye katılmaması; onun Kureş'in lideri olarak saygınlığını azaltmış olmalıdır.

³³⁰ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 103.

³³¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/29; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/60; Belâzurî, *Ensâb*, 1/584; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 440.

³³² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/31-32; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 440-441.

³³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/60; Belâzurî, *Ensâb*, 1/584.

³³⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/33; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/60-61; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 440.

Bedrû's-Safrâ, Arapların ticaret yaptıkları bir yerdi. Müslümanlar, Ebû Süfyân'ın oraya gelmemesi halinde ticaret yapacaklarını düşünerek mallarını da yanlarına aldılar. Bedrû's-Safrâ'da 8 gün kalarak kârlı bir alışveriş faaliyetinde bulundular.³³⁵

1.4.4.6. Ebû Süfyân b. Harb'in Hendek Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 5 Zilkade- Mart 627)

Hendek Gazvesi, hicretin 5. yılının Zilkade ayında (Mart 627) gerçekleşmiştir.³³⁶ Müslümanların Medine'yi savunmaları için şehrin etrafına kazdıkları hendekten dolayı bu gazveye Hendek Gazvesi denilmiştir. Savaş gününde Müslümanlarla savaşmak üzere yola çıkan grubu ifade etmek için Kur'an-ı Kerim'de ahzâb kelimesi kullanılmıştır, bu yüzden gazve Ahzâb Gazvesi olarak da adlandırılmıştır.³³⁷

Uhud Savaşı'ndan sonra Müslümanlar ile Yahudilerin arası iyice açıldı. Yahudilerin sürgün edilmesiyle beraber Müslümanların Medine'de otoritesi güçlendi. Bu durum, Yahudileri rahatsız etmekte olup Müslümanlara karşı kin beslemelerine neden oldu.³³⁸ Yahudilerden oluşan bir grup, Mekke'ye giderek Kureyşlileri Müslümanlara karşı kışkırttı ve onlara ittifak teklif etti.³³⁹ Ebû Süfyân, onların bu teşebbüsüne çok sevindi, Mekke halkı da savaş fikrini benimseyerek hazırlıklara başladı. Diğer kabilelerden topladıkları kişiler ile birlikte 10.000 kişilik bir ordu oluşturdular.³⁴⁰ Ordunun genel komutanı Ebû Süfyân olup Gatafân, Uyeyne b. Hısn; Benî Mürre, el-Hâris b. Avf; Eşca', Mu'is b. Ruhayle komutanlığında yola çıktılar.³⁴¹

Hz. Peygamber, Müslümanlara karşı yapılacak olan bu savaştan haberdar oldu. Bunun üzerine Müslümanlar, savunma savaşı yapmaya karar verdiler. Selmân-ı Farisî adlı sahâbi, şehrin etrafına hendek kazılmasını teklif etti. Hz. Peygamber, bu fikri uygun buldu

³³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/60; Belâzurî, *Ensâb*, 1/584; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 440.

³³⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/299; Muhammed Hamidullah, "Hendek Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 17/194-195.

³³⁷ Yasemin Sarı, *Hendek Savaşı (5/627)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006, s. 58.

³³⁸ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 88.

³³⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/299-300; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s.182.

³⁴⁰ Belâzurî, *Ensâb*, 1/589; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 182; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 88; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 105.

³⁴¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/301; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s.182; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/165; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 88; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.106.

ve Müslümanlar, şehrin etrafına hendek kazmak için harekete geçtiler.³⁴² Bu uygulamada harp stratejisinde istişarenin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Zira Selmân-ı Farisî'nin ortaya attığı bu fikir işe yaramış, İslâm ordusu bu gazveden galibiyetle çıkmıştır.³⁴³

Düşman ordusu, Medine'nin kuzey tarafını savunmasız olduğunu bildiği için kuzey tarafında toplandı fakat Medine'nin etrafına hendekler kazıldığını gördü. Bu durum karşısında ne yapacaklarını bilemediler. Ebû Süfyân da şaşkınlık içerisindeydi. Düşman ordusu, Uhud dağının güney kısmına yerleşerek Rûme kuyusu çevresine karargâh kurdu. Ebû Süfyân, hendeğin nasıl aşılabileceğine dair araştırma yapılmasını istedi ve bu araştırmalar bir sonuca varmadı, Müslümanlar önlemlerini almışlardı.³⁴⁴ Hendeğin arkasından atılacak okların bir sonuç vermeyeceğini anlayan Ebû Süfyân, Huyey b. Ahtâb'dan Kurayzaoğulları ile konuşmasını istedi. Ebû Süfyân'ın Kurayzaoğullarının desteğini istemesindeki sebep, onların Müslümanları arkadan vurmak için uygun bir konuma sahip olmalarıydı. Ebû Süfyân, Kurayzaoğullarının Müslümanlara arkadan saldırması üzerine savaşın seyrinin değişeceğini düşünüyordu. Kurayzaoğulları, bir müddet ısrarlara direndikten sonra Ebû Süfyân'ın isteğini olumlu karşıladılar.³⁴⁵ Ebû Süfyân, Benî Kurayza'nın ihanetini fırsat bilerek genel bir saldırı planı hazırlayarak askerlerine hendek hattı boyunca İslâm ordusuna ok atma emri verdi ve birliğin bir kısmını da hendeğin diğer tarafına geçmekle görevlendirdi. Düşman ordusundan birkaç kişi, hendeğin diğer tarafına geçmeyi başardı. Müslümanlar, bu durum karşısında zor duruma düşse de düşman ordusunu etkisiz hale getirmeye başardılar.³⁴⁶

Bu esnada Eşca' kabilesinin reisi Nuaym b. Mes'ûd İslâmiyet'i kabul ederek, Hz. Peygamber'in "Harp hiledir"³⁴⁷ sözü doğrultusunda Yahudi-Müşrik ittifakını bozmayı başardı.³⁴⁸ Müşrikler, şehri yaklaşık 1 ay muhasara altına aldılar.³⁴⁹ Yahudi-Müşrik ittifakının bozulması üzerine Ebû Süfyân'ın ordusu, böyle bir savaşa hazır olmadığı için

---

³⁴² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/311; Belâzurî, *Ensâb*, 1/590; Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 131.

³⁴³ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 93.

³⁴⁴ Önkâl-Apak-Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde*, s. 169-170.

³⁴⁵ Belâzurî, *Ensâb*, 1/590; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 90.

³⁴⁶ Önkâl-Apak-Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde*, s. 171-172.

³⁴⁷ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 108.

³⁴⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 1/592; Mustafa Seyyid Keylanî, *Peygamberlerin Efendisi Hz. Muhammed –Hayatı ve Ahlakı-*, (çev. İbrahim Coşkun), Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2016, s. 82.

³⁴⁹ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 184.

dağıldı. Ebû Süfyân, böyle olacağını tahmin edemediği için erzak konusunda hazırlıksız yola çıkmıştı. Bu bakımdan ordunun gücü gittikçe azalmaya başladı. Ayrıca havanın da gün geçtikçe soğuması orduyu iyice zor duruma düşürdü.³⁵⁰ Hendek Gazvesi, sadece Ebû Süfyân'ın komutanlığında olan bir savaş değildi. Birçok kabileden bir araya gelen bir ordu oluşturulması sebebiyle orduda birlik ve beraberlik de kolay sağlanamıyordu.

Hendek Gazvesi'nde, Ebû Süfyân'ın Uhud Gazvesi'ndeki kadar hırslı olmadığı görülmektedir. Ebû Süfyân, Müslümanların karşısında çaresiz kalıp ne yapacağını bilemedi. Umudunu yitiren Ebû Süfyân, savaş alanını terk etti. Ordunun komutanının kaçtığı duyanlar da savaş alanını terk etmeye başladılar.³⁵¹ Ebû Süfyân, savaş alanından ayrılırken telaşlı bir şekilde ipe bağlı olan devesine binmeye çalışıp gitmek istedi. Fakat bu haldeyken bile Mekkeli kumandan, Hâlid b. Velîd ve Amr b. Âs'a herhangi bir Müslüman takibi halinde dönen ordunun ardını 200 kişilik bir süvari kuvvetinin başına geçerek korumalarını emretmeyi unutmadı.³⁵²

1.4.4.7. Ebû Süfyân b. Harb'in Hudeybiye Barış Antlaşması'ndaki Rolü (H. 6 Zilkade- Mart 628)

Hicretin ardından 6 sene geçmişti. Hz. Peygamber ve ashabı, Mekke'deki akrabalarını görmeyi arzu ediyorlardı ve memleket hasreti çekiyorlardı. Ayrıca Müslümanlar, Kâbe'yi de ziyaret etmek istiyorlardı. Kâbe, hem Müslümanlar hem de Kureyşliler için kutsaldı. Hz. Peygamber, rüyasında Kâbe'yi tavaf ettiğini görünce haram aylarda ashabına hazırlıklar için emir verdi.³⁵³ Hz. Peygamber, Medine'ye Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil tayin ederek 1400 kişiyle Mekke'ye doğru yola çıktı.³⁵⁴ Hendek Gazvesi'nde 3000 civarında savaşan asker olduğu göze alınırsa Hz. Peygamber bu sefere, askerî kuvvetin yarısını getirmiş diğer yarısını ise Medine'de güvenlik maksatlı bırakmış

---

³⁵⁰ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 150-155; Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 24.

³⁵¹ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 155-156.

³⁵² Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 156; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 108.

³⁵³ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 113; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/488.

³⁵⁴ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 99.

olmalıdır.³⁵⁵ Mekke'ye gitmek için özellikle haram ayların seçilmesi ve silah alınmaması, Müslümanların gayesinin savaş olmadığını bir göstergesidir.³⁵⁶

Ebû Süfyân, Müslümanların umre için ziyarete geleceklerini duyunca ne yapacağı konusunda kararsız kaldı. Haram aylarda savaşmak yasaktı ayrıca umreye gelen kişileri geri çevirmek Araplar nezdinde başkalarının hakkına tecavüz sayılabilirdi. Müslümanlar, umre için de olsa Mekke'ye girdiği vakit, bu onlar için zafer sayılacaktı. Ebû Süfyân, Müslümanları Mekke'ye girmeden önce geri çevirmeye karar verdi;³⁵⁷ Hâlid b. Velîd'i ve İkrime b. Ebû Cehil'i 200 kişilik bir grup ile birlikte Müslümanlara gönderdi. Hz. Peygamber de Abbâd b. Bişr komutasındaki öncü birliğini tahsis ederek Büsr b. Süfyân'ı Kureyşliler ile ilgili bilgi toplaması için görevlendirdi.³⁵⁸ Büsr b. Süfyân, Hâlid b. Velîd komutasındaki birliğin yola çıktığı haberini Müslümanlara ilettili. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ashabıyla birlikte Hudeybiye güzergâhına girdi. Hudeybiye, Mekke'nin 17 km. batısında ve eski Cidde yolu üzerindedir.³⁵⁹ Hudeybiye'de savaşmak yasaktı. Hz. Peygamber, amacının savaş olmadığını göstermek amacıyla bu güzergâhı tercih etti.³⁶⁰

Ortaya çıkan bu sorunun çözümü görüşmeler yoluyla elde edilebilirdi. Ebû Süfyân, bunun farkındaydı. Bu durumun sonucunda Ebû Süfyân, Benî Huzâa'dan Büdeyl b. Verkâ'yı Müslümanların asıl amacını öğrenmek amacıyla görevlendirdi. Yapılan görüşmeler sonucunda Müslümanlar, gayelerinin savaş olmadığını, Kâbe'yi ziyaret etmek istediklerini belirttiler. Ebû Süfyân, daha sonra sırasıyla Mekke'den Huleys b. Alkame'yi ve Urve b. Mes'ûd'u Müslümanlarla görüşmek üzere görevlendirdi. Bu kişiler de Müslümanların asıl gayelerinin savaş olmadığı ve umreyi ziyaret etmeyi arzuladıkları kanaatine vardılar. Mekke'ye haberleri ilettilikleri vakit, Müslümanlara engel olunmaması gerektiğini de belirttiler.³⁶¹

---

³⁵⁵ Mehmet Ali Kapar, *Heyetler - Hz. Peygamber Dönemi Diploması-*, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2017, s. 111.

³⁵⁶ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/488.

³⁵⁷ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/488-489.

³⁵⁸ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 113.

³⁵⁹ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 488.

³⁶⁰ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 113; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/489.

³⁶¹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 113; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/489-490.

1.4.4.8. Ebû Süfyân b. Harb'in Mekke'nin Fethindeki Komutanlığı (H. 8 Ramazan- Ocak 630)

Hudeybiye Antlaşması ile birlikte Benî Bekir kabilesi Kureyş'e yakınlaşırken Huzâa kabilesi de Müslümanlar ile yakınlık kurdu. Benî Bekir kabilesi ile Huzâa kabilesi arasında anlaşmazlığın çıkması üzerine Kureyş'in desteğini alan Benî Bekir, Huzâa'ya gece baskını düzenleyerek kabilenin reisi Ka'b b. Amr ile bazı Huzâalılar'ı öldürdü. Kureyşliler, Benî Bekir kabilesine destek vererek Hudeybiye Antlaşması'nı ihlâl ettiler.³⁶² Huzâa kabilesinden Amr b. Sâlim, 40 kişi ile birlikte Medine'ye giderek olup bitenleri Hz. Peygamber'e anlattı. Hz. Peygamber, durumu öğrendikten sonra kendilerine yardım edeceğini söyledi.³⁶³ Hz. Peygamber, Kureyşlilere bir mektup yollayarak Benî Bekir ile ittifaktan vazgeçmelerini veya öldürülen Huzâalılar'ın diyetini ödemelerini istedi. Aksi takdirde Hudeybiye Antlaşması ihlâl edilmiş olacağından kendileriyle savaşacağını bildirdi. Kureyşliler, diyet ödemeyi ve Benî Bekir ile dostluktan vazgeçmeyi reddettiler.³⁶⁴

Ebû Süfyân, bu olaylar olduğu sırada Suriye'deydi. Yaşanan olaylardan haberi yoktu. Suriye'den döndükten hemen sonra Kureyşliler, yaptıklarından dolayı pişman oldukları için Ebû Süfyân'ın yanına giderek anlaşmanın yenilenmesi veya uzatılması için ondan Müslümanlar ile konuşmasını istediler. Ebû Süfyân, kendisiyle konuşanlara anlaşmayı ihlal ettiklerinden dolayı yapılanları beğenmediğini ifade etti ve anlaşmanın tekrar yapılması için Müslümanların yanına gitti.³⁶⁵ Hz. Peygamber'in kayınpederi olması sebebiyle o önce, kızı Ümmü Habîbe'nin evine gitti. Ümmü Habîbe, babasını Hz. Peygamber'in minderine Müşrik olduğu için oturtmaması üzerine Ebû Süfyân, kızının evinden çıkarak Hz. Peygamber'in yanına gitti.³⁶⁶ Hz. Peygamber ile görüşmesinden bir sonuç alamayınca Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin yanına konuşmak için gitti ancak onlardan da bir netice alamadı.³⁶⁷ Müslümanlar ile tekrar anlaşma sağlayamayan Ebû Süfyân, Mekke'ye döndü.³⁶⁸ Bu durum onun Kureyşliler nezdindeki itibarının

³⁶² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/43; Nebi Bozkurt ve Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Mekke", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 28/555-563.

³⁶³ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 123.

³⁶⁴ Bozkurt ve Küçükkaşçı, "Mekke", 28/555-563.

³⁶⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/21; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 213; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 119.

³⁶⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/51; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 213; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 534-535; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 124.

³⁶⁷ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 41; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 213-214.

³⁶⁸ Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 27.

sarsılmasına yol açtı.³⁶⁹ Mekke halkı, Müslümanların kendilerine saldırıp saldırmayacakları konusunda belirsizlik içinde kaldılar.

Müslümanlar ise 10.000 kişilik bir ordu ile hicretin 8. yılının Ramazan ayında (Ocak 630) Mekke'ye doğru yola çıktılar.³⁷⁰ Mekke yakınındaki Mer'üzzahran denilen yere geldiklerinde, Müslümanların her biri ateş yaktı.³⁷¹ Mekke halkı, yakılan ateşleri görünce büyük bir korkuya kapılarak Ebû Süfyân, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ'yı İslâm ordusu ile anlaşma yapmak için gönderdi.³⁷² Ebû Süfyân'a emân veren Hz. Abbas, onu Hz. Peygamber'in yanına götürdü. Bu sırada Hz. Ömer, Ebû Süfyân'a saldırmak istediye de Hz. Abbas buna izin vermedi.³⁷³

Hz. Peygamber ile görüşen Ebû Süfyân, uzun konuşmalardan sonra Müslüman oldu.³⁷⁴ Ancak onun hala tereddütte kaldığını anlıyoruz.³⁷⁵ Yıllarca İslâm düşmanlığı yapan, Hz. Peygamber'i öldürmek isteyen, Bedir'de yakınlarını kaybeden bir adam intikam hırsıyla yanıp tutuşurken bir anda İslâmiyet'i benimsemesi zor bir durum olabilirdi, fakat Ebû Süfyân, putlardan da bir hayır görmediğini zira görseydi onu bu duruma düşürmeyeceklerini belirtmiştir. Anladığımız kadarıyla Ebû Süfyân; ikilemde kalmış, zaman içerisinde Hz. Peygamber'in yüce gönüllüğünü, İslâm ordusunun ihtişamını görünce ve bazı mucizelere şahit olunca İslâmiyet'i gerçekten benimsemiştir. Öte yandan Hz. Peygamber'in Hz. Abbas'ın önerisiyle, Ebû Süfyân'ı överek "Kim Ebû Süfyân'ın evine girerse emniyettedir"³⁷⁶ sözünün Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara ısınmasında büyük bir rolü olmuştur. Çünkü onca yıl İslâm düşmanlığı yapmış, karısı, Hz. Peygamber'in amcası olan Hz. Hamza'yı öldürtüp ciğerini çiğneyen ve Mekke'deki halkı kışkırtıp Müslümanlara saldıran birini istese Hz. Peygamber, hiç düşünmeden öldürebilirdi. Elinde bu imkân fazlasıyla vardı. Mekke'nin reisliğini yapmış olan birinin İslâm dinini benimsemesi, Mekke halkında da bir etki oluşturacaktı. Muhtemelen Hz.

³⁶⁹ Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

³⁷⁰ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 126; Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 27.

³⁷¹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 120.

³⁷² İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 215.

³⁷³ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 42; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 216-217.

³⁷⁴ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/61-62; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 120.

³⁷⁵ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 427.

³⁷⁶ Belâzurî, *Ensâb*, 1/607-608; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 427; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 127.

Peygamber, onların da karşı koymadan Ebû Süfyân'a bakarak Müslüman olmayı tercih edecekleri düşüncesi ile ona karşı bu ılımlı politikayı izledi.

Hız. Peygamber, İslâm ordusunu görmesi için Hız. Abbas'tan Ebû Süfyân'ı Mekke dışında tutmasını istedi. İslâm ordusunu gören Ebû Süfyân, onların sayılarının fazla olduğunu görerek şaşırıldı.³⁷⁷ Hız. Peygamber, ona İslâm ordusunun kalabalık olduğunu göstererek olası bir saldırıya geçmesini engellemek ve cesaretini kırmak istedi. Ebû Süfyân, Mekke'ye gittiğinde halka İslâm ordusunun büyüklüğünü anlattı. Onlara karşı koymanın bir faydası olmayacağını ve Müslüman olmalarını söyledi.³⁷⁸ Ebû Süfyân, burada askerî dehasını kullandı. Mekkelilerin bu savaşa hazırlıksız yakalandıklarını biliyordu. Eğer halkı, savaş için teşvik etseydi çok kan dökülecek ve muhtemelen kendileri de savaştan yenilgiyle ayrılacaklardı.

Sonuç olarak Mekke halkına Hız. Peygamber'in "Kim Kâbe'ye sığınırsa emniyettedir, kim kendi evine girer ve kapısını kapatırsa emniyettedir, kim Ebû Süfyân'ın evine girerse emniyettedir" sözünü söylemesi üzerine Mekkeliler, Ebû Süfyân'ın evine girmeye ve saklanmaya başladılar.³⁷⁹

Mekke Müşriklerden, Müslümanlara karşı koymak isteyenler olduysa da kısa bir çatışmadan sonra teslim oldular. Çatışmalarda Mekkelilerden 12 veya 28 kişi öldü, Müslümanlardan ise 3 kişi (Huneys b. Hâlid, Kürz b. Câbir ve Seleme b. Mîlâ' el-Cühenî) şehit oldu.³⁸⁰ Böylece Mekke, 630 yılında Müslümanlar tarafından fethedildi.³⁸¹ Mekke'nin fethi sonucunda Mescid-i Harâm'ın kontrolünün Müslümanların eline geçmesiyle Müslümanların itibarları daha da arttı. Müslümanlar, fetih sayesinde Mekke'nin gücünden yararlanma fırsatı bularak diğer kabilelerle ilişkilerini daha kolay bir şekilde yürütebildiler.³⁸²

1.4.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı

Ebû Süfyân, Amr b. Hişâm'ın Bedir Gazvesi'nde öldürülmesinden Mekke'nin fethine kadar Kureyş'in komutanlığını ve liderliğini üstlendi. Mekke'nin fethedilmesiyle

³⁷⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/62-63; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 218.

³⁷⁸ Bozkurt ve Küçükbaşçı, "Mekke", 28/555-563.

³⁷⁹ Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 44.

³⁸⁰ Bozkurt ve Küçükbaşçı, "Mekke", 28/555-563.

³⁸¹ Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 27.

³⁸² Güzel, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, s. 131-132.

beraber İslâmiyet’i kabul etti. Ebû Süfyân’ın Müslüman olduktan sonra biraz daha geri planda kaldığı görülmektedir.

Ebû Süfyân, Huneyn Gazvesi’ne Müslümanlarla birlikte katıldı fakat burada savaşın ilk aşamasında geri çekilen Müslümanları görünce mutlu olmuştu.³⁸³ Yukarıda da belirttiğimiz nedenlerden dolayı Ebû Süfyân, ilk etapta İslâmiyet’i gönülden benimsememiş olabilir. Kanaatimizce ilerleyen zamanlarda İslâm’a kalbi ısınarak fikri değişti. Çünkü hayatının geri kalan kısmında İslâm dinine katkı yapacak önemli faaliyetlerde bulundu. Hz. Peygamber, Ebû Süfyân’ı müellefe-i kulûb’un içine dâhil etti ve Huneyn Gazvesi’nden sonra ganimetler dağıtılırken Ebû Süfyân’a ve oğlu Muaviye’ye 100’er deve verdi.³⁸⁴ O, bu durumdan memnuniyetini dile getirerek Hz. Peygamber’e dua etti.³⁸⁵

Ebû Süfyân, Tâif Kuşatması’na katıldı. Atılan ok gözüne isabet edince gözünün birini kaybetti.³⁸⁶ Kuşatmanın ardından Hz. Peygamber’in yanına gelerek gözünün yaralandığını söyledi. Hz. Peygamber ona, dua edip gözünü iyileştirebileceğini ya da cenneti tercih edebileceğini söyledi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, cenneti tercih ettiğini belirtti.³⁸⁷ Huneyn Gazvesi ve Tâif Kuşatması’ndan sonra Hz. Peygamber, Ebû Süfyân ve Muğîre b. Şu’be’yi Sakîf halkının putunu yıkmakla görevlendirdi.³⁸⁸ Hz. Peygamber’in Ebû Süfyân’ı Menât putunu yıkmakla görevlendirdiği, Ebû Süfyân’ın bu putu yıktığı da rivayet edilmektedir.³⁸⁹

Necranlılar ile yapılan anlaşmanın şahitleri arasında yer alan Ebû Süfyân, şartsız teslim olan Cüreş şehrine vali tayin edildi, Hz. Ebû Bekir döneminde ise Necran âmilliğinde bulundu.³⁹⁰ Ebû Süfyân, eşi Hind bt. Utbe ile Yermük Savaşı’na katıldı. Her ikisi de bu savaşta yararlılıklar gösterdi.³⁹¹

---

³⁸³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/144; Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Münafıklar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, s. 71.

³⁸⁴ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/185-186; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 425-426.

³⁸⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/179.

³⁸⁶ Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 63; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 428; Aycan, “Ebû Süfyân”, 10/230-232.

³⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 428.

³⁸⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/205.

³⁸⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/126.

³⁹⁰ Aycan, “Ebû Süfyân”, 10/230-232.

³⁹¹ Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 158.

1.4.6. Ölümü

Ebû Süfyân, 31/652 yılında 88 yaşında Medine’de vefat etti, Şam’da öldüğü de rivayet edilmektedir. Kızı Ümmü Habîbe’ye Ebû Süfyân’ın ölüm haberi geldikten 3 gün sonra sarı boyayı eline ve yüzüne sürerek “Rasûlullah’ın ‘kadın kocasından başkası için 3 günden fazla yas tutmasın’ buyurduğunu işitmemiş olsaydım, bu şekilde hareket etmezdim” sözlerini söylediği rivayet edilmektedir.³⁹² Ebû Süfyân’ın cenaze namazını, Hz. Ömer kıldırdı.³⁹³

1.4.7. Özel Hayatı

Kaynaklar; Ebû Süfyân’ın Safiyye bt. Ebü’l-Âs b. Ümeyye, Ümeyme bt. Saîd b. Vehb, Zeyneb bt. Nevfel el-Kinânî, Âtike bt. Ebî Üzeyhir, Safiyye bt. Ebî Amr b. Ümeyye, Lübabe bt. Ebü’l-Âs b. Ümeyye, Ümame bt. Süfyân, Hind bt. Utbe olmak üzere 8 hanımla evlilik yaptığını nakletmişlerdir. Tarihî olaylar içerisinde ismine en çok rastlanılan hanımı Hind bt. Utbe’dir. O, Mekke’nin itibarlı kadınlarından.³⁹⁴ Hind bt. Utbe, öncelikle el-Fâkihe b. el-Muğîre ile evlendi. el-Fâkihe, Gumeysâ Savaşı esnasında ölünce Hind bt. Utbe, Hafs b. el-Muğîre ile evlilik yaptı. Hafs b. el-Muğîre de ölünce Ebû Süfyân ile evlendi.³⁹⁵ Ebû Süfyân gibi o da Mekke’nin fethine kadar geçen sürede İslâm düşmanlığı yaptı. Bedir Gazvesi’nde öldürülen Müşriklerin içinde Ebû Süfyân’ın ailesine mensup olanlar da vardı. Hind bt. Utbe’nin babası Utbe b. Rebîa, kardeşi Velîd ve amcası Şeybe bu savaşta öldürüldü.³⁹⁶ Hind bt. Utbe, Bedir Gazvesi’nde öldürülen ailesinin intikamını almak için yemin etti. Uhud Gazvesi’nde def çalıp şiirler söyleyerek Müşrik ordusunu cesaretlendirdi, İslâm ordusuyla savaştı ve müsle yapıp diğer kadınları da bunu yapmaya teşvik etti.³⁹⁷ Hind bt. Utbe’nin düşmanca tavırlarından dolayı Hz. Peygamber, onu öldürme emri verdi ancak daha sonra Ebû Süfyân gibi affedildi,³⁹⁸ Mekke’nin fethinde Müslüman oldu.³⁹⁹ Hint bt. Utbe, Yermük Savaşı’na katılarak burada Müslüman askerleri sözleriyle savaşa teşvik etmiştir.⁴⁰⁰

³⁹² Belâzurî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 158.

³⁹³ Belâzurî, *Ensâb*, 1/617.

³⁹⁴ Demircan, *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*, s. 57.

³⁹⁵ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 301.

³⁹⁶ Mehmet Yaşar Kandemir, “Hind bint Utbe”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 18/64-65.

³⁹⁷ Aktaş, *Hz. Peygamber’in Savaşlarında Kadın*, s. 42.

³⁹⁸ Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, s. 130.

³⁹⁹ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 285.

⁴⁰⁰ Belâzurî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 158.

Ebû Süfyân'ın Safiyye bt. Ebü'l-Âs b. Ümeyye ile evliliğinden Ümmü Habîbe, Ümeyme, Âmine adlı 3 kız çocuğu ve Hanzala adlı 1 erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.⁴⁰¹ Ebû Süfyân'ın Zeyneb bt. Nevfel el-Kinânî'den Yezîd adlı oğlu,⁴⁰² Âtike bt. Ebî Üzeyhir'den Muhammed ve Anbese, Safiyye bt. Ebî Amr b. Ümeyye'den Ömer, Sahra ve Amr adlı çocukları, Lübabe bt. Ebü'l-Âs b. Ümeyye'den Meymune adlı kızı doğmuştur.⁴⁰³ Hind bt. Utbe'den de Muâviye, Utbe, Cüveyriye ve Ümmü'l-Hakem adlı çocukları dünyaya gelmiştir.⁴⁰⁴ Ebû Süfyân'ın Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olan eşi Ümeyme bt. Saîd b. Vehb'ten çocuğu olmadı.⁴⁰⁵

Ebû Süfyân'ın oğlu Hanzala, Bedir Gazvesi'nde Hz. Ali tarafından Müşrik olarak öldürüldü.⁴⁰⁶ Bedir'de esir alınanların içinde Ebû Süfyân'ın oğlu Amr da vardı.⁴⁰⁷ Müslümanlar, Ebû Süfyân'dan oğlunun serbest bırakılmasına karşılık fidye istediği zaman o bunu reddetti. Daha sonraki dönemlerde Ensârdan Sa'd b. Nûman, Mekke'ye umre amacıyla geldiği vakit Ebû Süfyân, onu hapsedip Sa'd b. Nûman karşılığında oğlunun serbest bırakılmasını istedi. Müslümanlar, Sa'd b. Nûman'ın karşılığında Ebû Süfyân'ın oğlu Amr'ı serbest bıraktılar.⁴⁰⁸

Ebû Süfyân'ın Hind bt. Utbe'den dünyaya gelen oğlu Muaviye, önceleri babası gibi İslâm dinine düşmanlık edenlerden biriydi. Bedir ve Uhud savaşlarında ismine rastlamadığımız Muaviye'nin Müşriklerin safında Hendek Gazvesi'ne katıldığı anlaşılmaktadır. Mekke'nin fethiyle birlikte Müslüman olan Muaviye, müellefe-i kulûba dâhil edildi ve Huneyn ganimetlerinden kendisine fazlaca pay verildi.⁴⁰⁹ İslâmiyet'i benimsedikten sonra Hz. Peygamber'e kâtiplik yaptı ve Hz. Ebû Bekir döneminde

⁴⁰¹ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 77; Emine Peköz, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habibe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2012, s. 18.

⁴⁰² İrfan Aycan, "Yezîd b. Ebû Süfyân", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, 43/520.

⁴⁰³ Peköz, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habibe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri*, s. 19.

⁴⁰⁴ Peköz, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habibe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri*, s. 19.

⁴⁰⁵ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 286.

⁴⁰⁶ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 138.

⁴⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/130; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/467; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 94.

⁴⁰⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/391-392; Belâzurî, *Ensâb*, 1/526; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/130.

⁴⁰⁹ Âdem Demir, *Muâviye b. Ebî Süfyân'a Yöneltilen Eleştiriler*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2021, s. 22.

Suriye'nin fethinde bulundu.⁴¹⁰ 638 yılında Hz. Ömer, Muaviye'yi Ürdün bölgesine yönetici olarak görevlendirdi ve Yezîd b. Ebû Süfyân'ın ölümü üzerine Hz. Ömer, Muaviye'yi Şam valiliğine tayin etti. Muaviye'nin yetkileri, Hz. Osman döneminde daha da genişletilerek asıl nüfuzunu bu dönemde kazandı.⁴¹¹ Hz. Osman'ın katillerinin bulunmamasını gerekçe göstererek halife Hz. Ali'ye biat etmeyerek Şam halkını etkisi altına aldı.⁴¹² Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali ile karşı karşıya gelen Muaviye, yenileceğini anlayınca Amr b. Âs'ın tavsiyesiyle mızrak uçlarına Kur'ân-ı Kerîm sayfalarını taktırarak meselenin hakemlerin çözümlenmesini teklif etti. Hz. Ali'nin ardından oğlu Hz. Hasan, halife seçildi. Muaviye, Hz. Hasan ile mücadele ederek iktidarı ele geçirdi ve Emevi Devleti'ni kurdu.⁴¹³

Ebû Süfyân'ın Hind bt. Utbe'den dünyaya gelen oğlu Utbe, Muaviye'nin hilafeti devrinde Tâif'e vali olarak atandı. Birbirine zıt vasıflara sahip olan iki kardeş olarak Muaviye ve Utbe örnek verilmektedir.⁴¹⁴

Mekke'nin fethinde Müslüman olan Ebû Süfyân'ın oğlu Yezîd, müellefe-i kulûba dâhil edildi ve Huneyn ganimetlerinden fazlaca pay aldı. Hz. Peygamber, onu Benî Firâs'ın zekâtını toplamakla görevlendirdi. Hz. Ebû Bekir, 634 yılında Yezîd komutanlığındaki birliği Ürdün'e gönderdi. Daha sonra Yezîd; Busrâ ve Havran fetihlerine, Ecnâdeyn Savaşı'na, 636 yılında Yermük Savaşı'na katıldı ve burada sol kanat birliklerinin komutanlığını yaptı. Hz. Ömer döneminde, Dımaşk valiliği görevine getirildi. Yezîd, ölmeden önce Dımaşk valiliğini kardeşi Muaviye'ye bıraktı.⁴¹⁵

Ebû Süfyân'ın Safiyye bt. Ebû'l-Âs'dan olan kızı Ümeyme, Huveytib b. Abdüluzâ ile evlendi ve bu evlilikten Ebû Süfyân adında çocuğu oldu.⁴¹⁶

Ebû Süfyân'ın kızı, Ümmü Habîbe Ubeydullah b. Cahş ile evlendi. Birlikte Habeşistan'a hicret ettiler ve bir süre burada yaşamlarını sürdürdüler. Ubeydullah b. Cahş,

⁴¹⁰ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan*, s. 49-58.

⁴¹¹ Demir, *Muâviye b. Ebî Süfyân'a Yöneltilen Eleştiriler*, s. 24.

⁴¹² Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan*, s. 96-98.

⁴¹³ Demir, *Muâviye b. Ebî Süfyân'a Yöneltilen Eleştiriler*, s. 26-28.

⁴¹⁴ Hatice Nur Ertürk, "Cahiliye'den İslâm'a Cesaret Timsâli Bir Kadın Portresi: Hind bt. Utbe", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, sayı 6, 2019, s. 59.

⁴¹⁵ Aycan, "Yezîd b. Ebû Süfyân", 43/520.

Hristiyanlık dinine geçti ve Hristiyan olarak öldü. Bu evlilikten Habîbe isimli kız çocuğu dünyaya gelmişti, bu sebeple Ümmü Habîbe, kızının ismi ile künyelendirildi. 630 yılında Hz. Peygamber, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Habeşistan'a gönderdi ve Amr b. Ümeyye, Ümmü Habîbe ile Hz. Peygamber'i nikâhladı. Bu evlilikten dolayı Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber'e karşı tutum ve davranışlarında yumuşamalar oldu.⁴¹⁷ Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'in vefatının ardından çıkan fitnelere karışmadı. Dayısının oğlu Hz. Osman'ın evi muhasara edildiğinde onun evine gitti. İsyancılardan biri başörtüsünü çekerek Ümmü Habîbe'nin yüzünü açınca ona, "Allah elini koparsın" diye beddua etti; orada bulunanlardan biri bu kişinin sağ kolunu kesti. Müslümanlar, Ümmü Habîbe'ye duydukları saygıdan dolayı kardeşi Muâviye'ye hilâfeti devrinde "müminlerin dayısı" diye hitap ediyorlardı. Rasûlullah, Ümmü Habîbe'ye Hayber gelirlerinden 80 vesk hurma, 20 vesk arpa tahsis etmişti. Bu gelir onun vefatından sonra da devam etti. Ümmü Habîbe 44'te (664) Medine'de vefat etti ve Bakî Mezarlığı'na defnedildi.⁴¹⁸

Ebû Süfyân'ın kızı Sahra, Saîd b. el-Ahnes ile evlendi. Bu evlilikten dünyaya gelen çocuklardan biri olan Ebû Bekr b. Saîd b. el-Ahnes, teyzesi Ümmü Habîbe'den hadis rivayet etmiştir.⁴¹⁹

Ebû Süfyân'ın kızı Meymûne'nin Urve b. Mes'ud ile evliliğinden Davûd isimli bir çocuk dünyaya geldi. Urve b. Mes'ud, Tâif'in üst tarafında ezan okurken Tâifli bir kişinin attığı ok sebebiyle öldü. Daha sonra Meymûne bt. Ebû Süfyân, Mugîre b. Şu'be ile evlendi.⁴²⁰

Ebû Süfyân'ın kızı Âmine, Huneyn Gazvesi'ne ve Tâif Kuşatması'na Müslümanlar safında katıldı. Âmine'nin bu esnada bir Müşrikle evli olduğu ve mancınıkla ilgili bilgiler edinmek için Cüreş'e gitmiş olabileceğiyle ilgili rivayetlerin yanında Âmine'nin eşinin Safvân b. Ümeyye olduğu ve onunla beraber savaflara katılmış olabileceğiyle ilgili rivayetler de mevcuttur.⁴²¹

---

⁴¹⁶ Peköz, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habibe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri*, s. 19.

⁴¹⁷ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 77-78.

⁴¹⁸ Aynur Uraler, "Ümmü Habîbe", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/318-319.

⁴¹⁹ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 90-91.

⁴²⁰ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 91.

⁴²¹ Aktaş, *Hz. Peygamber'in Savaşlarında Kadın*, s. 99-102.

Ebû Süfyân'ın Hind bt. Utbe'den doğan kızı Ümmü'l-Hakem, Abdullah b. Osman ile evlendi. Bu evlilikten Abdurrahman adında çocuğu doğdu.⁴²²

Cüveyriye, Ebû Süfyân'ın Hind bt. Utbe'den doğan kızıdır. Cüveyriye, annesi ve babası gibi 630 yılında Mekke'nin fethinde İslâmiyet'i kabul etti. Cüveyriye önce Sâlib b. Ebû Hubeş ile daha sonra Abdurrahman b. Hâris ile evlendi. Yermük Savaşı'na katıldı ve burada büyük kahramanlıklar gösterdi. Hatta bu savaşta hücum esnasında yaralandığı aktarılmaktadır.⁴²³

Görüldüğü üzere Ebû Süfyân ve ailesinin çoğu, Mekke'nin fethine kadar geçen sürede Müslümanların karşısında yer alarak düşmanca faaliyetlerin birçoğunda bulunmuşlardır. Mekke'nin fethinde Müslüman olan Ebû Süfyân ve ailesinin daha sonra İslâm'a katkıları olmuştur ve önceki zararlı faaliyetlerini bu şekilde telafi etmeye çalışmışlardır.

Ebû Süfyân'ın eşi Hind bt. Utbe, kocasını eli sıkı biri olarak tanımlamaktadır.⁴²⁴ Muhammed Hamidullah onun zeki bir komutan olduğunu belirtmektedir.⁴²⁵ İbn Hişam, onun kavmini çok sevdiğini söylemektedir.⁴²⁶ Ebû Süfyân'ın Amr b. Hişam ile aralarında geçen bir diyalogdan dolayı Hz. Peygamber de onun aşiretçilik gayretinde olduğunu belirtmiştir.⁴²⁷

Bedir Gazvesi'ne sebebiyet veren Suriye'ye giden büyük bir ticaret kervanının idaresinde Ebû Süfyân vardı.⁴²⁸ Kureyşlilerin onu bu kadar büyük bir kervanın idaresine geçirmeleri, ona güven duydukları anlamına gelmektedir. Zira bu kadar malın içinde bulunduğu ve bu kadar büyük kervanın başına Kureyşliler, güven duyulmayan bir kişiyi geçirmezlerdi.

⁴²² Selman Başaran, "Abdurrahman b. Ümmü'l-Hakem", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, 1/176.

⁴²³ Rıza Savaş, "Cüveyriye bint Ebû Süfyân", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/146.

⁴²⁴ Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 10/58.

⁴²⁵ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 156.

⁴²⁶ İbn Hişam, *Sîret-i İbn-i Hişam*, 2/68.

⁴²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/96.

1.5. Dü'sûr b. el-Hâris

Hz. Peygamber'in gazvelerinden biri olan Gatafan Gazvesi'nde Müşriklerin komutanı pozisyonunda olan kişi Dü'sûr b. el-Hâris'ti. Kaynaklarda onunla ilgili bilgiler sınırlıdır.

1.5.1. Kabilesi ve Ailesi

Dü'sûr b. Hâris'in mensup olduğu Gatafan kabilesi, göçebe bir yaşam sürmekteydi. Önceleri, Hicaz ile Şemmer dağları arasında Necid'den Mekke'nin güneyine kadar uzanan bölgelerde oturlardı, daha sonra çeşitli yerlere dağıldılar.⁴²⁹ Cahiliye döneminde putperest olan Benî Gatafan, uzun süre Hz. Peygamber'in İslâm'a davetini reddetti.⁴³⁰ Müslümanlara yıllarca düşmanlık eden Gatafan kabilesinde İslâmlaşma hareketleri ancak 631 yılında tamamlanabildi.⁴³¹

1.5.2. İsmi ve Lakapları

Tam adı Dü'sûr b. el-Hâris b. Muhârib Gavres el-Gatafanî'dir.⁴³² "Gavres"⁴³³ ve "Muhâribî"⁴³⁴ lakaplarıyla tanınmaktadır.

1.5.3. Kısaca Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Dü'sûr b. el-Hâris'in hayatına dair herhangi bir bilgiye rastlamadık. Dü'sûr b. el-Hâris, sadece Gatafan Gazvesi'nde ön plana çıkmaktadır.

1.5.4. Komutanlığı

Dü'sûr b. el-Hâris, Gatafan kabilesiyle gerçekleştirilen gazvede Müşriklerin komutanıydı. Gatafanlıları yönlendiren komutan o idi.

1.5.4.1. Dü'sûr b. el-Hâris'in Gatafan Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 3 Rebülevvel- Eylül 624)

Bu gazve; Zû-Emer, Enmâr ve Necid adlarıyla da zikredilmektedir.⁴³⁵ Hicretin 3. yılının Rebülevvel ayında (Eylül 624) Dü'sûr b. Hâris, Sa'lebe ve Muharib kabilelerini; Zû-Emer denilen Necid bölgesinde etrafına toplayıp Müslümanlara saldırmak için harekete geçti. Hz. Peygamber, saldırı planının haberini alınca Medine'ye Osman b. Affan'ı vekil tayin ederek 450 kişilik ordu ile yola çıktı.⁴³⁶

⁴²⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/73; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 120; Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 73.

⁴²⁹ Hüseyin Algül, "Gatafan (Benî Gatafan)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, 13/399-400.

⁴³⁰ Algül, "Gatafan (Benî Gatafan)", 13/399-400.

⁴³¹ Algül, "Gatafan (Benî Gatafan)", 13/399-400.

⁴³² Abdullah Aydın, "Dü'sûr b. Hâris", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/51.

⁴³³ Köksal, *İslam Tarihi*, 3/4, s. 464.

⁴³⁴ Aydın, "Dü'sûr b. Hâris", 10/51.

⁴³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/9; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 400.

⁴³⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/246; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/33-34; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/9; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 400.

Hız. Peygamber, Zü'l-Kussa mevkesinde Sa'lebe kabilesine mensup olan Cebbar adında birine rastladı, onu İslâm'a davet etti. O esnada Müslüman olan Cebbar, Müşriklerin gidebileceği bölgelere Hız. Peygamber'i götürdü. Hız. Peygamber'in yola çıktığı bilgisine ulaşan Müşrikler, dağın tepesine kaçarak oradan uzaklaştılar. Dü'sûr b. Hâris, bu olaydan kısa bir süre önce de yanlarında getirdikleri ailelerini ve hayvanlarını da başka yere gizlemişti.⁴³⁷

Hız. Peygamber, Zû-Emer bölgesine gelerek orada karargâh kurdu. Dü'sûr b. Hâris ve adamları bir tepe üzerinde Müslümanları gözetliyorlardı.⁴³⁸ Müslümanları takip eden Dü'sûr b. Hâris, Hız. Peygamber'i bir ağacın altında dinlenirken öldürmek istedi. Allah'ın yardımıyla suikast girişimden kurtulan Hız. Peygamber, yere düşen Dü'sûr b. Hâris'in kılıcını alarak ona doğru uzattı. Hız. Peygamber'in bir mucize olarak kurtulmasına tanık olan Dü'sûr b. Hâris, o esnada Müslüman oldu. Hız. Peygamber'e, aleyhinde hiçbir harekette bulunmayacağına dair söz vererek adamlarını da İslâm'a davet etti.⁴³⁹ Bu olayla ilgili "Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allaktan korkun ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler"⁴⁴⁰ ayeti nâzil oldu. Müslümanlar, 11 gün sonra Medine'ye döndüler.⁴⁴¹

1.5.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Dü'sûr b. el-Hâris'in Gatafan Gazvesi'nin dışındaki yaşantısı hakkında herhangi bir rivayete rastlayamadık.

1.5.6. Ölümü

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Dü'sûr b. el-Hâris'in Gatafan Gazvesi'nin dışındaki yaşantısı hakkında herhangi bir rivayete rastlayamadık.

1.5.7. Özel Hayatı

Evlilikleri, çocukları hakkında da bilgi sahibi olamadığımız Dü'sûr'un, şahsiyetiyle ilgili naklettiğimiz rivayetlerden hareketle, bazı çıkarımlarda bulunabiliriz. O herşeyden önce cesur bir kişiydi.⁴⁴² Nitekim Kureyş Müşriklerini mağlup etmiş, Hendek Gazvesi'nde

⁴³⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/246-247; Belâzurî, *Ensâb*, 1/540.

⁴³⁸ Köksal, *İslam Tarihi*, 3/4, s. 463.

⁴³⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/247-248; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/34; Belâzurî, *Ensâb*, 1/540-541; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/10.

⁴⁴⁰ Mâide, 5/11.

⁴⁴¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/246; Belâzurî, *Ensâb*, 1/541; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 400.

⁴⁴² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/247; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 160.

müttefik düşman kuvvetlere meydan okumuş İslâm ordusuna karşı savaşmayı göz alabilmiştir. Onun lider özelliklerine sahip olduğu da görülmektedir. Gatafan kabilesini yönetmesinden, emirlerine itaat ettirmesinden bu anlaşılmaktadır. O, aceleci bir komutan değil, sabırla hamle yapacağı yer ve zamanı iyi tespit eden bir komutandı. İslâm ordusunu bir tepeden gözetlemesi, Hz. Peygamber'in dinlendiği anda ona saldırmak istemesinde onun tedbiri, temkini elden bırakmadığı ve uygun zamanda hamle yapma yeteneği olduğunu göstermektedir. Dü'sûr, hakikati anladığı zaman yanlış inanç ve düşüncelerinde inat etmeyen bir kişiydi. Hz. Peygamber'in mucizesi karşısında hatasını anlamış, onun Hak Peygamber olduğuna kanaat getirmiş ve Müslüman olmuştur.

1.6. Hâris b. Ebû Dırâr

Benî Müstalık kabilesinin reisi Hâris b. Ebû Dırâr, Kureyş kabilesiyle iyi ilişkileri olan, dolayısıyla Hz. Peygamber'e ve tebliğ ettiği dine zarar vermek için tetikte bekleyen bir kişiydi. Müslümanların gösterebileceği en ufak bir zaafi değerlendirmek için fırsat kolluyordu.

1.6.1. Kabilesi ve Ailesi

Hâris b. Ebû Dırâr'ın mensup olduğu Müstalık kabilesi, Huzâ'a kabilesinin bir koludur.⁴⁴³ Müstalıkoğulları, Huzâa'nın başlangıçta Mekke civarında birlikte yaşadığı Cürhüm'e karşı Amr b. Luhay önderliğinde açtığı savaşı kazanarak Mekke ve Kâbe'nin idaresini ele geçirmesinden sonra Kureyş reisi Kusay b. Kilâb'a yenilip şehri terketmesi sırasında diğer bazı kollarla birlikte kuzeye doğru gittiler ve Mekke-Medine yolu üzerindeki Kudeyd bölgesine yerleştiler.⁴⁴⁴ Müstalıkoğullarına ait olan Fur' bölgesi, Medine'ye 154 km uzaklıktadır ve Usfân, Râhatüferva, Râbiğ şehirlerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Râbiğ, Mekke-Medine arasında önemli bir liman bölgesidir.⁴⁴⁵

Müstalıkoğulları, Ehabiş zümresinden bir kısmını teşkil etmekteydiler ve aynı zamanda Kureyşlilerin müttefiki durumundaydılar. Bu yüzden Huzâa'nın diğer kollarından farklı olarak Müstalıkoğulları, İslâmiyet'e karşı çıkmışlardır ve İslâm'ın yayılmasını engellemek için Mekkelilerle Müslümanlara karşı ittifak yapmışlardır.⁴⁴⁶

⁴⁴³ Belâzurî, *Ensâb*, 1/587.

⁴⁴⁴ Ahmet Önkal, "Mustalik (Benî Mustalik)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 31/360-361.

⁴⁴⁵ Önkal, "Mustalik (Benî Mustalik)", 31/360-361.

⁴⁴⁶ Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 127-128.

1.6.2. İsmi ve Lakapları

Tam adı Ebû Mâlik el-Hâris b. Ebû Dırâr b. Habîb el-Huzâî'dir.⁴⁴⁷ Huzâa kabilesinin Benî Mustalîk kolunun reisi olduğu için "Mustalîkî" nisbesiyle de anılmaktadır. Muhtemelen bazı kaynaklarda adının Hâris b. Dırâr el-Huzâî şeklinde kaydedilmesi sebebiyle İbnü'l-Esîr bu adı taşıyan iki sahâbîden söz etmiş fakat İbn Hacer el-Askalânî her iki ismin de aynı kişiye ait olduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁸

1.6.3. Kısaca Hayatı

Hâris b. Ebû Dırâr, Müşrik ordusunun komutanlığını yaptığı Müstalîk (el-Müreysi) Gazvesi ile birlikte tarih sahnesine çıkmaktadır. Müstalîk Gazvesi'nden önceki hayatı ile ilgili ulaşabildiğimiz kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

1.6.4. Komutanlığı

Hâris b. Ebû Dırâr, kabilesinin reisi olması hasebiyle Müstalîk Gazvesi'nde Müslümanların karşısına çıkan ordunun komutanlığını da yapmıştır. Onun bu savaştaki tutum ve davranışlarıyla ilgili rivayetler verilerek komutanlığıyla ilgili değerlendirme yapılması gerekmektedir.

1.6.4.1. Hâris b. Ebû Dırâr'ın Müstalîk Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 5 Şaban- Aralık 626)

Müstalîk Gazvesi'nin diğer adı, Müreysi olarak da bilinmektedir.⁴⁴⁹ Müreysi, Medine'ye 7 günlük mesafede bulunan Kudeyd mevkiindeki bir kuyunun adıdır. Savaş, Müreysi kuyusunun bulunduğu yerde olmasından dolayı Müreysi Gazvesi diye anılmaktadır. Müstalîk Gazvesi adı da savaşın Huzâ'a kabilesinin bir kolu olan Benî Müstalîk kabilesiyle yapılmış olması sebebiyle verilmiştir.⁴⁵⁰

Müstalîk Gazvesi, hicretin 5. yılının Şaban ayında (Aralık 626) gerçekleşti.⁴⁵¹ Müstalîk Gazvesi'nin komutanlığını yapan Hâris b. Ebû Dırâr, Müslümanlara karşı düşmanca bir tavır takınarak Müreysi Gazvesi'ne sebebiyet verdi. Kureyşlilerin de onu kışkırtması üzerine diğer kabileleri, Müslümanlara karşı savaşmaya ikna etti ve Müslümanlara saldırmak üzere asker toplamaya başladı.⁴⁵² Hz. Peygamber, bu saldırı planını Müstalîk kabilesinden olan dostları veya bu kabiledaki Müslümanlar vasıtasıyla

⁴⁴⁷ Mehmet Ali Sönmez, "Hâris b. Ebû Dırâr", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 16/195.

⁴⁴⁸ Sönmez, "Hâris b. Ebû Dırâr", 16/195.

⁴⁴⁹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/587; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/266.

⁴⁵⁰ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 84.

⁴⁵¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/398; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/179.

⁴⁵² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/49; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/64.

haber aldı⁴⁵³ ve konuyu tahkikat için Büreyde b. Husayb el-Eslemî'yi görevlendirdi. Büreyde, Müstalık kabilesinin yanına gelince Hâris b. Ebû Dırâr ile konuşarak kendisini Müslümanların düşmanı gibi gösterdi ve Hâris b. Ebû Dırâr'dan bilgi aldı.⁴⁵⁴ Hâris b. Ebû Dırâr'ın, yanına gelen hiç tanımadığı birine güvenip ordusu hakkında bilgi vermesi; onun henüz komutanlık konusunda tecrübeden yoksun olmasından ya da Büreyde'nin rolünü çok iyi oynayıp kendisine inandırmayı başarmasından kaynaklanmalıdır. Müslümanlar, Hâris b. Ebû Dırâr'ın bu tecrübesizliğinden istifade etmiştir.

Hz. Peygamber, Benî Müstalık ile savaşmak amacıyla 700 kişilik bir kuvvetle yola çıktı.⁴⁵⁵ 20'si Muhâcirlerden, 10'u da Ensârdan olmak üzere 30 atlı vardı.⁴⁵⁶ Müstalık Gazvesi'ne diğer gazvelerden daha çok sayıda Münafıkların katıldığı belirtilmektedir.⁴⁵⁷ Bunların gayeleri; bir taraftan alınacak ganimetlerden istifade etmek, diğer taraftan fırsatını buldukça İslâm ordusu içinde fitne çıkarmaktı.⁴⁵⁸ Hz. Peygamber, Medine'de yerine vekil olarak Ebû Zer el-Gıfârî'yi bıraktı, Nümeyle b. Abdullah el-Leysi'yi bıraktığı da rivayet edilmektedir.⁴⁵⁹ Hz. Peygamber, Muhâcirlerin bayrağını Hz. Ebû Bekir'e, Ensârın bayrağını da Sa'd b. Ubade'ye verdi.⁴⁶⁰

Hz. Peygamber'in yola çıktığını haber alan diğer kabileler, Müstalık kabilesinden ayrılarak dağılmaya başladılar. İslâm ordusu Müreysi suyuna vardığında Müşriklerin Müslüman olmayı reddetmesi üzerine savaş başladı.⁴⁶¹

Benî Müstalık ve Müslümanlar; Müreysi kuyusu civarında karşılaştıkları vakit Hz. Peygamber, onları Müslüman olmaya davet etti fakat Benî Müstalık, Hz. Peygamber'in bu davetini geri çevirerek savaşmayı tercih etti.⁴⁶² Hz. Peygamber, ordusuna tek bir adamın

⁴⁵³ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 128.

⁴⁵⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/49.

⁴⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/266-267.

⁴⁵⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/50; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/64.

⁴⁵⁷ Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, s. 109.

⁴⁵⁸ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 84.

⁴⁵⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/399; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 197; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/266.

⁴⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/64; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/267.

⁴⁶¹ Önkal, "Mustalik (Benî Mustalik)", 31/360-361.

⁴⁶² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/52; Belâzurî, *Ensâb*, 1/587.

saldırışı gibi saldırmalarını emretti.⁴⁶³ Hz. Peygamber'in İslâm'a davetine ok ile cevap veren Müstâlık kabilesi, savaştan mağlup bir şekilde ayrıldı.

Savaşta düşmanlardan 10 kişi öldürülüp⁴⁶⁴ 2 bin deve, 5 bin koyun 200 kadın ele geçirildi.⁴⁶⁵ Müslümanlardan Hişâm b. Subâbe el-Kelbî, düşman askeri zannedilerek başka bir Müslüman tarafından öldürüldü. Hz. Peygamber, toplanan ganimetlerin korunması için mevlası Şükran'ı, Humusun ve Müslümanların payının dağıtımını için ise Mahmiye b. Cez'i görevlendirdi. Develer, 10 koyun karşılığında sayılarak eşyalar açık artırmayla satıldı.⁴⁶⁶

Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye de esirler arasındaydı; Cüveyriye'nin eşi Müsâfi b. Safvân, Müreysi Gazvesi'nde Müşrik olarak öldürüldü.⁴⁶⁷ Cüveyriye'nin Müreysi Gazvesi'nde esir olarak alındığında 20 yaşında olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁶⁸ Esirlerin paylaşımı esnasında Cüveyriye, Sâbit b. Kays b. Şemmâs veya amcazadesinin hissesine düştü.⁴⁶⁹ Cüveyriye, 9 altın ukıyye* ödemesi şartı ile serbest bırakılacaktı.⁴⁷⁰ Cüveyriye, fidyenin ödenmesi için Hz. Peygamber'den yardım istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Bundan daha hayırlısını ister misin?" diye sorarak fidyesini ödeyip kendisi ile evlenmeyi teklif etti. Cüveyriye de bu teklifi olumlu karşıladı.⁴⁷¹ Hz. Peygamber, onu nikâhlamak isteyince Cüveyriye'nin babası Hâris b. Ebû Dırâr, fidye karşılığı kızını kurtarmak üzere Medine'ye götürmekte olduğu develerinden ikisini feda etmeye gönlü razı olmadığı için onları Akik vadisinde bir yere saklayıp geri kalanları Hz. Peygamber'e götürdü. Hz. Peygamber ona Akik vadisinde sakladığı devleri sorunca sadece kendisinin bildiği bu olayı ona Allah'ın bildirdiğini düşünerek hemen Müslüman oldu.⁴⁷²

⁴⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/64.

⁴⁶⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/52; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/64; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/267.

⁴⁶⁵ David Samuel Margoliouth, *Muhammed ve İslam'ın Yükselişi*, (çev. Muhammed İkbâl Saylık), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, s. 296.

⁴⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/65.

⁴⁶⁷ Belâzurî, *Ensâb*, 2/ 85; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 471; Karakuş, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, s. 29.

⁴⁶⁸ Rıza Savaş, "Cüveyriye bt. Hâris", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/146; Karakuş, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, s. 29.

⁴⁶⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 322; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/55-56; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/398; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s.197; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 470.

* 400 dirheme denk eski bir ağırlık ölçüsü birimi.

⁴⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/65.

⁴⁷¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/56; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/179; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/271; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 470.

⁴⁷² Sönmez, "Hâris b. Ebû Dırâr", 16/195.

Müslümanlar, Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evleneceğini duyunca saygı göstermek amacıyla elinde bulunan esirleri serbest bıraktılar. Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evlenmesinin ardından Benî Mustalîk kabilesinden 100 aile özgürlüğüne kavuştu.⁴⁷³ İbn Sa'd, Cüveyriye'nin kendi kabilesinden ele geçirilen tüm esirlerin serbest bırakılmasını, mehri saydığını aktarmaktadır.⁴⁷⁴

Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evliliğinin Mustalîkoğulları ile Müslümanlar arasındaki düşmanlığı giderdiği ve Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evlenmesinin asıl hedefinin bu kabileyi İslâm'a yakınlaştırmak olduğu anlaşılmaktadır. Mustalîkoğullarının, bu evlilikten sonra İslâmiyet'i kabul etmeleri de bunu göstermektedir.⁴⁷⁵ Müstalîk kabilesinin kontrol altına alınmasıyla birlikte Müslümanlar, Hicaz'ın doğusuna yani Necid içlerine doğru hâkimiyet alanlarını genişletmişlerdir.⁴⁷⁶

Müslümanların İslâm'a davetini Hâris b. Ebû Dırâr'ın reddetmesi⁴⁷⁷ onun kibrinin büyüklüğünü göstermektedir. Hâris b. Ebû Dırâr, muhtemelen Müslümanlara karşı kesin bir zafer elde edebileceğini düşünerek kibrinden dolayı önlem almamış ve yenilgiye uğramıştır.

1.6.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı

Hâris b. Ebû Dırâr, oğlu Abdullah ve Benî Müstalîk kabilesinin diğer mensupları Müreyysi Gazvesi'nin ardından İslâmiyet'i benimsedikten⁴⁷⁸ sonra bölgelerinde birçok mescit inşa ettiler.⁴⁷⁹

Hz. Peygamber, Hâris b. Ebû Dırâr'a Müslüman olduktan sonra kabilesinin zekâtını toplama görevini verdi.⁴⁸⁰ O, kabilesindeki Müslümanlardan zekâtı topladıktan sonra bir memura teslim edecekti. Müslüman olmalarından 2 yılı aşkın bir süre sonra Hz. Peygamber, Velîd b. Ukbe'yi Hâris'in topladığı zekâtları teslim almak üzere gönderdi. Velîd b. Ukbe'nin geleceğini duyan Müstalîk kabilesinden 20 kişi, onu karşılamak için

⁴⁷³ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 323; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/56-57; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s.198; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/272; Karakuş, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, s. 30.

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/65.

⁴⁷⁵ Savaş, "Cüveyriye bt. Hâris", 8/146.

⁴⁷⁶ Sarıçam, *Hz. Muhammed'in Evrensel Mesajı*, s. 238.

⁴⁷⁷ Önkâl, "Mustalik (Benî Mustalik)", 31/360-361.

⁴⁷⁸ Sönmez, "Hâris b. Ebû Dırâr", 16/195.

⁴⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/38.

⁴⁸⁰ Köksal, *İslam Tarihi*, 7/8, 191; Yavuz, *Hz. Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabiler*, s. 24.

şehrin girişinde bekledi. Kalabalığı gören Velîd b. Ukbe'nin içine bir korku düştü ve geriye dönüp zekâtı almaktan vazgeçti.⁴⁸¹ Velîd, Hz. Peygamber'in yanına vardığında ise Hâris b. Ebû Dırâr'ın zekâtı vermek istemediğini ve kendisini öldürmek istediğini söyledi.⁴⁸² Hz. Peygamber, Velîd b. Ukbe'nin dediklerinden dolayı Müstalikoğullarına bir birlik gönderdi. Hâris b. Ebû Dırâr ise zekâtı almakla görevlendirilen memurun gelmemesi üzerine endişeye kapıldı. Yanına nüfuz sahibi kişileri de alarak Medine'ye doğru yola çıktı. Medine'ye varmadan önce Hz. Peygamber'in kendisini yakalatmak için gönderdiği askerî birlikle karşılaştı ve askerî birlikler, onu Hz. Peygamber'in yanına götürdüler. Hâris b. Ebû Dırâr, olan biteni Hz. Peygamber'e anlattı.⁴⁸³ Bunun üzerine: “ *Ey inananlar! Size fâsık (yoldan çıkmış) bir adam bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa sataşırırsınız da sonra yaptığınızdan pişman olursunuz*”⁴⁸⁴ ayeti nâzil oldu.⁴⁸⁵ Bu olayın ardından Hz. Peygamber, Hâris b. Ebû Dırâr ve yanındakilere Kur'an okudu; mallarının zekâtlarını toplamak, onlara İslâm ilkelerini ve Kur'an'ı öğretmek için onlarla birlikte Abbâd b. Bişr'i gönderdi.⁴⁸⁶

1.6.6. Ölümü

Hayatının son dönemlerinde Kûfe'de yaşamış, Kûfe'de hadis rivayet etmiştir. Bu hadislerin Kûfelilerce bilindiği aktarılmaktadır.⁴⁸⁷

1.6.7. Özel Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Hâris b. Ebû Dırâr'ın evliliklerine dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye, aynı zamanda Hz. Peygamber'in eşidir. Müstalık Gazvesi'nde esirler arasında bulunan Cüveyriye, Hz. Peygamber ile evlendi ve kabilesi bunun karşılığında serbest bırakıldı. Bu olay üzerine Hz. Âişe: “Cüveyriye kadar ailesine çok bereket sağlayan başka bir kadın bilmiyorum” sözlerini söyledi.⁴⁸⁸ Onun asıl adının Berre olduğu, Hz. Peygamber'in ona Cüveyriye ismini koyduğu aktarılmaktadır. Cüveyriye bt. Haris'in tatlı dilli ve güzel bir hanım

⁴⁸¹ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 198; Sönmez, “Hâris b. Ebû Dırâr”, 16/195.

⁴⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/164.

⁴⁸³ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s.198.

⁴⁸⁴ Hucurat, 49/6.

⁴⁸⁵ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s.198; Sönmez, “Hâris b. Ebû Dırâr”, 16/195; Yavuz, *Hz. Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabiler*, s. 25.

⁴⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/164.

⁴⁸⁷ Sönmez, “Hâris b. Ebû Dırâr”, 16/195.

⁴⁸⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/406; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 8/88-89.

olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁸⁹ Cüveyriye, hicretin 57. yılında vefat etmiş, onun cenaze namazını Mervân b. el-Hâkem kıldırılmıştır.⁴⁹⁰

Kaynaklarda Hâris b. Ebû Dırâr'ın iki oğlundan da söz edilmektedir. Abdullah b. Hâris, Müstalık Gazvesi'nin ardından babası ile birlikte Müslüman oldu.⁴⁹¹ Diğer oğlu Amr ise İbn Sa'd'ın aktardığı bilgilere göre hadis rivayet etmiştir.⁴⁹² Buradan yola çıkarak onun da İslâmiyet'i kabul ettiği anlaşılabilir fakat Amr b. Hâris'in ne zaman Müslüman olduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Muhtemelen kabilesi gibi Müstalık Gazvesi'nin ardından İslâmiyet'i benimsemiştir.

Müstalık Gazvesi'nde diğer kabileleri de etrafına toplayıp savaşa sürüklemesi⁴⁹³ onun ikna kabileyetinin gelişmiş olduğunun göstergesidir. Müstalık Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in casus olarak gönderdiği Büreyde b. Husayb'ı fark etmemesi⁴⁹⁴ sebebiyle onu, dikkatsiz ve tecrübesiz bir komutan olduğunu göstermektedir.

1.7. Uyeyne b. Hısn

Gabe Gazvesi'nde Müşriklerin komutanlığını yapan Uyeyne b. Hısn, Hendek Gazvesi'nde Yahudi-Müşrik ittifakında yer almış, kabilesinin komutanlığı yapmıştır.

1.7.1. Kabilesi ve Ailesi

Uyeyne b. Hısn'ın mensup olduğu Fezâre kabilesi, önceleri Necid ve Vâdilkurâ bölgesinde yaşamını sürdürmekteydi daha sonra Kuzey Afrika'ya ve Mısır'a göç ederek buradaki yerli halkla karışmıştır.⁴⁹⁵

Benî Fezâre, nübüvvetin 4. senesinde Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ ettiği kabilelerden biridir. Fezâre kabilesi, Hz. Peygamber'in davetini bu dönemde geri çevirdi.⁴⁹⁶ Dûmetü'l-Cendel Gazvesi sırasında Hz. Peygamber, Benî Fezâre ile Tağlemeyn ve çevresinden Marâd'a kadar olan bölgede sürülerini otlatmaya dair bir anlaşma yaptı.⁴⁹⁷ Aynı yılın içerisinde Hendek Gazvesi'nde Benî Fezâre, Müşriklerle iş birliği yaparak

⁴⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 8/89.

⁴⁹⁰ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 79.

⁴⁹¹ Sönmez, "Hâris b. Ebû Dırâr", 16/195.

⁴⁹² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/318.

⁴⁹³ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/49; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/64.

⁴⁹⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/49.

⁴⁹⁵ Mehmet Ali Kapar, "Fezâre (Benî Fezâre)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, 12/538-539.

⁴⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/203-204; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 49.

⁴⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/63.

Hayber'in bir yıllık mahsulü karşılığında Müşrikler safında yer aldı.⁴⁹⁸ Müşrik Arap kabileleri arasında yapılan iş birliği, Hendek Gazvesi'nde Müslümanları büyük bir tehlikeye sürükledi. Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Benî Fezâre, diğer Müşrik kabilelerle bağlarını koparmak durumunda kaldı. Aynı zamanda diğer Arap kabilelerinin arasındaki iş birliği, yapılan anlaşma ile bozuldu.⁴⁹⁹

Hayber'in fethinde Benî Fezâre, Yahudilere yardım etmek istedi fakat daha sonra geri çekilmek durumunda kaldı. Hicretin 9. yılında da kabile temsilcileri Medine'ye gelerek İslâmiyet'i kabul ettiklerini bildirdiler.⁵⁰⁰

Uyeyne'nin dedesi Huzeyfe b. Bedr, "Ma'ad'ın Efendisi" olarak anılmakta olup⁵⁰¹ savaşı özellikleriyle tanınan biriydi.⁵⁰² Benî Fezâre ve Benî Mürre'ye en-Nisâr günü, el-Cifâr günü ve Dâhis Savaşı'nda hatta öldürüldüğü el-Hebâe gününde komutanlık yaptı.⁵⁰³

Uyeyne'nin babası Hısn b. Huzeyfe b. Bedr, Fezâre kabilesinin reisiydi. Hısn b. Huzeyfe, ölmeden önce oğullarını yanına çağırarak Uyeyne'yi kabilenin başkanı ilan etti. Kabilesine de bunu duyurarak oğullarına kabilenin genel yönetimi hakkında tavsiyelerde bulundu.⁵⁰⁴

1.7.2. İsmi ve Lakapları

Uyeyne'nin soy silsilesi şu şekildedir: Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. Amr b. Cüveyye b. Levzân b. Sa'lebe b. Adî b. Fezâre'dir.⁵⁰⁵ Künyesi "Ebû Malik"tir.⁵⁰⁶ Asıl adı Huzeyfe'dir. Geçirdiği bir hastalık nedeniyle gözleri dışarıya doğru çıktığı için Uyeyne ismi ile meşhur olmuştur.⁵⁰⁷

⁴⁹⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 1/589; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 105-106; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 470.

⁴⁹⁹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 116; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 496.

⁵⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/284-285.

⁵⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/173.

⁵⁰² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/509.

⁵⁰³ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 188.

⁵⁰⁴ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 18.

⁵⁰⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/172.

⁵⁰⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/397.

⁵⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/173.

Uyeyne, Arap edebiyatında “İbnu’l-Lakîta (Yolda Bulunmuşun Oğlu)” ve “el-Ahmak’ul-Mutâ (itaatli ahmak)” şeklinde iki isim ile de tanınmaktadır. Uyeyne’ye verilen ikinci lakap, onun kişiliği hakkında yorum yapılmasına imkân vermektedir.⁵⁰⁸

1.7.3. Kısaca Hayatı

Babası, onu kabilesinin başkanı olarak ilan ettikten sonra Benî Fezâre’nin lideri olunca ilk iş olarak babasının katili Kürz b. Câbir el-Ukaylî’yi öldürdü.⁵⁰⁹ Kabilesinin reisi olduğu için elde edilen ganimetlerin 1/4’ünü aldı.⁵¹⁰ Cahiliye devrinde, Ukaz panayırını baskınını düzenledi. Bu baskın II. Ficar Savaşı’nın başlamasına neden oldu.⁵¹¹

626 yılında Dûmetü’l-Cendel Gazvesi sırasında Uyeyne’nin bölgesi kurak geçtiği için Hz. Peygamber, Uyeyne b. Hısn ile Tağlemeyn ve çevresinden Marâd’a kadar olan bölgede sürülerini otlatmaya dair anlaşma yaptı.⁵¹²

1.7.4. Komutanlığı

Uyeyne b. Hısn, Hz. Peygamber’in Gabe Gazvesi’nde düşman kuvvetlerin komutanıydı. Daha sonra Müslüman olan Uyeyne ilginç bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.7.4.1. Uyeyne b. Hısn’ın Hendek Gazvesi’nde Birlik Komutanlığı (H. 5 Zilkade- Mart 627)

Uyeyne b. Hısn, Hendek Gazvesi’nde Benî Fezâre birliklerinin komutanıydı. Huyey b. Ahtâb, ona Hayber’in bir yıllık mahsulünü vadederek Müşrikler safında savaşa katılmasını sağladı. Hz. Peygamber, Müşriklerin iş birliğini bozmak üzere Uyeyne b. Hısn’a Medine mahsulünün 1/3’ünü teklif ederek savaştan çekilmesini istedi. Uyeyne ise bu teklifi geri çevirerek Medine mahsulünün yarısını istedi.⁵¹³ Hz. Peygamber, bu durumu Sa’d b. Muâz ve Sa’d b. Ubâde ile istişare etti ve onların “Ey Allah’ın Rasûlü! Uyeyne, Cahiliye’de deve sürüsünü buradan geçirirken olgunlaşmamış hurmaları almaya bile güç yetiremezdi. Şimdi Allah, İslâm’ı getirdiğinde mi onlara istediklerini vereceğiz?” sözlerinin üzerine Hz. Peygamber, bu fikrin uygun olmayacağı kanaatine vardı.⁵¹⁴

⁵⁰⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/509.

⁵⁰⁹ Ali Dadan, “Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihani: Uyeyne b. Hısn Örneği”, *İstem Dergisi*, sayı 36, 2020, s. 231.

⁵¹⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/180.

⁵¹¹ Bünyamin Erul, “Uyeyne b. Hısn”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/240-242.

⁵¹² İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/63.

⁵¹³ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/124-126; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/75; İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü’l-Meğâzî*, s. 121; Belâzurî, *Ensâb*, 1/593; Sariçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 107-108.

⁵¹⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, s. 69-70.

Uyeyne'ye haber göndererek bu teklifi geri çevirdi. Uyeyne'nin, menfaat ilişkisine göre ordusunu yönettiği anlaşılmaktadır. Belli bir dava peşinde gitmeyip daha çok yarar göreceği tarafa yönelmiştir. Bu olayın ardından Uyeyne, Müslümanlara “Vazgeçtiğiniz şey, sizin için aldığımız karardan daha hayırlıdır. Onlara karşı yeterli gücünüz yok” diyerek gözdağı vermek istemiştir. Müslümanlar, Uyeyne'ye fırsat vermeyerek verdikleri karardan dönmediler. Hendek Gazvesi'nde diğer Müşrik Arap kabileleri, bir sonuç çıkmayacağına inanınca Medine'den ayrıldılar. Onların şehirden ayrıldıklarını gören Uyeyne de kabilesiyle birlikte memleketine döndü.⁵¹⁵

1.7.4.2. Uyeyne b. Hısn'ın Gabe Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 6 Rebûlevvel-Temmuz 627)

Gabe Gazvesi, hicretin 6. yılının Rebûlevvel ayında (Temmuz 627) gerçekleşti.⁵¹⁶ Bu gazveye, İslâm ordusunun konakladığı yere nisbetle Zûkared Gazvesi de denir.⁵¹⁷ Gabe, Mekke-Suriye güzergâhında Müslümanların merası sayılan mevkidir. Gabe'de Ebû Zer el-Gıfârî, hayvanlara çobanlık yapıyordu. Ebû Zer, hayvanları otlattığı esnada Uyeyne 40 kişilik grup ile bir saldırıda bulunarak Ebû Zer el-Gıfârî'nin eşi Leyla'yı ve orada bulunan hayvanları kaçırdı.⁵¹⁸ Saldırının öncelikle Uyeyne'nin oğlu Abdurrahman tarafından yapıldığı, daha sonra Uyeyne b. Hısn'ın bu gazveye iştirak ettiği de rivayet edilmektedir.⁵¹⁹

Baskına uğrayanlar içinde Seleme b. el-Ekvâ ve Rebâh da bulunuyordu. Seleme b. el-Ekvâ, Rebâh'a yanında bulunan atı vererek Rebâh'ı Hz. Peygamber'e haber ulaştırması için görevlendirip yanına kılıç ve oklarını alarak Müşriklerin peşinden gitti. Seleme, ağaçların sık olduğu yerlerde Müşriklere oklarla karşılık verdi; dar bir geçitten dağın tepesine çıkarak onlara taş attı. Müşrikler, daha hızlı kaçmak amacıyla arkalarında 30'dan fazla mızrak ve aba bıraktılar. Uyeyne, bu durumdan haberdar olunca adamlarına “Bu adam eğer peşinden gelenlerin bulunduğunu bilmeseydi sizi bırakırdı” dedi. Ardından adamlarına Seleme'ye saldırmalarını emretti.⁵²⁰ O sırada Hz. Peygamber, haberi alarak hazırlıklara başladı. 300 kişilik birliği, Sa'd b. Ubâde ile Medine'yi himaye etmekle vazifelendirerek 400 kişilik grup ile Medine'ye 35 km. uzaklıkta bulunan Zûkared

⁵¹⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/126; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/174-175.

⁵¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/82.

⁵¹⁷ Sarıçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 110.

⁵¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/82; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 485.

⁵¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/83-84.

mevkiine kadar düşmanı takip etti. Uyeyne'nin adamları, Seleme'ye saldırmak üzereyken Hz. Peygamber'in öncü birliklerinin geldiklerini anlayınca kaçtılar.⁵²¹

Ebû Zer'in eşi Leyla ise Uyeyne, dinlendiği esnada deveye binerek kaçtı ve Hz. Peygamber'in yanına geldi. Hz. Peygamber, onun güvenli bir şekilde Medine'ye ulaşmasını sağladı. Müslümanlar, çalınan develerden 10 tanesini kurtarabildiler.⁵²²

1.7.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı

Uyeyne b. Hısn, Hayber'in fethi esnasında Yahudilere yardım etmek amacıyla Hayber'in bir yıllık hurma mahsulüne karşılık ordusuyla birlikte yola çıktı. Hz. Peygamber de savaştan çekilmesi halinde ona birtakım vaatlerde bulundu fakat Uyeyne, savaştan çekilmeyeceğini açıklayarak Hayber'e doğru ilerledi. Hz. Peygamber, bir strateji uygulayarak Benî Fezâre'nin üzerine gidecekmış gibi bir görüntü verdi. Uyeyne, korkuya kapılarak kendi memleketinin savunmasız olduğunu hatırladı. Böylelikle ordusuyla birlikte savaştan çekildi ve memleketine döndü. Hayber'in fethinin ardından Hz. Peygamber'e yaptığı teklifi hatırlatarak ganimetlerden pay istedi. Hz. Peygamber, fırsatçılık yapan Uyeyne'nin isteğini geri çevirdi.⁵²³

Hicretin 7. yılının Şevvâl ayında Uyeyne, Benî Gatafan'dan insanları etrafına toplayarak Müslümanlara saldırmaları şartıyla onlara çeşitli vaatlerde bulundu. Hz. Peygamber, haberi alınca Beşir b. Sa'd'ı 300 kişilik kuvvet ile Uyeyne ve adamlarını yakalamakla görevlendirdi. Beşir b. Sa'd, oradan 2 kişiyi esir aldı daha sonra bu kişiler İslâmiyet'i kabul ettiler ve serbest bırakıldılar. Uyeyne'nin bu seriyyenin ardından Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.⁵²⁴ Uyeyne b. Hısn, Müslüman olunca Hz. Peygamber, onu kendi kabilesine zekât memuru olarak tayin etti.⁵²⁵ Göreve başladıktan sonra da ganimetten 1/5 pay aldı.⁵²⁶

---

⁵²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/83-86.

⁵²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/83-85; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 485.

⁵²² Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 110; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 485-486.

⁵²³ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 218-219; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 134.

⁵²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/123-124; Belâzurî, *Ensâb*, 1/648; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/516.

⁵²⁵ Belâzurî, *Ensâb*, 2/210; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 178.

⁵²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/180.

Mekke'nin fethine Müslüman olarak katılan Uyeyne, kendi kabilesinden Âmir b. el-Adbat'ın öldürülmesi üzerine kan diyetini almak amacıyla Hz. Peygamber ile görüştü. Hz. Peygamber, haklı bularak isteğini yerine getirdi.⁵²⁷

Uyeyne b. Hısn, Huneyn Gazvesi'nde bulundu. Müellefe-i kulûba dâhil olan Uyeyne'ye Hz. Peygamber, Huneyn ganimetlerini paylaştırırken 100 deve verdi.⁵²⁸ Tâif Kuşatması'nda Tâif kalesine girerek Müşrikleri, Müslümanlar aleyhinde kışkırttı. Kaleden çıktığında Hz. Peygamber, onun hainliğini yüzüne vurdu. Hz. Ömer, Uyeyne'nin yaptığı hainliği duyunca onu öldürmek istedi. Hz. Peygamber, "İnsanlara benim arkadaşlarımı öldürdüğümü söyletmem" diyerek Hz. Ömer'e engel oldu. Hz. Ebû Bekir de Uyeyne'ye sert tepki verince Uyeyne, af dileyerek bir daha hainlik yapmayacağına dair söz verdi.⁵²⁹

Tâif Kuşatması'nda Hz. Peygamber, Müslümanlara yola çıkma emrini verdiğinde Uyeyne; Amr b. el-Âs'a sırf cariye elde etmek için savaşa katıldığını ifade etti.⁵³⁰ Ayrıca Uyeyne'nin Sakîf kabilesini övdüğünü duyan Müslümanlar, Uyeyne b. Hısn'a çok sinirlendiler.⁵³¹ Tâif Kuşatması'nın ardından Uyeyne, daha çok fidye almak amacıyla Hevâzin'den yaşlı bir kadını kendi payına aldı.⁵³² Hz. Peygamber, Huneyn ganimetlerini Müslümanlar arasında paylaştırırken Hevâzin heyeti, İslâmiyet'i kabul ettiğini bildirdi. Hz. Peygamber, Hevâzinlilerin esirlerinin serbest bırakılmasını isteyince Uyeyne b. Hısn, bu karara karşı çıktı. Hz. Peygamber, Uyeyne'yi uzun çabalar sonucunda ikna etti.⁵³³ Uyeyne'nin bu hareketlerinden henüz İslâm'a tam olarak kalbinin ısınmadığını, Tâif seferine İslâm dininin yayılması için değil sadece kendi menfaatlerini göz önüne alarak katıldığı anlaşılmaktadır. Onun bu davranışlarının altında yatan birçok neden bulunmaktadır. Uyeyne'nin hem menfaatçi bir kişiliğe sahip olması hem de İslâmiyet'ten önce sürmüş olduğu yaşam tarzı etkilidir.⁵³⁴

⁵²⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/375-376; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/517.

⁵²⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/186; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/156; Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, (çev. Ömer Sabuncu-Mahmut Sabuncu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019, s. 76.

⁵²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/176.

⁵³⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/175; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/176-177.

⁵³¹ Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, s. 139.

⁵³² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/182.

⁵³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/156-157; İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Meğâzi*, s. 162; Taberî, *Târîh*, 3/280; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 125.

⁵³⁴ Dadan, "Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihani: Uyeyne b. Hısn Örneği", s. 250.

Hz. Peygamber, Uyeyne b. Hısn'ı 630 yılında zekât vermek istemeyen Temîm kabilesine sefer düzenlemekle görevlendirdi. Uyeyne, 50 atlı ile yola çıkarak Benî Temîm'den bazı kişileri esir aldı ve esirleri Medine'ye getirdi.⁵³⁵ Ele geçirilen bu esirler arasında kabilenin ileri gelenlerinden bazı kimseler de vardı.⁵³⁶ Daha sonra aynı kabilenin bir kolu olan Benî Anber, zekâtlarını vermedikleri gibi Huzâalıların zekâtlarının vermelerine de engel oldular. Hz. Peygamber, Benî Anber'in üzerine kimin gideceğini sorunca Uyeyne b. Hısn, ortaya atılarak kendisinin Benî Anber üzerine yürümek istediğini belirtti. Hz. Peygamber, 630 yılında tamamen Uyeyne'nin kendi kabilesinden oluşan 50 kişilik bir süvari birliğini Benî Anber'in üzerine gönderdi. Geceleri ilerleyerek gündüzleri saklanarak Benî Anber'in bulunduğu yere ulaşan Uyeyne ve birliğinin saldırıya geçmesi üzerine Benî Anber dağılmak zorunda kaldı. Uyeyne, Benî Anber'den 11 erkek, 11 kadın ve 30 çocuktan oluşan 52 esirle Hz. Peygamber'in yanına döndü.⁵³⁷ Hz. Peygamber, esirlerin bir kısmını serbest bırakıp bir kısmını da fidye karşılığında teslim etti.⁵³⁸

Hz. Ebû Bekir döneminde, irtidat ederek Tuleyha b. Huveylid'e katıldı. Hâlid b. Velîd, onlara baskın düzenledi. Uyeyne, kendi kabilesinden 700 kişiyi toplayarak Hâlid b. Velîd ile savaştı. Sonunda Hâlid b. Velîd, Uyeyne'yi esir alarak Medine'ye gönderdi. Uyeyne, Medine'ye giderken evvelden beri iman etmediğini itiraf etti. Hz. Ebû Bekir'in huzuruna geldiğinde tekrar Müslüman olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, canını bağışladı.⁵³⁹ Uyeyne'nin Müslüman olduktan sonra eski tavırlarını sürdürdüğüne dair kaynaklarda birçok rivayet nakledilmektedir. Onun karakter yapısı ve Müslüman olduğu süreçte sergilediği davranışlar incelendiğinde samimi bir Müslüman olmadığı görülmektedir. Uyeyne'nin kendi menfaatleri doğrultusunda Müslüman olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Muhtemelen o İslâmiyet'i kabul etmeyen diğer kabilelerin akıbetlerini göz önünde bulundurarak kendi canından korktuğu için böyle davrandı. Zira Hz. Peygamber vefat ettikten sonra, irtidat etmesi samimi bir Müslüman olmadığını ortaya koymaktadır.

⁵³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/163-164; Belâzurî, *Ensâb*, 1/654.

⁵³⁶ Kapar, *Heyetler - Hz. Peygamber Dönemi Diplomasi-*, s. 133.

⁵³⁷ Dadan, "Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihani: Uyeyne b. Hısn Örneği", s. 244.

⁵³⁸ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 104-105.

⁵³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/179; Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 113; Taberî, *Târih*, 3/358-359; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/518; Abdulaziz Duri, *İlk Dönem İslam Tarihi -Bir Önsöz-*, (çev. Hayrettin Yücesoy), Endülüs Yayınları, İstanbul, 1991, s. 84-85.

1.7.6. Ölümü

Uyeyne b. Hısn'ın ölüm tarihiyle ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Osman döneminde hayatta olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴⁰ Hayatının son döneminde gözlerinin kör olduğu rivayet edilmektedir.⁵⁴¹

1.7.7. Özel Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Uyeyne b. Hısn'ın evliliklerine dair herhangi bir bilgiye rastlamadık.

Uyeyne'nin kızı Ümmü'l-Benîn, Hz. Osman ile evliydi.⁵⁴² Uyeyne b. Hısn'ın oğlu Abdurrahman, babasıyla birlikte Gabe Gazvesi'nde otlaklara ve çobanlara saldıranların içinde bulundu. Abdurrahman b. Uyeyne, Zûkared'de Müslümanlar tarafından öldürüldü.⁵⁴³ Uyeyne'nin diğer oğlu Hubeyb ve yeğeni Mesade de bu savaşta Müslümanlar tarafından öldürüldü.⁵⁴⁴

Uyeyne'nin oğlu Saîd ise liderlikte önde gelen isimlerden biriydi. Benâtü Kayn Savaşı'nda Kelb kabilesine komutanlık yaptı.⁵⁴⁵

Uyeyne b. Hısn'ın insanları küçümseyen tavırları ve kibirli davranışları birçok rivayette görülmektedir.⁵⁴⁶ Uyeyne, küstah ve saygısız hareketleriyle dikkat çekmekteydi. Onun bu davranışlarına dair birçok örnek verilebilir. Bir gün Hz. Peygamber'in yanında Hz. Âişe varken Uyeyne, Hz. Peygamber'e onu boşayıp daha güzel olan kendi karısını almasını teklif etti. Başka bir gün ise Uyeyne'nin kızı Ümmü'l-Benîn, Hz. Osman'ın yanındayken izinsiz bir şekilde içeriye girdi. Hz. Osman, onun bu tavrına kızınca "Mudarlı birisine karşı engelleneceğimi veya izin almam gerektiğini sanmıyordum" cevabını verdi.⁵⁴⁷ Hendek Gazvesi'nde Uyeyne ile Hz. Peygamber, anlaşma yapacakları esnada Uyeyne'nin bir devlet başkanının karşısında ayaklarını uzatmasından⁵⁴⁸ saygısız bir kişiliğe sahip olduğu kanaatine varılabilir.

⁵⁴⁰ Erul, "Uyeyne b. Hısn", 42/240-242.

⁵⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/180; Dadan, "Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihanı: Uyeyne b. Hısn Örneği", s. 231; Erul, "Uyeyne b. Hısn", 42/240-242.

⁵⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/85.

⁵⁴³ Taberî, *Târîh*, 3/362; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 485.

⁵⁴⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/197; Belâzurî, *Ensâb*, 1/597.

⁵⁴⁵ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 188.

⁵⁴⁶ Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 10/622.

⁵⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/180; Erul, "Uyeyne b. Hısn", 42/240-242.

⁵⁴⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/125.

Uyeyne, Hz. Peygamber'in çocuklarla oynamasına ve onları sevmesine hayret ederek kendi çocuklarına hiçbir zaman sevgi gösterisinde bulunmadığını dile getirdi.⁵⁴⁹ Buradan hareketle Uyeyne'nin merhametten yoksun ve içinde çocuk sevgisinin barınmadığı ifade edilebilir. Hz. Peygamber, Uyeyne'yi "ahmak bir adam" olarak tanımlamıştır.⁵⁵⁰

Uyeyne'nin esir aldığı Ebû Zerr'in eşi Leyla'yı elinden kaçırmaması⁵⁵¹ onun dikkatsiz bir komutan olduğunu göstermektedir. Tâif Kuşatması'nda Hz. Peygamber ve Müslümanlara bir daha hainlik yapmayacağına dair söz veren Uyeyne⁵⁵² daha sonraki dönemlerde İslâm'a karşı zararlı faaliyetlerin içinde bulunmuştur. Bu durum onun sözüne itimat edilemeyecek güvenilir olmayan bir adam olduğunu göstermektedir. Ayrıca Uyeyne, daha önce belirttiğimiz üzere menfaatleri doğrultusunda hareket eden fırsatçı bir kişiliğe sahiptir.

1.8. Mâlik b. Avf

Huneyn Gazvesi'nde genç yaşta Müşriklerin komutanlığını yapan ve aynı zamanda şairlik yönü de bulunan Mâlik b. Avf, Hevâzin kabilesine mensup kişilerden biridir.

1.8.1. Kabilesi ve Ailesi

Mâlik b. Avf, Hevâzin kabilesinin Benî Nasr b. Muâviye koluna mensuptur. Mekke ile Necid arasında ve güneyde Yemen'e kadar uzanan bölgelerde yayılmış olan Hevâzin kabileler topluluğu ile Kureyş arasında ticarî rekabetin de tesiriyle Câhiliye döneminden beri süregelen bir düşmanlık vardı.⁵⁵³ Kureyş, İslâm'a ve Müslümanlara cephe alınca Kureyş'e mensubiyeti dolayısıyla Hevâzinliler de tavır aldılar.⁵⁵⁴ Kabilenin bazı kolları, Hudeybiye Antlaşması'nın yol emniyetiyle ilgili hükümlerini ihlal ettiklerinden Hz. Peygamber, onlar üzerine bazı küçük seriyeler gönderdi ancak onların Müslümanlara kin ve düşmanlıkları artarak devam etti.⁵⁵⁵ Mekke'nin fethinin ardından Hevâzin kabilesine mensup Mâlik b. Avf, kendi kabilesi ile diğer kabileleri; Müslümanlar aleyhinde kışkırtarak Huneyn Gazvesi'ne sebebiyet verdi.

⁵⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/360.

⁵⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/179; Belâzürî, *Ensâb*, 2/48.

⁵⁵¹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 110; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 485-486.

⁵⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/176.

⁵⁵³ Muhammed Hamidullah, "Huneyn Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 18/376-377.

⁵⁵⁴ Ağalday, *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*, s. 106-107.

⁵⁵⁵ Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 81-82.

1.8.2. İsmi ve Lakapları

Mâlik b. Avf'ın soy kütüğünü İbn Sa'd şu şekilde vermektedir: Mâlik b. Avf b. Sa'd b. Rebî'a b. Yerbû b. Vâile b. Dühmân b. Nasr b. Mu'âviye b. Bekir b. Hevâzin'dir.⁵⁵⁶ Hevâzin kabilesinin Benî Nasr b. Mu'âviye koluna mensubiyetinden dolayı "Nasrî" nisbesiyle anılmaktadır.⁵⁵⁷

1.8.3. Kısaca Hayatı

Mâlik b. Avf'ın hayatına dair kaynaklarda fazla bir bilgiye yer verilmese de Müşriklerin ordusunun komutanlığını yaptığı Huneyn Gazvesi'nden sonra kendisinden bahsedilmektedir. Henüz 30 yaşlarında iken Huneyn Gazvesi'nin komutanlığını üstlenmişti.⁵⁵⁸ Onun bir şair olduğu belirtilmektedir.⁵⁵⁹

1.8.4. Komutanlıkları

Huneyn Gazvesi, Hz. Peygamber'in önemli gazvelerinden biridir. Bu gazve Uhud da olduğu gibi İslâm ordusunun paniklediği, zor anlar yaşadığı bir gazvedir. Bunda şüphesiz Müşriklerin komutanı olan Mâlik b. Avf'ın rolü olmuştur.

1.8.4.1. Mâlik b. Avf'ın Huneyn Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 8 Şevvâl-Ocak 630)

Huneyn Gazvesi, hicretten 8 sene sonra 6 Şevvâl (27 Ocak 630) tarihinde gerçekleşmiştir. Huneyn; Mekke ile Tâif arasında, yaklaşık Mekke'ye 30 mil= 48,28 km. uzaklıkta, iki tarafı dağlık, ortasında dar bir geçit bulunan Zü'l-Mecaz panayırının kurulduğu vadinin ismidir.⁵⁶⁰

Mekke'nin fethinden sonra Sakîf ve Hevâzin kabileleri, Müslümanların kendilerine saldıracığı konusunda endişe duyular. Mâlik b. Avf, kabilesini ve diğer kabileleri kışkırtarak savaşın başlamasında önemli bir rol oynadı.⁵⁶¹ Mâlik b. Avf'ın önderliğinde Sakîfliler, Nasr b. Mu'âviyeoğulları, Cüşemoğulları, Sa'd b. Bekroğulları ve Hilâl b. Âmiroğullarından bir kaç kişi de Hevâzinliler ile birlikte toplandılar; Hevâzin'den olan Kâ'b ve Kilâb kabileleri bu savaşa katılmadılar.⁵⁶² Mâlik b. Avf'ın Kâ'b ve Kilâb kabileleri haricinde bu kadar kabileyi savaşa ikna etmesi ve bir araya getirmesi dikkatimizi çekmektedir. Mâlik b. Avf, diğer kabilelere karşı da güçlü bir propaganda faaliyeti

⁵⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/203.

⁵⁵⁷ Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Mâlik b. Avf", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 27/504-505.

⁵⁵⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/120; Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 82.

⁵⁵⁹ Duisenov, *Sebepler ve Sonuçlarıyla Huneyn Gazvesi*, s. 14.

⁵⁶⁰ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 134.

⁵⁶¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/40; Belâzurî, *Ensâb* 1/622; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/241-242.

⁵⁶² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/108; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 222-223; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/541.

yürütmekteydi. Kapsamlı, ciddi ve disiplinli bir savaş talimi yapmaları, kendilerine olan güveni her geçen gün artırmaktaydı.⁵⁶³

Sakîf ve Hevâzin kabileleri, 20.000 kişilik bir ordu oluşturdular. Mâlik b. Avf, ordugâhını Evtâs'ta kurdu. Ordunun komutanı Mâlik b. Avf, ordusuna savaşa giderken yanlarına çocuklarını, hanımlarını ve mallarını almasını da emretti.⁵⁶⁴ Cüşemoğullarına mensup Düreyd b. es-Simme, Mâlik b. Avf'a neden kadınları ve çocukları orduyla birlikte getirdiğini sordu. Mâlik b. Avf, savaş esnasında askerlerin, yanlarında bulunan eşlerini ve çocuklarını düşünerek Müslümanlar ile daha iyi çarpışacağını düşünmesinden dolayı orduya böyle bir emir verdiğini açıkladı,⁵⁶⁵ fakat olaylar Mâlik b. Avf'ın düşündüğü gibi olmadı. Disiplinli İslâm ordusu karşısında Müşrikler yenildiler ve Mâlik b. Avf'ın emri üzerine savaş alanına getirilen kadınlar ve çocuklar, Müslümanlar tarafından esir alındılar. Aslında Düreyd b. es-Simme, savaş başlamadan önce onu uyardı. Düreyd b. es-Simme ona: “Allah'a yemin ederim ki, sen bir koyun çobanısın! Bozguna uğrayanı hangi şey geri çevirebilir? Sen yenersen ancak adamın silahından yararlanarak yenebilirsin! Yenilirsen, ev halkının içerisinde rezil olursun!” demişti.⁵⁶⁶

Düreyd b. es-Simme, henüz 20 yaşlarındayken süvarilikle ve kahramanlıklarla anılan biriydi.⁵⁶⁷ Ayrıca şair olan Düreyd, kavmi arasında sözü dinlenen biriydi.⁵⁶⁸ Aslında Hevâzinliler, savaşa karar verdiklerinde Düreyd b. es-Simme'nin orduya komutanlık yapmasını istediler. Düreyd, gözleri görmediği için ve yaşlılığından dolayı at üstünde bile duramadığı için bu teklifi reddetti fakat orduyla birlikte savaşa katılıp harp stratejisi hakkında önerilerde bulunabileceğini belirtti.⁵⁶⁹

Düreyd'in uyarılarını dikkate almayan komutan, topyekün savaşmayı göze almıştı. Onun düşüncesi Düreyd'den daha farklıydı. Askerler, zor bir durumdayken bile çocuklarını ve hanımlarını düşünerek kaçmaktan vazgeçip savaşmaya devam edeceklerdi.

⁵⁶³ Duisenov, *Sebepler ve Sonuçlarıyla Huneyn Gazvesi*, s. 14.

⁵⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/542; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 134; Ağalday, *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*, s. 107.

⁵⁶⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/122-123; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 223; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/242; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 123.

⁵⁶⁶ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 223; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/542.

⁵⁶⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/124.

⁵⁶⁸ Keylanî, *Peygamberlerin Efendisi Hz. Muhammed –Hayatı ve Ahlakı-*, s. 128.

⁵⁶⁹ Duisenov, *Sebepler ve Sonuçlarıyla Huneyn Gazvesi*, s. 14.

Ordunun komutanı, her şeyi bu uğurda göze almıştı. Fakat genç komutanın gözden kaçırdığı bir şey vardı. Bütün yükleriyle hayvanlarıyla gelen Müşrik ordusunu gören İslâm ordusu, daha çok ganimet elde edeceğini düşünerek daha hırslı bir şekilde çarpışabilirdi. Bir başka açıdan bakarsak kadın, çocuk ve hayvanlarla birlikte ordu oldukça kalabalık görüldüğünden Müslümanlar üzerinde bir endişe ve panik de yaratabilirdi.

Düreyd, Mâlik b. Avf'a Hevâzin topluluğunu atların boyunlarına sürmekle iyi bir iş yapmadığını, onları kavimlerinin yanlarına gönderdikten sonra Müslümanları at üzerinde karşılaşmasını, savaşın lehine cereyan etmesi durumunda geride kalanların yetişebileceğini, şayet aleyhine dönecek olursa, hiç değilse ailelerini ve mallarını koruyabileceklerini belirtti. Fakat ordunun komutanı yaşlı ve tecrübe sahibi Düreyd'i dinlemedi hatta ona hakaret etti.⁵⁷⁰ Mâlik b. Avf, ordusunu tehdit ederek Düreyd'in söylediklerine itibar etmemeleri gerektiğini söyledi. Ordusu ise Mâlik b. Avf'a itaat ettiğini belirtti. Mâlik b. Avf, ordusuna Müslümanları kastederek "Onları gördüğünüz zaman kılıçlarınızın kınlarını kırınız. Sonra bir tek adamın saldırışı gibi saldırınız" emrini verdi.⁵⁷¹

Hz. Peygamber, Abdullah b. Ebî Hedred el-Eslemî adlı kişiyi düşman ordusunun içine göndererek ordu hakkında bilgi almasını istedi. Abdullah b. Ebî Hedred, Müşrik ordusunun içine sızdığı vakit Mâlik b. Avf'ın ordusuna "Muhammed, bu seferden başka asla savaşmış değildir. O sadece harp sanatından anlamayan ham ve tecrübesiz insanlarla karşılaşmış ve onlara galip gelmiştir. Seher vakti olunca hayvanlarınızı, kadın ve çocuklarınızı arkanızda sıra sıra dizin. Daha sonra saflarınızı doğrultun. İlk hamle sizden olsun. Kılıçlarınızın kınını kırın! Böylece kını kırılmış 20.000 kılıçla savaşa katılmış olacaksınız. Bir tek adamın saldırması gibi saldırın. Bilin ki galibiyet ilk saldırıyı yapanlarındır" dediğini duydu.⁵⁷² Abdullah b. Ebî Hedred, düşman ordusu hakkında edindiği bilgileri Hz. Peygamber'e ilettiler.⁵⁷³

Burada Mâlik b. Avf'ın bir komutan olarak casuslara karşı çok dikkatli davrandığı ve gizliliğe önem verdiği anlaşılmaktadır. Sonuçta İslâm ordusunun komutanı Hz. Peygamber, sefere çıkacağı zaman genellikle ters istikametten gider daha sonra asil

⁵⁷⁰ Duisenov, *Sebepe ve Sonuçlarıyla Huneyn Gazvesi*, s. 15.

⁵⁷¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/110-111; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, 4/543.

⁵⁷² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/128.

⁵⁷³ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/111; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, 4/543-544.

hedefine doğru bir kavis çizerdi. Hz. Peygamber, böyle yaparak herhangi bir casus hadisesine karşı tedbir almış oluyordu.⁵⁷⁴ Mâlik b. Avf, bir komutan olarak bu kadar özenli ve titiz davranmadığı için ordusu hakkındaki bilgilerin Müslümanlara sızdırılmasını engelleyemedi.

Hz. Peygamber, onların Evtâs'ta toplandıklarının haberini alınca savaş hazırlıklarına başladı ve 12.000 kişilik orduyla yola çıktı.⁵⁷⁵ Bu sırada henüz Müslüman olmayan Safvân b. Ümeyye'den savaş mühimmatlarını emanet istedi, o da bu teklifi kabul ederek yeterli miktarda silah ve 100 adet zırh verdi.⁵⁷⁶

Mâlik b. Avf, ordusunu gece olunca Huneyn'de topladı. İnsanları sıra halinde dizdirerek kadınları, erkeklerin sırasının arkasında develere bindirtti. Daha sonra kimse kaçmasın diye develeri, sığırları ve koyunları onların arkasına koydurttu.⁵⁷⁷ Huneyn vadisi, içinde açıklıkları ve dar hendekleri bulunan bir oyuk gibidir. Mâlik b. Avf, askerlerini Huneyn vadisindeki gizli ve dar yerlere yerleştirerek ordusuna; bir tek hamle ile Muhammed ve ashabına saldırmayı tavsiye etti.⁵⁷⁸

Huneyn'e ulaşan İslâm ordusu, pusu kurmuş düşman ordusu ile karşılaştı.⁵⁷⁹ Düşman ordusu, ok atarak Müslümanlara saldırmaya başladı. Havanın karanlık olmasından dolayı İslâm ordusu, pusudan ok atan askerlerin yerlerini tespit etmekte zorlandı. Bunun üzerine İslâm ordusu, geri çekilmeye başladı.⁵⁸⁰ Hz. Peygamber, orduyu toparlamaya çalıştıysa da sesini askerlere duyuramadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Abbas'tan orduya bağırmasını istedi. Hz. Abbas'ın sesini duyan Müslüman askerler, geriye dönüp savaşımaya başladılar.⁵⁸¹ Havanın aydınlanmaya başlamasının etkisiyle

⁵⁷⁴ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 249.

⁵⁷⁵ Belâzurî, *Ensâb* 1/622; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 224; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/545; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 134.

⁵⁷⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/125; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/112; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/544; Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/382.

⁵⁷⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/132.

⁵⁷⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/130; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/115-116; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/243.

⁵⁷⁹ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 225; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 135.

⁵⁸⁰ Belâzurî, *Ensâb* 1/623; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 123; Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 82.

⁵⁸¹ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 225; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/244; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/550-551; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 122.

düşman ordusu mağlup edildi.⁵⁸² Savaş esnasında Mâlik b. Avf, İslâm ordusunun içine casus gönderdi. Casus, İslâm ordusunun içine sızarak pek çok şeyi öğrenip kaçıp gideceği esnada Hz. Peygamber, şüpheli tavır ve hareketlerinden hemen durumu anlayarak onu yakalatıp öldürttü.⁵⁸³ Müşrik ordusu 70 kayıp verirken, Müslümanlardan ise 4 kişi şehit düştü.⁵⁸⁴ Hz. Peygamber, savaş esnasında kesinlikle çocuklara, kadınlara, yaşlılara, savunmasız kişilere dokunulmamasını emretti. Bu, onun insana verdiği değeri, savaş ahlâkına riayet ettiğini göstermektedir.⁵⁸⁵

Mâlik b. Avf, mağlup olduktan sonra kaçarken iki dağ arasında yüksek bir mevzide durdu ve onunla birlikte gelen ordusuna “Durunuz ki zayıflarınız yürüsün ve geridekileriniz kavuşsun” tavsiyesinde bulundu. Bunun üzerine geride kalanlar onlara yetişinceye kadar orada beklediler. O sırada atlılar görününce Mâlik b. Avf, arkadaşlarına ne gördüklerini sordu; onlar da “Bir kavmi görüyoruz ki onlar mızraklarını atlarının kulaklarının arasına koymuşlar, uylukları uzuncadır.” Mâlik b. Avf, onların Benî Süleym’den olduğunu ve onlardan zarar gelmeyeceğini söyledi. Daha sonra Mâlik b. Avf ve ordusu, ileriye doğru giderek vadinin çukuruna kadar geldiler. Başka bir atlı grubu gelince tekrar Mâlik b. Avf, ordusuna ne gördüklerini sorunca onlar “Bir kavmi görüyoruz ki mızraklarını genişlemesine koymuşlar, atlarının üzerinde alametleri olmadığı bir haldediler” cevabını verdiler. Bunun üzerine Mâlik b. Avf, bunların Evs ve Hazrec kabilesinden olduğunu ve onlardan bir zarar gelmeyeceğini söyledi. Bir tepeye vardıklarında yine bir atlı grubu oradan geçince Mâlik b. Avf, ordusuna ne gördüklerini sordu. Ordusu “ Uylukları uzunca bir süvari görüyoruz. Mızrağını omzunun üzerine koymuş, başına bir kırmızı sarık bağlamıştır.”

Bunun üzerine Mâlik b. Avf, “İşte o Zübeyr b. Avvâm’dır. Lat’a yemin ederim ki elbette o size bulaşır, onun için yerinizde sebat ediniz” emrini verdi. Nitekim olaylar maceraperest komutanın dediği gibi oldu. Zübeyr b. Avvâm, iki dağ arasında tepelik yere varınca onları oradan uzaklaştırıncaya kadar Müşrik ordusuyla çarpıştı.⁵⁸⁶

---

⁵⁸² Belâzurî, *Ensâb* 1/623; İbn Hazm, *Cevamiu’s-Sîre*, s. 226; Güzel, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 135-136.

⁵⁸³ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 247-248.

⁵⁸⁴ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 123.

⁵⁸⁵ Güzel, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 142.

⁵⁸⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/132-134; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 4/563-564.

1.8.4.2. Mâlik b. Avf'ın Tâif Kuşatması'ndaki Komutanlığı (H. 8 Şevvâl- Ocak 630)

Düşman ordusu; mağlup olunca kaçarak Nahle, Tâif ve Evtâs kalelerine sığındı. Mâlik b. Avf ve yanındaki bir grup ise Tâif'deki kaleye sığındı.⁵⁸⁷ Hz. Peygamber, Evtâs ve Nahle'ye doğru kaçanların üzerine kuvvetler göndererek onları etkisiz hale getirdi; ancak Mâlik b. Avf ve beraberindekiler, Tâif'te sağlam kalelere sığındılar.⁵⁸⁸ Tâif, etrafı surlarla çevrili bir şehirdir.⁵⁸⁹ Tâif'te Kuzeyli Sakîf kabilesi ikamet etmekteydi. Sakîf kabilesinin, Kureyş ile ilişkileri iyiydi.⁵⁹⁰

Hz. Peygamber, Tâif'e doğru yola çıkarken Liyye'de bir konak gördü ve onun kime ait olduğunu sordu. Etrafindakiler onun Mâlik b. Avf'a ait olduğunu söylediler. Hz. Peygamber, Mâlik b. Avf'ın konağında kimsenin olmadığından emin olduktan sonra konağın yakılmasını emretti.⁵⁹¹

Hz. Peygamber, Tâif'e gelerek kale civarına karargâh kurdu. Bunun üzerine düşmanlar, İslâm ordusunun üzerine ok atarak birçok kişiyi yaraladılar.⁵⁹² İslâm ordusu, bu kuşatmada Selmân el-Fârisî'nin yaptığı⁵⁹³ mancınık denilen savaş aletini ilk kez kullandı.⁵⁹⁴ Müslümanlar, hurma ağaçlarının yapraklarından yapılan "hasek" denilen dikenli tellerle kalenin etrafını çevirdiler.⁵⁹⁵ Böylece Müslümanlar, düşman ordusuna yardım gelmesini engellemiş ve kendilerine karşı olası bir saldırıya karşı önlem almış olacaktı. Müslüman ordusu, debbâbe denilen surlara tırmanma âletinin altına girerek Tâif'in duvarını delmek için uğraştı fakat Mâlik b. Avf'ın ordusu; Müslümanların üzerine ateşle kızdırılmış katı ve kalın demirler atınca Müslümanlar, debbâbenin altından çıktılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, askerlerine üzüm bağlarını kesmelerini emretti. Bu sırada Ebû Süfyân b. Harb ve Muğîre b. Şu'be, Sakîf kabilesinden eman isteyerek onlarla iletişime geçtiler. İbnü'l-Esved b. Mes'ûd; Ebû Süfyân ve Muğîre'ye üzüm bağları tahrip edilirse asla imar edilemeyeceğini, Allah için ya da akrabalık hakkı için Hz. Peygamber'in

⁵⁸⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/129; Belâzurî, *Ensâb* 1/623; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.123.

⁵⁸⁸ Ağalday, *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*, s. 111.

⁵⁸⁹ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 188.

⁵⁹⁰ Demircan, *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*, s. 17.

⁵⁹¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/159.

⁵⁹² İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 228.

⁵⁹³ Belâzurî, *Ensâb* 1/624.

⁵⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/14; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 138.

⁵⁹⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/161.

üzüm bağlarını tahrip etmemesini ilettili. Bunun üzerine Hz. Peygamber bu hareketten vazgeçti.⁵⁹⁶

Kalenin çok sağlam olması, kalenin içinde kendilerine yetecek kadar yiyecek olması ve onların çok iyi savunma yapmalarından dolayı Hz. Peygamber, çeşitli yöntemler denediyse de bir sonuç alamadı. Haram ayların da yaklaşması sebebiyle 15 günlük kuşatmanın ardından⁵⁹⁷ Hz. Peygamber, kuşatmayı kaldırma kararı aldı.⁵⁹⁸ Düşman ordusu, cephede başarısız oldu fakat kalede bütün tedbirleri alarak başarılı bir savunma yaptı. Arap Yarımadası'nda etrafı surlarla çevrili sadece birkaç yerleşim yeri olduğundan⁵⁹⁹ İslâm ordusunun Tâif Kuşatması'ndan bir sonuç alamayışı gayet doğaldı.

Hz. Peygamber, Tâif'e kaçan düşman ordusunu takip ederken Müslümanların yüklerinden kurtulmaları için esirleri ve ganimetleri Ci'rane'de bırakmıştı.⁶⁰⁰ Ganimetlerin ve esirlerin korunması için Hz. Peygamber, Mes'ûd b. Amr b. Gıfârî'yi görevlendirmişti.⁶⁰¹ Hz. Peygamber, Ci'râne'ye geldikten sonra esir ve ganimetleri ahabına paylaştıırken başkanı Ebû Surâd Züheyr b. Surâd olan 14 kişilik Hevâzin heyeti, İslâmiyet'i kabul etmiş bir vaziyette geldiler.⁶⁰² Hz. Peygamber'den esirlerin ve ganimetlerin kendilerine iade edilmesini istediler. Hz. Peygamber, ya mallarının ya da esirlerin kendilerine iade edebileceğini söyledi.⁶⁰³ Hevâzinliler; kendilerinin şerefli kimseler olduklarını, şereflerini hiçbir şeye değişmeyeceklerini, bu yüzden kadınlarının ve çocuklarının verilmesini istediler.⁶⁰⁴

Hz. Peygamber, Huneyn Gazvesi'nde ele geçirilen ganimetleri dağıtırken Mâlik b. Avf'ın ve ailesinin mallarını dağıtım dışında tuttu.⁶⁰⁵ Hevâzinlilere Mâlik b. Avf'ı sorunca; onun Tâif kalesine kaçtığını söylediler. Hz. Peygamber, Mâlik b. Avf'a haber göndererek Müslüman olması şartıyla ailesini, mallarını ona vereceğini ve 100 deve hediye edeceğini

⁵⁹⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/172-174; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/14-15.

⁵⁹⁷ Belâzurî, *Ensâb* 1/625.

⁵⁹⁸ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 228-229; Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, s.83; Ağalday, *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*, s. 111.

⁵⁹⁹ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 193.

⁶⁰⁰ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 185.

⁶⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/564.

⁶⁰² Kapar, *Heyetler - Hz. Peygamber Dönemi Diplomasi-*, s. 74.

⁶⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/23; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.125; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 139-140.

⁶⁰⁴ Kapar, *Heyetler - Hz. Peygamber Dönemi Diplomasi-*, s. 74.

söyledi.⁶⁰⁶ Ayrıca Mâlik'in ailesinin, halaları olan Ümmü Abdullah bt. Ebû Ümeyye'nin yanında hapsedilmelerini emretti. Kendilerinin salıverilmesini rica edenlere de "Ben ancak onlar için hayır murâd ediyorum" cevabını verdi.⁶⁰⁷ Hz. Peygamber'in söylediği sözler ona iletilince Mâlik b. Avf, yola çıkmak için hazırlandı; fakat Hz. Peygamber'in verdiği sözü Sakîf kabilesinin öğrenmesinden ve kendisini yolundan çevireceğinden korkuyordu. Sonunda atının hazırlanmasını emrederek gece vakti yola çıktı.⁶⁰⁸ Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman oldu. Hz. Peygamber; ona söz verdiği gibi ailesini, mallarını ve 100 deveyi verdi.⁶⁰⁹

Mâlik b. Avf, savaşa giderken ordusuna kadınları ve çocukları yanlarına almasını emretmişti. Onun böyle yapmasındaki sebep, askerlerinin İslâm ordusuna karşı savaşırken daha hırslı olmalarını sağlamaktı. Yenilgi anında bile askerler; kadınlarının ve çocuklarının esir olmalarını göz önüne alarak savaş alanını terk etmeyeceklerdi. Harp taktik ve stratejilerinin en önemlilerin biri de psikolojik savaştır. Mâlik b. Avf, bu taktiğe başvurarak askerlerin savaş anında daha güçlü bir şekilde savaşmalarını istemiştir; fakat deneyimli bir kişinin kendisine yaptığı uyarıları göz ardı etmiş, bunun bedelini de ağır ödemiştir.

1.8.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı

İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Hz. Peygamber, onu müellefe-i kulûba dâhil ederek; ona kendi kabilesi ile Sümâle, Selime ve Fehm kabilelerine âmillik görevini verdi.⁶¹⁰ Hicretin 9. yılında Sakîfliler, İslâmiyet'i kabul ettiklerini Hz. Peygamber'e bir heyet ile birlikte bildirdiler. Sakîfliler'in İslâmiyet'i kabul etmelerinde Mâlik b. Avf'ın fazlasıyla etkisi vardı. Mâlik b. Avf, Sakîfliler'in üzerine sık sık seferler düzenleyerek Sakîf halkını ve mallarını esir aldı. Mâlik b. Avf'ın bu seferlerinden yenilgiyle çıkan Sakîf halkı, İslâmiyet'i kabul etmek durumunda kaldı.⁶¹¹

⁶⁰⁵ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 125.

⁶⁰⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/188; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/183; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/35.

⁶⁰⁷ Kapar, *Heyetler - Hz. Peygamber Dönemi Diplomasi-*, s. 74-75.

⁶⁰⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/183.

⁶⁰⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/180-189; Belâzurî, *Ensâb* 1/625; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.125.

⁶¹⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/184; Belâzurî, *Ensâb* 1/625; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 232; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/35; Küçükaşçı, "Mâlik b. Avf", 27/504-505.

⁶¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/262-263.

Hız. Peygamber, 631 yılında Necran'da ikamet eden Hristiyanlar'a; İslâm'a davet mektubu gönderdi, bunun üzerine Necran halkı Medine'ye bir heyet gönderdi.⁶¹² Uzun konuşmaların ardından Necran halkı, dininden dönmeyi reddetti ve Hız. Peygamber ile bir anlaşma metnini imzaladı. Anlaşmada herkesin inandığı dine saygı gösterileceği, hiç kimseye zulüm ve işkence yapılmayacağı, Cahiliye devrindeki gibi kan davası güdülmeyeceği gibi maddeler yer aldı. Bu anlaşma metninin şahitlerinden biri de Mâlik b. Avf'ti.⁶¹³

Hız. Ebû Bekir zamanında da kabilesinin âmili olan Mâlik b. Avf, Kâdisiye Savaşı ve Suriye'nin fethine katıldıktan sonra Dımaşk'a yerleşti. Onun Dımaşk'taki evinin bir kilise olduğu ve evinin, Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz zamanında Hristiyanların isteği üzerine çocuklarının elinden alındığı, Yezîd b. Abdülmelik zamanında ailesine iade edildiği rivayet edilir.⁶¹⁴

1.8.6. Ölümü

Dımaşk'ta ilmî faaliyetlere katılan Mâlik b. Avf'ın, 20 (641) yılından sonra Dımaşk'ta vefat ettiği rivayet edilmektedir.⁶¹⁵

1.8.7. Özel Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Mâlik b. Avf'ın evliliklerine ve çocuklarına dair herhangi bir bilgiye rastlamadık.

Mâlik b. Avf; uzun elbiseler giyen, malını dağıtan, kendini övmeyi seven,⁶¹⁶ gösterişe düşkün, tecrübesiz ve maceraperest biri olarak vasıflandırılmaktadır.⁶¹⁷ Abdullah b. Ebî Hedred el-Eslemî adlı casusa, ordusu hakkında bilgilerin sızdırmasına sebebiyet vermesine dair rivayet,⁶¹⁸ onun tecrübesiz bir komutan olarak nitelendirilmesi tespitlerini desteklemektedir. O, cesur bir savaşçı; fakat başarısız bir komutan olarak nitelendirilmektedir.⁶¹⁹ Onun Huneyn Gazvesi öncesinde askerlerine söylediği sözlerden⁶²⁰ kabilesinin savaşçı özelliklerine güvenen bir komutan olduğu anlaşılmaktadır.

⁶¹² Mustafa Lütü Bilge "Necran", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 32/507-508.

⁶¹³ Belâzurî, *Fütühu'l Büldân*, s. 75.

⁶¹⁴ Küçükaşçı, "Mâlik b. Avf", 27/504-505.

⁶¹⁵ Küçükaşçı, "Mâlik b. Avf", 27/504-505.

⁶¹⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/120.

⁶¹⁷ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 123.

⁶¹⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/128.

⁶¹⁹ Margoliouth, *Muhammed ve İslam'ın Yükselişi*, s. 345-348.

⁶²⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/128.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YAHUDİ KOMUTANLAR

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiği zaman değişik ırklardan oluşan Medine halkıyla karşılıklı sevgi saygı çerçevesince yaşamak için Medine Sözleşmesi imzalamıştı. Ancak Yahudiler sözleşmeyi imzalamalarına rağmen hemen her fırsatta Müslümanlara karşı yıkıcı faaliyetlere giriştiler. Bu durum doğal olarak Hz. Peygamber'le onların ilişkilerini savaş boyutuna taşıdı. Benî Kaynuka Yahudilerinin Medine dışına gönderilmesinden sonra Benî Nadîrlilerle mücadele başladı.

2.1. Huyey b. Ahtâb

Huyey b. Ahtâb, başta Benî Nadîr ve Hendek Gazvesi gibi önemli savaşlarda aktif görevler üstlenen, Hz. Peygamber'in Yahudilerle ilişkilerinde karşımıza çıkan bir simadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Yahudilerle münasebetlerini tahlil ederken onunla ilgili bilgilerin bilinmesine de ihtiyaç vardır.

2.1.1. Kabilesi ve Ailesi

Huyey b. Ahtâb'ın mensup olduğu Nadîroğulları, Medine'nin güneyinde yaşamlarını sürdürmekte olup Medine'den yarım günlük mesafede olan el-Gars nahiyesinden Benî Hatme Mezarlığı'na kadar arazileri bulunan Yahudi kabilesidir.⁶²¹ Nadîroğulları, tarım ve tüccarlıkta becerikliydiler fakat savaş kabiliyetleri pek gelişmemişti.⁶²²

Medine'ye ilk yerleşen toplumun kim olduğu bilinmemekle birlikte genelde Benî Nadîr, Benî Kaynuka ve Benî Kurayza adında üç Yahudi kabilesinin Kudüs'ün milâttan önce 587'de Buhtunnasr veya milâttan sonra 70'te Titus tarafından işgali sırasında bölgeden kaçarak Medine'ye yerleştiklerinden bahsedilmektedir.⁶²³ Daha sonra Evs ve Hazrec kabileleri, Medine'ye gelerek Yahudiler'e tâbi bir şekilde yaşamlarını sürdürdüler. Yahudiler, Evs ve Hazrec kabilelerine ekonomik ve siyasî anlamda sıkıntı çıkarınca Evs ve Hazrec'liler; akrabaları olan Suriyeli Gassanlılardan yardım istediler. Gassanlılar şehre girdiklerinde; Nadîroğulları ve Kurayzaoğulları, Medine'nin çevresinde oturmaya mecbur bırakıldılar. Kaynukaoğulları ise Hazrec'in himayesine girip şehrin bir başka mahallesine yerleştiler. Benî Kaynuka; Benî Nadîr ve Benî Kurayza ile rakipti. Bu sebepten dolayı

⁶²¹ Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 431.

⁶²² Philip Khuri Hitti, *Siyâsî ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980, s. 156; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/251.

⁶²³ Nadir Özkuyumcu, "Nadîr (Benî Nadîr)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 32/275-276.

Benî Nadîr ve Benî Kurayza birleşerek Benî Kaynuka'ya karşı Evs kabilesiyle ittifak kurarken Benî Kaynuka, Hazrec kabilesi ile ittifak kurdu.⁶²⁴

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle birlikte Evs kabilesinin müttefiki olarak Nadîroğulları da Medine Sözleşmesi'ne dâhil oldu. Benî Nadîr; ilk zamanlar Müslümanlar aleyhinde faaliyette bulunmasa da Kurayza kabilesinin Medine'den çıkarılması ve Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi onların Müslümanlara nefretlerinin ve cesaretlerinin artmasına sebebiyet verdi.⁶²⁵

Uhud Gazvesi'nin ardından Hz. Peygamber'e suikast planı hazırlayan Benî Nadîr, Medine'den sürgün edilerek Hayber'e yerleşti. Nadîroğulları, burada da Müslümanlar aleyhinde yıkıcı faaliyetlerde bulunarak Müşriklerle birlikte Hendek Gazvesi'ne katıldılar. Yahudilerin gittikçe artan bu faaliyetleri, Müslümanlar için tehdit unsuru oluşturuyordu. Hz. Peygamber, Hayber'i fethederek bu sorunu ortadan kaldırdı.

Huyey b. Ahtâb'ın Mâlik, Ebû Yâsir ve Cüdey adında üç kardeşi vardı.⁶²⁶ Erkek kardeşleri de Huyey b. Ahtâb gibi İslâm'a düşmanlık edenlerin başında geliyorlardı. Abdullah b. Übeyy'in vaatlerine kanarak kardeşleri de Hz. Peygamber ile savaşmayı göze aldılar ve Benî Nadîr Gazvesi'ne sebebiyet verdiler.⁶²⁷ Huyey ve kardeşleri için "*Kâfirleri azapla korkutsan da korkutmasan da birdir; onlar iman etmezler. Allah onların kalpleri ve kulakları üzerine mühür vurmuştur. Onların gözleri önünde perde vardır. Onlar için büyük azap vardır*"⁶²⁸ ayeti nâzil oldu.⁶²⁹

Ebû Yâsir, Rasûlüllah ile ilk karşılaştığında İslâm'a meylecti ama kardeşinin katı düşmanlığını aşamadı ve emrine karşı gelemedi. Sonrasında ise o da düşmanlığını çeşitli defalar gösterdi.⁶³⁰

⁶²⁴ Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 2108-2109; Nebi Bozkurt ve Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 28/305-311.

⁶²⁵ Özkuyumcu, "Nadîr (Benî Nadîr)", 32/275-276.

⁶²⁶ Belâzurî, *Ensâb*, 1/497.

⁶²⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/13-14.

⁶²⁸ Bakara 2:6-7.

⁶²⁹ Belâzurî, *Ensâb*, 1/497.

⁶³⁰ Leyla Akdoğan, *Huyey Bin Ahtab*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 17.

Cüdey b. Ahtâb da Ebû Yâsir gibi Huyey'e hep destek oldu. Huyey, onu Benî Nadîr Gazvesi'nde Hz. Peygamber'e ve İbn Übeyy'e elçi olarak gönderdi.⁶³¹

2.1.2. Nesebi/Soyu

Huyey b. Ahtâb'ın soy silsilesi şu şekildedir: Huyey b. Ahtâb b. Sa'ye b. Amir b. Ubeyd b. Ka'b b. el-Hazrec b. Ebû Habîb b. Nadîr b. Nahhâm b. Yenhûm.⁶³²

2.1.3. Kısaca Hayatı

Huyey b. Ahtâb, Kureyşliler ile ittifak kurarak Müslümanlar aleyhinde hareket eden kişilerden biridir. O, Benî Nadîr'in reisiydi ve doğal olarak maddî durumu fazlasıyla iyiydi.⁶³³

Huyey, hayatı boyunca İslâm dinine düşmanlık etmiştir. Hz. Peygamber'e kin ile yaklaşırken bazen ona imrenerek baktığını da görmekteyiz. Hz. Peygamber'in yaptığı evliliklerin sayısının çokluğunu dile getirerek onu kıskandığını açık bir şekilde dile getirmiştir.⁶³⁴ Bu davranışının üzerine “*Yoksa onlar, Allah'ın lütuf ve kereminden insanlara verdiği nimetleri kıskanıyorlar mı? Şüphesiz biz, İbrahim ailesine de kitap ve hikmeti vermiştik. Hem de onlara büyük bir mülk ve saltanat ihsan ettik*”⁶³⁵ ayeti nâzil olmuştur.⁶³⁶

Ebû Süfyân, Bedir Gazvesi'nin intikamını almak için 200 atlı ile Müslümanlara saldırmak amacıyla yola çıktığında öncelikle Huyey b. Ahtâb'ın evine gelip Müslümanlar hakkında bilgi almak istedi. Huyey b. Ahtâb, burada Hz. Peygamber ile yaptığı anlaşmayı hatırlayarak Ebû Süfyân'ı geri çevirdi. Görüldüğü üzere Huyey b. Ahtâb, Hz. Peygamber ile anlaşmasını unutmayarak verdiği sözü yerine getirdi. Ebû Süfyân daha sonra Sellâm b. Mişkem'in evine giderek Müslümanlar hakkında bilgi aldı.⁶³⁷

Huyey b. Ahtâb'ın İslâm dinine düşmanlık etmesinin sebebinin aslında kızı Safiyye'nin Hz. Peygamber'e söylediği sözlerden çok net anlayabiliriz. Safiyye, babasının

⁶³¹ Akdoğan, *Huyey Bin Ahtab*, s. 18.

⁶³² İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/126.

⁶³³ Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 26.

⁶³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/219.

⁶³⁵ Nisâ, 4/54.

⁶³⁶ Akdoğan, *Huyey Bin Ahtab*, s. 35.

⁶³⁷ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 364-365; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/234; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/28; Belâzurî, *Ensâb*, 1/538.

H. Peygamber'e inandığını, onun davasını haklı bulduğunu fakat kavmiyetçilikten dolayı Müslümanların karşısında durduğunu H. Peygamber'e itiraf etmiştir.⁶³⁸

2.1.4. Komutanlığı

H. Peygamber'e ve getirdiği mesajlarına karşı her zaman olumsuz tavır sergileyen Huyey b. Ahtâb, bu menfi tavrını H. Peygamber'in gazvelerinde de canlı tutmuştur. Başta Benî Nadir Gazvesi olmak üzere Hendek Gazvesi'nde de bu tutum ve davranış örneklerini net olarak görebiliyoruz.

2.1.4.1. Huyey b. Ahtâb'ın Benî Nadîr Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 4 Rebûlevvel- Ağustos 625)

Medine Sözleşmesine göre Medine'de ikamet eden herkes, ihtiyaç halinde maddî destek sağlayacaktı.⁶³⁹ Amr b. Ümeyye, iki kişiyi öldürünce H. Peygamber, Medine Sözleşmesi gereğince öldürülen kişilerin diyetlerinden kendi hisselerine düşen miktarı Nadîroğullarından da istedi. Nadîroğulları, H. Peygamber'e fidyeyi ödeyeceğine dair söz verdi. H. Peygamber; H. Ömer, H. Ali, H. Ebû Bekir gibi sahâbe ileri gelenleriyle Nadîroğullarına gitti. H. Peygamber'in gelişi öncesinde Nadîroğulları konuyla ilgili bir değerlendirme yapmışlardı. Huyey b. Ahtâb, H. Peygamber'e suikast yapılmasını teklif etti, teklifine destek de buldu.⁶⁴⁰ Her ne kadar Sellâm b. Mişkem, suikast fikrine karşı çıktıysa da bu konuda yalnız kaldı, sözünü dinlemedi.⁶⁴¹

Muhtemelen Huyey b. Ahtâb, Müslümanların giderek güç kazandığından endişe ettiği için ve bu gücü kırmak amacıyla H. Peygamber'i ortadan kaldırıp Müslümanları lidersiz, rehbersiz bırakmak istedi. Eğer bunu başarsa hem Nadîroğullarının hem de bir reis olarak kendisinin otoritesi, itibarı artacaktı.

Plana göre Amr b. Cihâş, H. Peygamber'in oturduğu yerin bitişiğindeki damın üzerine çıkıp H. Peygamber'in üzerine büyükçe bir taş atacaktı. Bu sırada Nadîroğullarının suikast planını Allah, H. Peygamber'e bildirdi. Suikast planını H. Peygamber'in sezdiği yönünde geçen rivayetler de mevcuttur.⁶⁴² H. Peygamber

⁶³⁸ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/322.

⁶³⁹ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/416.

⁶⁴⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/7-8; Sariçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 129-130; Güzel, *H. Peygamber'in Savaşları*, s. 78.

⁶⁴¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/8-9.

⁶⁴² Sariçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 130.

yanındakilerle beraber hemen orayı terk etti.⁶⁴³ Böylece suikast planı gerçekleştirilemedi. Bu olaydan sonra Hz. Peygamber ve Medine'deki Müslümanların, Nadîroğullarıyla birlikte yaşamalarının ciddi anlamda tehlike unsuru olduğu kesinleşmişti. Hz. Peygamber'i öldürecek kadar İslâm'a düşmanlık eden bu kabilenin, o satten sonra Medine'de kalması ciddi sorunlara sebebiyet verebilirdi. Bir yandan dışarda olan Müşrikler, Müslümanlara haince planlar hazırlarken bir yandan Müslümanların içinde yaşayan düşmanlar vardı. Dışardan gelebilecek tehlikeler genel olarak tahmin edilebilir ve onlarla başa çıkması daha kolaydır fakat düşman içinizden biriye o zaman tehlikenin nereden geleceğini tahmin etmek mümkün olmayabilir. Bu yüzden Müslümanlarla iç içe yaşayan Yahudiler, her an sinsi bir plan dâhilinde İslâm dinini yok etme tehlikesiyle karşı karşıya getirebilirlerdi. Sonuç olarak bunların farkında olan Hz. Peygamber ve ashabı, Medine şehrinin güvenliği için Benî Nadîr'in üzerine gitme kararı aldı.

Nadîroğulları, suikast planından önce de Müslümanlar aleyhinde birçok faaliyetlerde bulundular. Uhud Gazvesi'nde Müşrikleri, Müslümanlara karşı kışkırtarak Müslümanları düelloya davet ettiler. Hz. Peygamber'i öldürme teşebbüsü, bardağı taşıran son damla oldu. Medine Sözleşmesi'ni bozan Benî Nadîr'e Hz. Peygamber, şehri terk etmesi için 10 gün mühlet verdi. Benî Nadîr Yahudileri, Medine'den ayrılmak için hazırlık yaparlarken Abdullah b. Übeyy, Huyey b. Ahtâb'a biraz daha direnmeleri gerektiğini yakın zamanda onlara yardım için Arapların ve Yahudilerin geleceğini söyledi. Abdullah b. Übeyy'in söylediklerine inanan Huyey, Hz. Peygamber'e haber göndererek savaşmayı göze aldı.⁶⁴⁴ Sellâm b. Mişkem; Huyey b. Ahtâb'ın bu kararına karşı çıkarak Abdullah b. Übeyy'e güvenilemeyeceğini,⁶⁴⁵ Hz. Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğunu söyledi ve savaş fikrinin hata olduğunu savundu. Sellâm b. Mişkem'in bu çağrısına kulak asmayan Huyey, Müslümanlarla savaşmakta son derece kararlıydı.⁶⁴⁶ Hâlbuki Abdullah b. Übeyy, Benî Kaynuka'yı da aynı şekilde Müslümanlar aleyhinde kışkırtarak onları kötü bir sona hazırlamıştı. Bir komutan olarak Huyey b. Ahtâb'ın, bu durumu göz önüne alması gerekiyordu. Huyey, geçmişi ve geleceği düşünmeden hırslarına yenik düştü.

⁶⁴³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/9; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/267-268; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2/57; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/417.

⁶⁴⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/12; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/57-58; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 130; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sîyer-i Nebî*, s. 622.

⁶⁴⁵ Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Münafıklar*, s. 103.

⁶⁴⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/12-13.

Hız. Peygamber, sancağı Hz. Ali'ye vererek Medine'ye İbn Ümmü Mektûm'u vali tayin etti ve hicretin 4. yılının Rebûlevvel ayında (Ağustos 625) Benî Nadîr'i kuşattı⁶⁴⁷ fakat Nadîroğulları, çarpışmaya cesaretleri olmadıkları için mahallerinin giriş çıkışlarını kapatarak kalelerinde savunma savaşı yapmayı tercih ettiler.⁶⁴⁸

Kuşatma esnasında Benî Kurayza; Müslümanlara saldırmak isteyince Hz. Peygamber, Nadîroğullarının kuşatmasını kaldırıp Kurayza kabilesinin üzerine gitti. Kurayza kabilesi, af dileyince barış yapıldı ve tekrar Benî Nadîr kuşatmasına devam edildi. Hz. Peygamber, Benî Nadîr'i kuşatırken Kurayzaoğullarının tekrar saldırma ihtimalini göz önüne alarak şehrin güneyine karargâh kurdu. Nadîroğulları, kuşatma esnasında Müslümanlara taş ve ok atarak kendilerini savunmaya çalıştılar. Hz. Peygamber ise bir harp stratejisi olarak hücumu geçildiğinde kolaylık sağlanması amacıyla hurma ağaçlarının kesilmesini emretti.⁶⁴⁹ Bunun üzerine Huyey b. Ahtâb, "Ya Muhammed! Sen bozgunculuğu yasaklıyordun. Neden hurmaları kesiyorsun? Biz senin istediğini verir ve ülkenden çıkarız" sözlerini söyledi. Hz. Peygamber, Benî Nadîr'in bir deve yükü eşya alarak şehri terk etmesini söyledi. Huyey b. Ahtâb'ın bu hükümden pek hoşlanmadığını söyleyebiliriz. Sellâm b. Mişkem ise bu hükme razı olarak Huyey b. Ahtâb'ı ikna etmeye çalıştı fakat Huyey buna yanaşmadı. Aradan birkaç gün geçince Huyey b. Ahtâb, kabilesinin ısrarlarına dayanamayarak teslim olmaya razı oldu.⁶⁵⁰

Kuşatmanın 15. gününde Abdullah b. Übeyy'in söz verdiği yardımın gelmeyeceğini anlayan Nadîroğulları, teslim oldular, savaş eşyaları hariç yanına bir deve yükü eşyalarını alıp şehri terk ettiler. Bunlar bu olaydan sonra, çeşitli yerlere dağıldılar. Bazıları Hayber'e gitmeyi tercih ederlerken bazıları da Şam bölgesine gittiler.⁶⁵¹ Nadîroğullarının Medine dışına çıkarılmasıyla Medine şehrinin iç güvenliği sağlanırken; Hayber'e gidenlerin ciddi anlamda bir tehdit unsuru olduğu söylenebilir.

⁶⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/57-58; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 434.

⁶⁴⁸ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/418.

⁶⁴⁹ Hamidullah, *Hız. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 205-207; Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 130.

⁶⁵⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/18-19.

⁶⁵¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/269; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/58-59; Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 130; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 434; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/418.

2.1.4.2. Huyey b. Ahtâb'ın Hendek Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 5 Zilkade-Mart 627)

Huyey b. Ahtâb, Hayber tarafına gitmeyi tercih eden kişilerden biriydi.⁶⁵² O, burada da Müslümanlar aleyhinde faaliyetlerde bulunmaya devam etti. Ailesini Hayber'de bırakarak 627 yılında etrafına insanları topladı ve Mekke'deki Müşrikleri, Müslümanlara karşı kışkırttı. Ebû Süfyân ile ittifak halinde olan Huyey b. Ahtâb'ın dâhil olduğu heyet, diğer Arap kabilelerine çeşitli vaatlerde bulunarak onları savaşa teşvik etti. Böylelikle Huyey b. Ahtâb, Hendek Gazvesi'nde Müşrikler safında büyük rol oynadı.⁶⁵³

Huyey b. Ahtâb, Hendek Gazvesi'nde sadece dışardan müdahalenin bir sonuç doğurmayacağına inanarak Müslümanları içeriden de kuşatma altına almak istiyordu. Bu sebeple Kurayza kabilesinin lideri Ka'b b. Esed'i Müslümanlara karşı kışkırtıp Benî Kurayza'nın savaşa dâhil olmasına neden oldu. Kurayza kabilesinin Müslümanlara saldıracağı konusunda tam emin olmak isteyen Huyey b. Ahtâb, Ka'b b. Esed ile Hz. Peygamber'in yaptığı anlaşmayı yırtıp attı.⁶⁵⁴ Huyey b. Ahtâb, Kurayza kabilesinin savaşa dâhil olmasıyla Müslümanları hem içten hem de dıştan kuşatacağını düşünüyordu. Ka'b b. Esed'i ikna edince bu savaşın kendilerinin kazanacağından emindi.⁶⁵⁵ Huyey b. Ahtâb'ın bu hareketi, gerçekten de Müslümanları çok zor duruma düşürdü. Bir yandan açlığa dayanarak mücadele veren İslâm ordusu, bir yandan da arkadan vurulmanın endişesini yaşıyordu.

Hendek Gazvesi esnasında Müşrikler, yiyecek temini konusunda sıkıntı çekmeye başladıklarında Huyey b. Ahtâb, Hayber'den yiyecek temin etti. Huyey b. Ahtâb'ın Müşrikler için gönderdiği bu mallar, İslâm ordusu tarafından ele geçirildi.⁶⁵⁶

2.1.5. Komutanlığından Ölümüne Kadar Hayatı

Benî Kurayza'nın Hendek Gazvesi'nde Müslümanlara ihanetinden dolayı Hz. Peygamber, onların üzerine gitme kararı aldı. Huyey b. Ahtâb, Kurayza kabilesinin lideri

⁶⁵² Sariçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 105; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/321.

⁶⁵³ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/87-88; Belâzurî, *Ensâb*, 1/589-590; Ahmet Cevdet Paşa, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 212; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5/6, s. 31-32; Sariçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 105; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 470-471; Atçeken, *H. Peygamber'in Yahudilerle Münâsebetleri*, s. 109-110.

⁶⁵⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/102; Belâzurî, *Ensâb*, 1/590; Ahmet Cevdet Paşa, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 216; Hamidullah, *H. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 150-151; Sariçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 107; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 480; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/419.

⁶⁵⁵ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/419.

Ka'b b. Esed'i uzun çabalar sonucunda Hendek Gazvesi'ne katılmaya ikna etmişti. Huyey, Ka'b b. Esed'i ikna etmeye çalışırken yenilgi durumunda onunla birlikte Kurayza kalelerine girmeye söz vermişti.⁶⁵⁷ Benî Kurayza, Müslümanlar tarafından kuşatıldığı vakit Huyey b. Ahtâb da Kurayzaoğullarının kalesindeydi. Bu durum, Huyey b. Ahtâb'ın sözünde durduğunun göstergesidir. Benî Kurayza'nın reisi olan Ka'b b. Esed, kabilesiyle istişare ederken üç teklif sundu. Ka'b b. Esed'in kabilesine sunduğu bu teklifleri Benî Kurayza Gazvesi'nde daha ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir. Huyey b. Ahtâb, bu tekliflerin hiçbirini kabul etmeyerek barış yanlısı bir tavır sergilemedi.⁶⁵⁸

2.1.6. Ölümü

Kurayzalılar yenilgiye uğradıklarında eli silah tutan erkekler hakkında ölüm hükmü verildi. Huyey b. Ahtâb da Benî Kurayza'nın kalesine girdiği için onun da akıbeti belliydi. O, elleri boynuna bağlı bir şekilde Hz. Peygamber'in huzuruna getirildiğinde davasının hala arkasında olduğunu ve bundan pişman olmadığını dile getirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onun öldürülmesini emretti.⁶⁵⁹ Huyey b. Ahtâb'ın Hz. Peygamber'e karşı bu şekilde konuşması onun cesaretli olduğunu göstermektedir.

627 yılında öldürülen Huyey b. Ahtâb, ardında bir deve derisini dolduracak kadar hazine bıraktı. Hayber fethedildiğinde bu hazine Müslümanlara kaldı.⁶⁶⁰

2.1.7. Özel Hayatı

Huyey b. Ahtâb'ın eşi Berre bt. Samuel, Hz. Safiyye'nin annesiydi.⁶⁶¹ Huyey b. Ahtâb'ın kızı Safiyye, Sellâm b. Mişkem ile evliydi. Sellâm b. Mişkem, Nadîroğullarının ileri gelenlerinden biriydi. Safiyye, Sellâm b. Mişkem'den ayrılarak Benî Nadîr'in hazinesini idare eden Kinâne b. Rebî ile evlendi. Kinâne b. Rebî, Hayber'in fethinde öldürüldü. Safiyye bt. Huyey esir alındı ve Hz. Peygamber'in evlilik teklifini kabul ederek Müslüman oldu.⁶⁶² Safiyye'nin 670 yılında öldüğü rivayet edilmektedir.⁶⁶³ Hz.

⁶⁵⁶ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, s. 150.

⁶⁵⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, s. 72; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/102; Köksal, *İslam Tarihi*, 5/6, s. 118.

⁶⁵⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/150-151.

⁶⁵⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, s. 73; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/163.

⁶⁶⁰ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 134.

⁶⁶¹ Belâzurî, *Ensâb*, 2/88; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 522.

⁶⁶² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/399; Belâzurî, *Ensâb*, 2/86-87; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 253-254; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 135; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 322-323; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/321-322 .

⁶⁶³ Belâzurî, *Ensâb*, 2/88; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 523.

Peygamber'in, Nadîroğullarıyla akrabalık bağı kurmak ve onları İslâm dinine ısındırmak amacıyla bu evliliği yaptığını söyleyebiliriz.⁶⁶⁴

Huyey b. Ahtâb'ın kabilesine reislik yapma sevdasına düşerek hırsına ve öfkesine yenik düştüğünü anlıyoruz. Onun kişiliği ve Müslümanlara düşmanca tavırları Amr b. Hişâm ile özdeşleştirilmiştir. Huyey b. Ahtâb, "Uğursuz" tabiriyle nitelendirilmektedir. Bu şekilde nitelendirilmesinin sebebi, kendi kabilesini ve Kurayza kabilesini kışkırtarak yanlış yollara saptırmasıdır.⁶⁶⁵

Hendek Gazvesi'nde Ka'b b. Esed, "Ben Muhammed'den iyilikten başka bir şey görmedim" demesine rağmen Huyey b. Ahtâb'ın sözlerine güvenerek savaşa dâhil olmuştur. Bu durum onun ikna kabiliyetinin gelişmiş olduğunun bir göstergesidir. Ka'b b. Esed'e yenilgi halinde Kurayza kalelerine girmeye söz veren Huyey b. Ahtâb,⁶⁶⁶ sözünde durmuştur.

2.2. Ka'b b. Esed

Benî Kurayza kabilesinin reisi olan Ka'b b. Esed, Hz. Peygamber'in Yahudilerle ilişkilerinde, ilişkilerin seyrine tesir eden kişilerden biri olarak dikkatleri çekmektedir. Huyey b. Ahtâb kadar olmasa da o da Hz. Peygamber'den ve tebliğ ettiği dinden rahatsız olmuş, hemen her fırsatta bazen alenen bazen gizlice İslâm'a muhalefet etmiştir.

2.2.1. Kabilesi ve Ailesi

Ka'b b. Esed'in mensup olduğu kabile Benî Kurayza'dır. Ka'b b. Esed, aynı zamanda bu kabilenin reislik görevini üstlenmekteydi. Kurayza kelimesi, Arapçada "Deri tabaklayanların kullandıkları akasya ağacı" anlamına gelmektedir. Kurayzalıların Medine'ye geldikleri sırada, asıl meslekleri dericilikti.⁶⁶⁷ Tarım ve ticaretle geçimlerini sağlayan⁶⁶⁸ Benî Kurayza kabilesi Medine'de yaşayan diğer Yahudi kabileleri gibi İbrânîce yazar, Arapça konuşur ayrıca çocuklarına Arapça isimler koyarlardı. Medine'nin güneydoğusundaki ovalık bölgede oturan kabile mesupları, "utum" denilen çok katlı müstahkem evlerde yaşarlardı.⁶⁶⁹ Benî Kurayza halkının büyük bir kısmını, kâhin ve rahip sınıfı oluşturmaktaydı. Kâhin ve rahipler, Yahudiler arasında soylu ve itibar sahipleri

⁶⁶⁴ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 171.

⁶⁶⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/100-101.

⁶⁶⁶ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzî*, s. 72; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/102; Köksal, *İslam Tarihi*, 5/6, s. 118.

⁶⁶⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/572.

⁶⁶⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/185.

⁶⁶⁹ Casim Avcı, "Kurayza (Benî Kurayza)", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, 26/431-432.

olarak tanımlanmaktaydılar.⁶⁷⁰ Medine’de yaşayan diğer Yahudiler gibi Benî Kurayza kabilesi de kendileri için sağlam kaleler inşa ettiler.⁶⁷¹ Elllerinde mühim miktarda silah ve zırhları vardı.⁶⁷²

Evs ve Hazrec kabileleri, akrabaları olan Suriyeli Gassanlılardan yardım isteyerek Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabilelerini, Medine’nin çevresinde oturmaya mecbur bıraktılar. Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabileleri, ittifak halinde olarak Kaynuka kabilesine rakip haline geldiler. Bu sebepten dolayı Evs kabilesi ile Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabileleri ittifak kurarken, Hazrec kabilesi ile de Kaynuka kabilesi ittifak kurdu.⁶⁷³

Kurayzaoğulları; Hz. Peygamber’e vahiy gelmeden önce kitaplarından Hz. Peygamber’in vasıflarını, sıfatlarını, ismini ve Medine’ye yapacağı hicretini çocuklarına öğretiyorlardı; fakat Hz. Peygamber, İslâm dinini tebliğ etmeye başlayınca onun karşısında durdular.⁶⁷⁴ Yahudilerin İslâm’a karşı bu kadar düşmanca tavır sergilemelerinin nedenlerinden biri, Hz. Peygamber’in kendilerinden değil de Araplardan çıkmış olmasıydı. Yahudilerin din adamları da bunun sonucunda Hz. Peygamber’i içten içe kıskanarak ona kin beslemeye başladılar.⁶⁷⁵

Hz. Peygamber, Medine’ye gelince Benî Kurayza kabilesini İslâm’a davet etti fakat Benî Kurayza, kendi dinini yaşamayı tercih etti. Hz. Peygamber, ilk zamanlar diğer Yahudi kabileleri gibi Kurayza kabilesine de karışmadı. Bedir Gazvesi’nde Müslümanlar galip gelince Yahudilerin içine korku düştü ve Müslümanlar, Kureyşlilerin işini bitirince sıranın kendilerine geleceğini düşünüyorlardı; bu yüzden Kureyşliler ile iş birliği yapmaya başlayarak Müslümanları ortadan kaldırmayı hedeflediler.⁶⁷⁶

2.2.2. İsmi ve Lakapları

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Ka’b b. Esed’in diğer ismi ve lakaplarına dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

2.2.3. Kısaca Hayatı

⁶⁷⁰ Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 906.

⁶⁷¹ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, 1/536.

⁶⁷² Şulul, *Ana Hatlarıyla Sîyer-i Nebî*, s. 480.

⁶⁷³ Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 2108-2109; Bozkurt ve Küçüktaşçı, “Medine”, 28/305-311.

⁶⁷⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, 1/147-148.

⁶⁷⁵ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/187.

⁶⁷⁶ Taberî, *Târîh*, 3/169.

Hicretin ardından Hz. Peygamber, Medine’de yaşayan halk ile Medine Sözleşmesi yaptı. Bu sözleşmeye Medine’de yaşayan diğer Yahudiler gibi Benî Kurayza da dâhil oldu. Anlaşmada, Medine’ye dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı şehrin hep birlikte savunulması ve Müslümanların düşmanlarıyla iş birliği yapılmaması şeklinde hükümler yer alıyordu. Kısa bir süre sonra Ka’b b. Esed ve arkadaşları, yapılan bu sözleşmeyi kullanarak Hz. Peygamber’e “Ey Muhammed! Sen bilmektesin ki biz Yahudilerin âlimleriyiz. Biz eğer sana tâbi olursak Yahudiler sana tâbi olurlar, bize muhalefet etmezler. Bizimle kavmimizden bir kısmı arasında husumet vardır. Onların hükmünü biz sana getirsek bizim için onların aleyhine hüküm verir misin? Böylece biz sana iman eder ve seni tasdik ederiz” dediler. Ka’b b. Esed’in amacı, Hz. Peygamber’i doğru yoldan çevirmektir. Ka’b b. Esed zekice bir hareket sergiledi çünkü Hz. Peygamber, bu teklifi kabul ederse onun gerçek peygamber olmadığını herkese kanıtlayacaktı. Hz. Peygamber, bu teklifi kabul etmedi⁶⁷⁷ ve onların bu davranışlarından dolayı başlarına bir musibet geleceği, açıkça Kur’an-ı Kerim’de belirtildi.⁶⁷⁸

Hz. Peygamber, Ka’b b. Esed’in yanına gelerek onu İslâm’a davet etti fakat Ka’b b. Esed, Hz. Peygamber’in davetini geri çevirerek İslâm dinini inkâr etmeye devam etti.⁶⁷⁹ Bunun üzerine onun hakkında “*Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin yanınızda bulunan (Tevrat)ı tasdik etmek üzere indirdiğimiz bu Kitab’a iman edin. Biz birtakım yüzleri silip de enselerine çevirmeden yahut cumartesi halkını lanetlediğimiz gibi onları lanetlemeden önce iman edin. Yoksa Allah’ın emri mutlaka yerine gelecektir*”⁶⁸⁰ ayeti nâzil oldu.

Ka’b b. Esed’in de içinde bulunduğu Yahudilerden oluşan topluluk, Hz. Peygamber’e ayetleri insanların ya da cinlerin öğrettiğini iddia ettiler. Hz. Peygamber buna karşı çıkınca Ka’b b. Esed ve arkadaşları, Hz. Peygamber’e söylediği sözlerin daha iyilerini kendilerinin de söyleyebileceklerini, gökten bir kitap inerse ancak o zaman Hz. Peygamber’in peygamberliğine inanabileceklerini söylediler.⁶⁸¹ Bu olayın üzerine “*De ki, yemin ederim eğer insanlar ve cinler bu Kur’an’ın benzerini getirmek üzere toplansalar*

⁶⁷⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/277.

⁶⁷⁸ Mâide, 5/49.

⁶⁷⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/267.

⁶⁸⁰ Nisâ, 4/47.

⁶⁸¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/283-284.

*birbirlerine yardımcı bile olsalar onun bir benzerini getiremezler*⁶⁸² ayeti nâzil oldu. Ayrıca Ka'b b. Esed ve Yahudi arkadaşları; Araplardan peygamber çıkmayacağını, Hz. Peygamber'in bir melik olduğunu iddia ettiler. Hz. Peygamber'e Zü'l-Karneyn hakkında merak ettiklerini soran Yahudi topluluğun içinde Ka'b b. Esed de vardı.⁶⁸³

Yahudiler, Hz. Peygamber'in açığını yakalamak için ona zaman zaman çeşitli sorular soruyorlar ama onu eleştirecek bir nokta bulamıyorlardı. Hz. Peygamber'i yalanlamak için neler yapılacağına dair Yahudiler istişare ederken Zübeyr adlı bir kişi, Yahudilere Hz. Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğuna dair örnekler vererek açıkladı. Ka'b b. Esed, araya girerek Zübeyr'e "Öyleyse seni ona tâbi olmaktan alıkoyan nedir?" diye sorunca Zübeyr, "Sen" cevabını verdi. Ka'b b. Esed, bunun nedenini sordu. Zübeyr ise kabile lideri olarak ilk önce kendisinin Hz. Peygamber'e tâbi olması gerektiğini, ardından halkının da İslâmiyet'i benimseyebileceğini dile getirdi. Orada bulunan Amr b. Su'da adlı kişi de Ka'b b. Esed'e Hz. Peygamber'e tâbi olmak konusunda baskı yapınca Ka'b b. Esed, Huyey b. Ahtâb'ın yapacağı şeyleri beklemeyi ve ona göre bir yol haritası çizmeyi önerdi. Eğer Huyey b. Ahtâb, Hz. Peygamber'e karşı galip gelirse kendi dinlerinde kalacaklarını, yenik düşerse de artık Müslümanlara düşmanlık etmeyeceklerini belirtti. Amr b. Su'da, bu düşüncenin yanlış olduğunu belirterek daha fazla geç kalmadan Hz. Peygamber ile bir anlaşma yapılması gerektiğini söyledi. Ka'b b. Esed, kendinden emin bir şekilde acele etmenin gereksiz olduğunu Hz. Peygamber'in, kendisinin barış teklifini her zaman kabul edeceğini söyledi.⁶⁸⁴

Ka'b b. Esed, adeta Hz. Peygamber'e tâbi olmamak için elinden geleni yaparak çevresindekileri de Hz. Peygamber'e tâbi olmaktan alıkoydu. Onları biraz daha oyalamak için Huyey b. Ahtâb'ı öne sürerek zaman kazanmaya çalıştı fakat zaman kendisinin ve kabilesinin aleyhine işlemeye devam etti.

2.2.4. Komutanlıkları

Benî Kurayza'nın reisi olan Ka'b b. Esed, Hz. Peygamber'in Hendek ve Benî Kurayza Gazvelerinde kabilesinin komutanı pozisyonundaydı. Hendek Gazvesi'ne Huyey b. Ahtâb'ın ısrarları üzerine katıldı ve bu durum Kurayza Gazvesi'ne sebebiyet verdi.

⁶⁸² İsrâ, 17/88.

⁶⁸³ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/285.

⁶⁸⁴ Kadî Abdülcebâr, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, s. 916.

2.2.4.1. Ka'b b. Esed'in Hendek Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 5 Zilkade-Mart 627)

Hendek Gazvesi'nin öncesinde Müslümanlar, Benî Nadîr'i kuşattıkları sırada Benî Kurayza kabilesi, Müslümanları arkadan vurmaya kalktı. Hz. Peygamber, Ka'b b. Esed ile barış anlaşması yaptı.⁶⁸⁵ Müslümanlar, Benî Nadîr'e galip geldiler ve onları Medine'den çıkardılar. Benî Nadîr Gazvesi'nden bir süre sonra Hendek Gazvesi yaşandı. Nadîroğullarının reisi Huyey b. Ahtâb, intikamını almak için başlarda tarafsız kalmayı tercih eden Ka'b b. Esed'i düşman safında savaşa girmesi için ikna etmeye çalıştı. Ka'b b. Esed, Huyey b. Ahtâb'a "Ben Muhammed'den şimdiye kadar doğruluktan ve vefakârlıktan başka bir şey görmedim" sözlerini sarf etmesine rağmen anlaşmayı bozarak Müslümanların karşısında yer aldı.⁶⁸⁶

Ka'b b. Esed'in Müslümanlara ihanet etmesinin sebebi, İslâm ordusunun sayıca Müşrik ordusundan az olmasıydı. Ka'b b. Esed, İslâm ordusunun zayıflığını gerekçe göstererek bu savaşı Müşriklerin kazanacağına inanıyordu.⁶⁸⁷ Böylece İslâm ordusunu, arkadan vurarak ihanet etmeye kalktı. Durumun farkına varan Hz. Peygamber; Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde ve Üseyd b. Hudayr'ı hadiseyi tam olarak öğrenmeleri için görevlendirdi. Hz. Peygamber'in görevlendirdiği elçiler, Ka'b b. Esed'in yanına gittiklerinde Kurayzalıların anlaşmayı bozduğunu öğrendiler. Elçiler, Ka'b b. Esed'i savaştan geri çevirmek için uğraşılsalar da başaramadılar. Ka'b b. Esed, eski anlaşma durumuna asla dönmeyeceğini belirtti. Elçiler ise Nadîroğulları gibi Benî Kurayza kabilesinin de Müslümanlar tarafından hezimete uğratılacağını, üstelik Benî Kurayza'nın diyeti Benî Nadîr'in yarısı kadar olduğunu belirterek Nadîroğullarının onlardan daha şerefli ve büyük olduğunu söylediler. Bunun üzerine Ka'b b. Esed, kabilesinin savaşçı özelliklerine güvenerek "Sizler iyi savaşmasını bilenlerle karşılaşmamışsınız. Vallahi bizler sizinle iyi savaşırız" sözlerini söyledi.⁶⁸⁸

⁶⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/73; Kadî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, s. 912; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/178; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 216; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 131.

⁶⁸⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/101-102; Kadî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, s. 824-826; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 183; Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Nuri Kahraman), Risale Yayınları, İstanbul, 1992, s. 107-108.

⁶⁸⁷ Kadî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, s. 826.

⁶⁸⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/104.

Hız. Peygamber, elçiler aracılığıyla durumdan tam olarak haberdar olunca o esnada Müslüman olan Gatâfan kabilesinden Nuaym b. Mes'ûd'u görevlendirerek Kurayza'nın düşman ordusuyla arasının açılmasını sağladı.⁶⁸⁹ Nuaym b. Mes'ûd; Ka'b b. Esed'e giderek onların konumunun kuşatmacılardan farklı olduğunu, burasının kendilerinin yurdu olduğunu, Kureyş ve Gatafan kabilelerinin er geç kendi yurtlarına döneceklerini o zaman kendilerinin Müslümanlarla baş başa kalacaklarını, böyle bir durum karşısında ise Müslümanlara karşı koyabilecek güçlerinin bulunmadıklarını belirtti. Ka'b b. Esed, Nuaym b. Mes'ûd'un söylediklerine hak vererek saldırı planından vazgeçti.⁶⁹⁰

Nuaym b. Mes'ûd, Benî Kurayza Gazvesi'nden önce Ka'b b. Esed'in evine sık sık misafirlîğe giderdi hatta Ka'b b. Esed; onun gideceği sırada ona yeterli miktarda hurma verirdi.⁶⁹¹ Hız. Peygamber, elçi göndermesine rağmen Ka'b b. Esed, onları dinlemeyip onlara hakaret etti. Muhtemelen Nuaym b. Mes'ûd ile arasındaki bu samimiyetten dolayı Ka'b b. Esed, savaştan çekilme kararı aldı. Nuaym b. Mes'ûd değil de başka bir kişi, onları uyardıysa Ka'b b. Esed'in tepkisi farklı olabilirdi ki Nuaym b. Mes'ûd, söylediklerinde sonuna kadar haklıydı; nitekim olaylar onun söylediği gibi gelişti. Ka'b b. Esed'in anlaşmayı bozup Müslümanların karşısında durması, hem kabilesinin hem de kendisinin canından olmasına sebep oldu. Ka'b b. Esed, böyle bir ihanete kalkışmadan önce Medine'den kovulan Nadîroğulları ve Kaynukaoğullarını göz önüne almalıydı. Sonunun onlar gibi olacağını hatta işlerin daha da kötüye gideceğini tahmin etmeliydi. Bir komutan cesaretli olduğu kadar ileri görüşlü de olmak zorundadır. Ka'b b. Esed, burada İslâm ordusunun sayıca az olmasından cesaret alarak kendine fazlaca güvenmiş fakat ileriye düşünmeden hareket etmiştir. Daha önce de Benî Nadîr Gazvesi'nde Müslümanları, arkadan vurmak istemiş, fakat başaramamıştı. Bu olaydan ders çıkarmadan aynı hataya düşmesi ise liderlik vasfına uygun düşmemektedir.

⁶⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/70; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 185-186; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/171-172; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/192-194; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 221-223.

⁶⁹⁰ Sarıçam, *Hız. Muhammed'in Evrensel Mesajı*, s. 108.

⁶⁹¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/127; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/178.

2.2.4.2. Ka'b b. Esed'in Kurayza Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 5 Zilkade-Nisan 627)

Hendek Gazvesi'nde Müslümanlara ihanet eden Benî Kurayza'ya karşı savaş açılması hususunda Cebrail, Allah'ın emrini Hz. Peygamber'e ilettiler.⁶⁹² Hz. Peygamber, Benî Kurayza ile savaşmak üzere 3.000 kişilik ordu ve 36 at ile yola çıktı.⁶⁹³ Kuşatma, hicretin 5. yılının Zilkade ayında (Nisan 627) başladı.⁶⁹⁴ Hz. Peygamber, Müslümanlara ikinci namazının Benî Kurayza topraklarında kılınmasını emretti.⁶⁹⁵ Müslümanlar, Benî Kurayza topraklarına girince kabile fertleri, İslâm ordusuna karşı sayıca üstün olmasına rağmen korkarak kalelerine saklandılar.⁶⁹⁶ Müslümanlar, Kurayzaoğulları kalesinin önüne geldiğinde Yahudiler; Hz. Peygamber'e bağırarak hakaret ettiler. Hz. Ali, Hz. Peygamber'i Yahudilerden uzaklaştırarak yapılan hakaretleri duyurmamaya çalıştı. Rasûlüllah, "Eğer beni görselerdi konuştuklarının hiç birini söylemezlerdi" dedi. Nitekim öyle oldu, Yahudiler Hz. Peygamber'i görünce konuşmayı kestiler.⁶⁹⁷ Müslümanlar, Benî Kurayza Yahudilerini 15 gün muhasara altında tuttular.⁶⁹⁸

Huyey b. Ahtâb, Hendek Gazvesi'nde Ka'b b. Esed'i ikna etmeye çalışırken Kurayzaoğulları kabilesinin başına bir şey gelirse kendisinin de onlarla birlikte kaleye sığınacağına söz verdi. Huyey b. Ahtâb da Ka'b b. Esed ile yaptığı sözleşmeyi yerine getirmek amacıyla Kurayzaoğullarının kalelerine girdi.⁶⁹⁹ Müslümanlar, Benî Kurayza halkına ok atışında bulundular fakat Kurayzalılar, kalelerinde saklandıkları için ok atışı pek bir işe yaramadı.⁷⁰⁰ Benî Kurayza, Nebbâş b. Kays'ı Hz. Peygamber ile konuşmak için kaleden indirdi. Nebbâş b. Kays; Nadîroğullarının teslim olduğu şartlarda kendi kabilesinin de teslim olmasını, ganimetleri Müslümanlara vermeye razı olduklarını fakat kendi canlarına bir zarar gelmemesi şartıyla Benî Kurayza kabilesinin ülkeyi terk edebileceğini söyledi. Hz. Peygamber, bu teklifi kabul etmedi. Nebbâş b. Kays, Hz. Peygamber'in söylediklerini kabilesine iletince Ka'b b. Esed, başından beri Hz.

⁶⁹² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/146; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 187; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/201; Nedvî, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 108.

⁶⁹³ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/172; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/76.

⁶⁹⁴ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 94.

⁶⁹⁵ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/322; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/76; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/173; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/202.

⁶⁹⁶ Kadî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâilü'n-Nübüvve*, s. 836.

⁶⁹⁷ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 188.

⁶⁹⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/145; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/76; Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 23.

⁶⁹⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/133; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/324; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/207.

Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğunu fakat peygamberin Benî İsrâil soyundan değil de Araplardan çıktığı için Benî Kurayza'nın hasetlik yaptığını belirtti. Ayrıca Hz. Peygamber ile yaptığı anlaşmanın bozulmasına karşı çıktığını, Huyey b. Ahtâb'ın ısrarlarına dayanamadığı için anlaşmayı bozduğunu söyleyerek pişmanlığını dile getirdi.⁷⁰¹

Muhasara altında bulunan Ka'b b. Esed, Müslümanların kararlılığını görünce kabilesine üç öneride bulundu. Birinci önerisi Hz. Peygamber'e tâbi olarak çocuklarını, kadınlarını ve mallarını emniyet altına almaktı. Ayrıca Hz. Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğunu da dile getirdi fakat Kurayzalılar, bu teklifi reddederek Tevrat'ın hükmünden asla ayrılmayacaklarını söylediler. Bunun üzerine Ka'b b. Esed, kadınlarını ve çocuklarını öldürüp arkalarında ağırlık bırakmayarak Müslümanların karşısına çıkmayı önerdi. Eğer bu savaştan yenilgi ile çıkarlarsa arkalarındaki insanları düşünmek zorunda kalmayacaklarını, savaştan galip bir şekilde ayrılırlarsa da yeniden evlenip çocuk yapabileceklerini söyledi. Benî Kurayza, komutanlarının bu ikinci teklifini de reddedince Ka'b b. Esed, bugünün cumartesi gecesini olduğu için Müslümanların onlardan emin olduklarını ve ani bir saldırı gerçekleştirebileceklerini söyleyerek son teklifini yaptı. Benî Kurayza Kabilesi, bu öneriyi de olumsuz karşıladı.⁷⁰²

Muhasara şiddetlenince Kurayzalılar, Hz. Muhammed'e haber göndererek Ebû Lübâbe b. Abdulmünzir'in yaşanan hadise ile ilgili istişare etmek için kaleye gelmesini istediler. Ebû Lübâbe, Evs kabilesinden Ensârdan biriydi.⁷⁰³ Hz. Peygamber, Kurayzalılar'ın isteklerini kabul etti ve Ebû Lübâbe; onların yanına gittiğinde Kurayzalılar, ondan yardım istediler. Kurayzalılar, Hz. Peygamber'in kendileri hakkında ne hüküm vereceğini Ebû Lübâbe'ye sordular. Ebû Lübâbe, eliyle Hz. Peygamber'in hükmünün boğazlamak olduğunu işaret etti. Hz. Peygamber'in böyle bir şey söylemediği halde bir anlık gaflete düşerek böyle bir cümle sarf etmesinin ardından çok pişman olan Ebû Lübâbe, kendisini mescitte bir direğe bağlayarak tövbesinin kabul edilinceye kadar

---

⁷⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/76.

⁷⁰¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/149-150.

⁷⁰² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/324; Taberî, *Târîh*, 3/196-197; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 188; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/207-208; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 226.

⁷⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/173.

oradan ayrılmayacağını belirtti. Hz. Peygamber, onun tövbesinin kabul edildiğini söyleyerek onu serbest bıraktı.⁷⁰⁴

Bu olaydan önce Kaynuka kabilesine aracı olan Hazrecliler, onları ölümden kurtardılar. Evsliler de bu durumu göz önüne alarak müttefikleri olan Kurayzalılar'a aracı olmak isteyerek onlara iyi davranılmasını istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Evs'e mensup olan Sa'd b. Muâz'a hakemlik görevini verdi.⁷⁰⁵ Kurayzalılar, Sa'd b. Muâz'ın vereceği karara uymak şartıyla teslim oldular. Bu esnada Yahudiler'den üç kişi de İslâmiyet'i kabul etti.⁷⁰⁶ Sa'd b. Muâz; erişkin olan erkeklerin öldürülmesi, malların Müslümanlara pay edilmesi, çocuk ve kadınların esir edilmesi hükmünü verdi. Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ın Allah'ın hükmüyle hüküm verdiğini söyleyerek teklifini kabul etti.⁷⁰⁷

İslâm ordusu, Kurayzalıları Benî Neccar'dan olan bir kadının evinde hapsetti. Hz. Peygamber, Medine çarşısında hendekler kazdırdı. Kurayza kabilesinden yetişkin olan erkekler bölük bölük oraya götürülürken Kurayzalılar, Ka'b b. Esed'e "Ey Ka'b, bize ne yapılacağını biliyor musun?" sorusunu sorunca o da "Hiçbir yerde mi kafanız çalışmıyor? Görmüyor musunuz çağrılan çıkmıyor ve sizden götürülen kimse geri dönmüyor. Bu vallahi ölümdür!" dedi. Kabilesi, Ka'b b. Esed'e "Şimdi kınama zamanı değildir. Eğer senin fikrini küçümsemiş olsaydık, Muhammed ile aramızdaki anlaşmayı bozmazdık" dediler.⁷⁰⁸ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Kurayzalılar, komutanlarına sonuna kadar güvenip onun sözüne itimat ettiler.

Ka'b b. Esed dâhil olmak üzere Benî Kurayza kabilesinin askerlik çağına gelen bütün erkekleri öldürüldü. Müslümanlardan Hallâd b. Süveyd adındaki kişiyi taşla öldürdüğü için de kadınların içinden 1 kişi öldürüldü.⁷⁰⁹ Benî Kurayza'nın kadınları ve

⁷⁰⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/156; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/325-327; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 188; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/173; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/208-209.

⁷⁰⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/159; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/328-330; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/77; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 23; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/173.

⁷⁰⁶ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 189; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/209-210.

⁷⁰⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/161; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/77; Kadî Abdülcebbar, *Tesbitü Delâilî'n-Nübüvve*, s. 838; Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 10/553; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 190; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/174; Nedvi, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 109-110.

⁷⁰⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/161-162; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/330-331; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/174; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/216.

⁷⁰⁹ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 190.

çocukları, Yahudilerin buldukları bölgelere götürülerek onlara satıldı ve böylece köle olarak hayatlarının devam etmesi engellendi. Hz. Peygamber'in gazvelerde esirlere olan bu tutumu övgüye layık bir durumdur.⁷¹⁰

Kurayza Gazvesi'nde 1.500 kılıç, 300 zırh, 1.000 mızrak, 1.500 kalkan ganimet olarak ele geçirildi. Kurayzalıların kalelerinde içki ve içki küpleri de bulundu, bunlar dökülerek imha edildi. Ayrıca birçok silah, elbise, yük devesi ve koyun ganimet olarak elde edildi.⁷¹¹ Kurayzalılarından 600 veya 700 civarında kişi öldürüldü, Müslümanlardan ise 3 kişi şehit oldu.⁷¹²

Yahudilerden 600-700 kişinin boynunun vurularak öldürülmesi, kadın ve çocukların esir alınması, ganimetlerin ele geçirilmesi konusu üzerinde durmamız gerekir. Öncelikle Ka'b b. Esed ile Hz. Peygamber arasında barış anlaşması yapılmıştı. Hendek Gazvesi'nde Müslümanlar, Ka'b b. Esed'in anlaşmayı bozmasıyla çok zor duruma düştüler ve Müslümanların çevresi hem içten hem dıştan kuşatıldı. İslâm ordusunu içten kuşatan Kurayzalıları, Müslümanları büyük bir ihanetle karşı karşıya getirmişlerdi. Kurayzaoğullarından önce Nadîroğulları da Müslümanlara ihanet etmişti fakat onlar Kurayzaoğullarıyla aynı cezayı almadı ve canları bağışlandı. Nadîroğulları, canları bağışlandığı halde Müslümanların arkasından iş çevirmeye ve onları bitirmek için ellerinden geleni yapmaya devam ettiler. Muhtemelen Hz. Peygamber, Nadîroğullarının durumunu da göz önüne alarak Kurayzaoğullarına tekrar bir şans vermek istemedi. Eğer Kurayzalıları serbest bırakılsaydı, Yahudi sorunu artarak devam edebilir, İslâm dini yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi. Hz. Peygamber, bir devlet başkanı ve peygamber olarak bu durumu göz ardı edemezdi; sonuç olarak İslâm dinini korumak ve Müslümanların güvenliğini sağlamak amacıyla tedbirli ve temkinli olmak gerekiyordu ki Hz. Peygamber de bunu yaptı.

2.2.5. Ölümü

Ka'b b. Esed, Benî Kurayza Gazvesi'nde kabilesindeki yetişkin erkekler gibi öldürülenler arasındaydı. Öldürülmeden önce elleri boynunda bağlı olarak giderken Hz. Peygamber, Benî Kurayza'nın komutanına neden İslâmiyet'i kabul etmediğini sorduğunda

⁷¹⁰ Demircan, *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*, s. 64.

⁷¹¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/158-159; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/77.

⁷¹² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/167; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/174-175.

Ka'b b. Esed, "Eğer Yahudiler, kılıçtan korktu diye beni ayıplamasalardı sana iman ederdim. Fakat ben Yahudi dini üzerindeyim" sözlerini söyleyince Hz. Peygamber, onun boynunun vurulmasını emretti.⁷¹³ Öldüğünde kaç yaşında olduğu bilinmemektedir. Taberî, onun Benî Kurayza Gazvesi'nde yaşının ilerlemiş olduğunu belirtmektedir.⁷¹⁴

2.2.6. Özel Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Ka'b b. Esed'in evlilikleri ve çocuklarına dair herhangi bir bilgiye rastlamadık.

Ka'b b. Esed, güzel yüzlü biriydi.⁷¹⁵ Taberî, onu Yahudilerin ulu bir bireyi olarak tanımlamaktadır.⁷¹⁶ Ka'b b. Esed'in misafirperver ve cömert bir kişiliğe sahip olduğu rivayet edilmektedir.⁷¹⁷

Ka'b b. Esed, Medine Sözleşmesi'ni bozarak Hendek Gazvesi'nde Müslümanları arkadan vurma girişiminde bulunmuştur. Medine Sözleşmesi'ne uymayan Ka'b b. Esed, verdiği sözde durmamıştır. Bu durum onun güven duyulmayan bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Fakat Benî Kurayza Gazvesi'nin sonunda Yahudiler, Ka'b b. Esed'e duydukları güveni dile getirmişlerdir.⁷¹⁸ Bu yönden, her ne kadar sözünü tutmayan bir komutan olsa da liderliğini üstlendiği kabilesi arasında güven duyulan bir komutan olduğu anlaşılmaktadır.

Ka'b b. Esed, Hendek Gazvesi esnasında Huyey b. Ahtâb'ın yardım getireceğine dair sözüne inanarak Müslümanlara saldırma cesaretini göstermiştir. Bu yönüyle Huyey b. Ahtab, bir komutana yakışmayacak şekilde dikkatsiz davranmış ve Huyey b. Ahtab'ın verdiği sözü yerine getiremeyeceğini idrak edemeyerek onun vaatlerine kanmıştır.

Medine Sözleşmesi'ni bozan Ka'b b. Esed'in Hendek Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in gönderdiği elçilere söylediği sözlerden⁷¹⁹ kabilesinin savaşçı özelliklerine güvenen bir komutan olduğu anlaşılmaktadır. Bu da onun kabilesini tam olarak

⁷¹³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/165.

⁷¹⁴ Taberî, *Târîh*, 3/197.

⁷¹⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/165.

⁷¹⁶ Taberî, *Târîh*, 3/196.

⁷¹⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/127; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/178.

⁷¹⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/162; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/331.

⁷¹⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/104.

tanımadığını ortaya koymaktadır. Zira kabilesinin örnek gösterilebilecek bir savaşçı özelliği yoktur.

2.3. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk

Benî Nadîr Gazvesi'nden sonra, Medine Sözleşmesi'ni ihlal edip Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunan Yahudiler Medine'den gönderilmişti. Bunlardan bir kısmı Hayber'deki dindaşlarının yanına gittiler. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk da Hayber'e sığınan Yahudilerden biriydi. O, Hayber'in fethinde düşman kuvvetlerinin komutanı pozisyonundaydı.

2.3.1. Kabilesi ve Ailesi

Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, Benî Nadîr'e mensuptur. Daha önce Benî Nadîr kabilesi anlatıldığı için burada bilgi tekrarı yapılmayacak, Kinâne'nin aile efradına dair bilgiler vermekle iktifa edilecektir.

Kinâne'nin babası Ebü'l-Hukayk'ın Hayber Gazvesi'nde öldüğü rivayet edilmektedir.⁷²⁰ Kardeşi Selâm b. Ebü'l-Hukayk, Medine'de yaşıyordu ve Hicaz'daki ileri gelen Yahudi tacirlerinden biriydi.⁷²¹ Benî Nadîr Gazvesi'nin ardından Hayber'e yerleşti ve Kinâne ile birlikte diğer Müşrik Arap kabilelerini kışkırtarak Hendek Gazvesi'ne sebebiyet verdi. Selâm b. Ebü'l-Hukayk'ın İslâm dinine ve Müslümanlara zararlı faaliyetlerinden dolayı Hz. Peygamber'in izniyle Hazrec kabilesinden 5 kişi Selâm'ı öldürmek suretiyle görevlendirildi. Abdullah b. Atîk başkanlığında gerçekleştirilen bu suikast planı, hicretin 4. yılında gerçekleşti.⁷²²

Kinâne'nin kardeşi Ebü'l-Âs, Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb ile evliydi. Ebü'l-Âs, Bedir Gazvesi'nde Müslümanlar tarafından esir alınınca Hz. Zeyneb, gerdanlığını göndererek onu esirlikten kurtardı. Bunun karşılığında Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb'in Kinâne b. Ebü'l-Hukayk ile birlikte Medine'ye hicret etmesine izin verdi.⁷²³

⁷²⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/379-381.

⁷²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/350.

⁷²² Belâzurî, *Ensâb*, 1/641; Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, s. 150-151.

⁷²³ Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, s. 113.

2.3.2. İsmi ve Lakapları

Kinâne'nin tam adı Kinâne b. er-Rebî' b. el-Hukayk en-Nadrî'dir.⁷²⁴ Lakaplarıyla ilgili rivayet mevcut değildir.

2.3.3. Kısaca Hayatı

Kinâne, Hayber'in reisi olmadan önce Nadîroğullarının mal varlığını idare etmekle sorumluydu.⁷²⁵ Kinâne, hicretin ardından etrafına Yahudileri toplayarak İslâm dinine karşı aleyhte propaganda yapar, Hz. Peygamber'le sık sık alay ederdi. Kaynaklarda bu hususta bir hayli örnekle karşılaşılmaktadır.

Kıblenin yönü; Kudüs'ten Kâbe tarafına çevrildikten sonra Kinâne'nin başını çektiği bir Yahudi grubu, Hz. Peygamber'e "Ey Muhammed! Üzerinde olduğun kıblenden seni çeviren nedir? Hâlbuki sen İbrahim'in milleti ve onun dini üzerine olduğunu iddia ediyorsun. Üzerine olduğun kıblene dön, sana tâbi olalım ve seni tasdik edelim" demişlerdi.⁷²⁶ Onların batıl yolda olduğuna dair "*İnsanlar içinde bir kısım beyinsizler takımı, 'Bunları buldukları kiblede çeviren nedir?' diyecekler. De ki: 'Doğu da Batı da Allah'ındır. O kimi dilerse onu hidayete erdirir'*"⁷²⁷ ayeti nâzil oldu.

Bir gün Kinâne'nin de dâhil olduğu Yahudilerden oluşan bir topluluk, Hz. Peygamber'e ayetlerin kendisine insanlar ya da cinler tarafından öğretildiğini savundular. Hz. Peygamber onlara "Vallahi siz biliyorsunuz ki o, Allah'ın indindedir. Ben de Allah'ın Resulüyüm. Bunu nezdinizde Tevrat'ta yazılmış buluyorsunuz" cevabını verdi.⁷²⁸

624 yılında Karede Seriyesi sırasında Medine'ye gelen Nuaym b. Mes'ûd, Kinâne'nin evinde misafir kalarak ondan Kureyş kervanı hakkında bilgiler edindi.⁷²⁹ Nadîroğullarına mensup olan Kinâne, 625 yılında Benî Nadîr Gazvesi'ne katıldı. Yenilgiye uğrayan Nadîroğulları, Medine'den çıkmak durumunda kaldılar. Benî Nadîr Yahudilerinin bir kısmı Şam'a giderken bir kısmı da Hayber'e gitmeyi tercih etti. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk da Hayber'e giderek burada yaşamını sürdürmeye başladı. Kinâne, asaleti ve

⁷²⁴ Akdoğan, *Huyey Bin Ahtab*, s. 16.

⁷²⁵ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/321.

⁷²⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/247-248.

⁷²⁷ Bakara, 2/142.

⁷²⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/284.

⁷²⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 1/250.

serveti sayesinde Hayber’de idarecilerin ve başkanların bulunduğu yere yerleşme imkânı buldu.⁷³⁰

Kinâne b. Ebü’l-Hukayk, Safiye bt. Huyey ile Hayber’in fethinden çok kısa bir süre önce evlendi.⁷³¹ Yeni evlendikleri dönemlerde Hz. Safiye, rüyasında odasına ayın düştüğünü gördü ve rüyasını Kinâne’ye anlattı. Kinâne, “Sen ancak Hicaz’ın Meliki Muhammed’i istiyorsun” diyerek Hz. Safiye’ye tokat attı ve Hz. Safiye’nin yüzü morardı. Hayber Gazvesi’nde Hz. Peygamber, yüzündeki izi sorunca Hz. Safiye gördüğü rüyayı Hz. Peygamber’e anlattı.⁷³²

2.3.4. Komutanlıkları

Kinâne b. Ebü’l-Hukayk, Hendek ve Hayber Gazvelerinin baş aktörlerinden birisiydi.

2.3.4.1. Kinâne b. Ebü’l-Hukayk Hendek Gazvesi’ndeki Konumu (H. 5 Zilkade- Mart 627)

Hendek Gazvesi’nde Huyey b. Ahtâb’ın liderliğini üstlendiği 10 kişilik bir grup; diğer Müşrik Arap kabilelerini, Müslümanlar aleyhinde kışkırttı. Hendek Gazvesi’ni organize eden bu grubun içinde Kinâne b. Ebü’l-Hukayk da vardı. Bunlar, öncelikle Mekke’ye giderek Ebû Süfyân’a Müslümanlara karşı savaşmayı teklif ettiler. Ebû Süfyân; yapılan bu teklifi kabul edince Benî Fezâre, Benî Gatafan ve Benî Süleym’e çeşitli vaatlerde bulunup onların Hendek Gazvesi’ne katılmasına neden oldular.⁷³³ Böylece kuzeyde Gatafân, Fezâre ve Esed; doğuda Süleym; güneyde Kureys, Kinâne ve Sakîf kabileleriyle Medine’yi üç taraftan kuşatmayı düşünüyorlardı.⁷³⁴

2.3.4.2. Kinâne b. Ebü’l-Hukayk Hayber Gazvesi’ndeki Komutanlığı (H. 7 Cemâziyelevvel- Eylül 628)

Kinâne b. Ebü’l-Hukayk, Hayber Gazvesi’nden önce İslâm ordusunun Hayber’e gelemeyeceğinden emin bir şekilde davranıyordu. Benî Kurayza’nın akıbetini öğrenen Hayber Yahudileri, Kinâne ile birlikte toplantı yaparak Hayber’in akıbetini istişare ediyorlardı. Yahudiler, Müslümanların Hayber’e saldıracağından endişe ederken Kinâne, rahat tavrını koruyarak Hayber’in kaleleri çok sağlam olduğu için Hz. Peygamber’in hiçbir

⁷³⁰ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/418.

⁷³¹ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 522.

⁷³² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/464; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/127; Taberî, *Târîh*, 3/236.

⁷³³ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/87; Belâzurî, *Ensâb*, 1/589; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 470-471.

⁷³⁴ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 470-471.

zaman Hayber'e saldırma cesaretinde bulunamayacağını söyleyerek Yahudileri rahatlatmaya çalıştı.⁷³⁵

Müslümanlara ihaneti sebebiyle cezalandırılan Kurayzaoğullarının haberi, Hayber'e ulaştınca Hayber Yahudileri; İslâm ordusunun kendilerine saldıracağından endişe duyarak Teymâ, Fedek, Vâdilkurâ Yahudileri ile ittifak kurdular ve savaş hazırlıklarına başladılar.⁷³⁶

Hız. Peygamber; Abdullah b. Revâha başkanlığındaki heyeti, Hayber'e göndererek Yahudilerin savaş hazırlığı içinde oldukları bilgisini teyit ettirdi. Bunun üzerine Yahudi sorununu çözmek için eline fırsat geçen Hız. Peygamber, Medine'ye Sibâ' b. Urfute'yi vali tayin ederek 200 atlıdan oluşan 1400 kişilik orduyla yola çıktı.⁷³⁷

İslâm ordusunun savaş hazırlıkları içinde olduğunu duyan Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, 14 kişilik bir Yahudi heyetiyle Benî Gatafan'a giderek onlardan yardım istedi. Benî Gatafan'a, yardım etmeleri karşılığında Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü vadetti. İslâm ordusu Hayber'e gelmeden önce Kinâne, Medine tarafına bir casus gönderdi ve onu Müslümanların gözünü korkutmakla görevlendirdi. Abbâd b. Bişr, onu yakalayıp konuştu. Casus, canının bağışlanması şartıyla İslâm ordusu hakkında bilgileri öğrenmek amacıyla kendisini Kinâne'nin gönderdiğini söyledi.⁷³⁸

Medine'den Hayber'e ulaşmak yaklaşık 4 gün sürüyordu. Benî Gatafan, Müslümanların yolunu kesmek amacıyla 4.000 asker ile yola çıktı. Hız. Peygamber, elçi aracılığıyla Benî Gatafan reisi Uyeyne b. Hısn'a savaştan çekilmesi şartıyla Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü vermeyi vadetti. Uyeyne b. Hısn, öncelikle bu teklifi kabul etmedi fakat geride kalan ailelerinin başlarına bir şey gelmesinden korkarak savaştan geri çekilme kararı aldı ve ordusuyla birlikte memleketine döndü. Benî Gatafan ve Benî Fezâre'nin savaştan çekilmesiyle birlikte Simak adlı Yahudi, Müslümanlara Hayber'in kilit

⁷³⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/181.

⁷³⁶ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 133.

⁷³⁷ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 133; Güzel, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, s. 111; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 512.

⁷³⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/296-297.

noktalarını söyleyerek bilgi verdi. Yaşanan bu olaylar, Hayber'in alınmasını kolaylaştırdı.⁷³⁹ İslâm ordusu üç gün Recî'de konakladıktan sonra Hayber'e ulaştı.⁷⁴⁰

Gatafan kabilesinin savaştan çekildiğini duyan Kinâne, bu duruma çok üzüldü ve Yahudilerin helak olacaklarını anladı. Benî Gatafan'a güvenmekle hata yaptığını belirten Kinâne, onların menfaatlerine göre hareket ettiklerini, daha önce de Kurayzaoğullarını yalnız bıraktıklarını yanındakilere hatırlattı.⁷⁴¹

İslâm ordusu gece vakti Hayber'e ulaştı. Hz. Peygamber, bir kavme baskın yapacağı zaman prensip olarak havanın aydınlanmasını beklerdi. Nitekim Hayber Gazvesi'nde de öyle oldu. İşçiler, sabah erken evlerinden çıktıkları vakit karşılarında Müslümanları görünce dehşete kapılarak kalelerine saklandılar.⁷⁴² İslâm ordusunun gelişinden haberdar olan Hayber Yahudileri, savaş için hazırlanmaya başladılar. Hayber vadisindeki yerleşim birimleri dağınıktı. Hayber Yahudileri için stratejik açıdan esasen uygun olmayan bu durum, müttefikleri olan Benî Gatafan'ın kendilerini terk etmeleri ve Hayber'de bulunan kuvvetlerin kendi yerlerine çekilmeleri üzerine kritik bir hal aldı. Hayber'deki bu dağınık vaziyet, İslâm ordusunun serbest hareket etmesine yaradı. Oysa Hayber Yahudilerinin çeşitli rivayetlere göre 20.000 veya en az 10.000 kişilik ordusu vardı. Ayrıca müstahkem kalelerinde savunma avantajına sahiptiler ve silahları boldu.⁷⁴³

Müslümanlar, Hayber'i kale kale fethetmeye başladılar. İlk fethedilen kalenin adı Naim'di. İslâm ordusu tarafından ikinci fethedilen kale Kinâne'nin kalesi olan Kamûs kalesiydi. Burada esir edilenlerin içinde o dönemde Kinâne'nin eşi Safiye bt. Huyey de vardı. Daha sonra yiyecek bakımından en zengin olan Sa'd b. Muaz kalesi fethedildi. Müslümanlar tarafından en son alınan kaleler, Vatih ve Sülâm kaleleriydi. Bu kalelerin komutanlığını Merhab yapıyordu. Merhab, bu savaşta öldürüldü. Kardeşinin öldürüldüğünü duyan Yâsir de meydana çıkarak Müslümanlarla çarpışmak istedi. Zübeyr b. Avvâm ile çarpışan Yâsir, öldürüldü.⁷⁴⁴

⁷³⁹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 134.

⁷⁴⁰ Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 512.

⁷⁴¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/307.

⁷⁴² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/455; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/109; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 133.

⁷⁴³ Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 513.

⁷⁴⁴ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/456-461.

Kinâne, Kamûs kalesini komuta ediyordu. Kamûs kalesindeki Yahudiler, hazırlıklarını tamamlayıp ok atmak amacıyla kalenin kapısına geldiler. Kinâne, eli titrediği için ok atamayınca kaledekilere “Ok atmayın” şeklinde işaret etti ve tek başına kalesine çekildi.⁷⁴⁵ Teslim olmaktan başka çare bulamayan Kinâne, Hz. Peygamber ile anlaşma yoluna gitti. Kinâne, Hayber Yahudileri’nin canlarına bir zarar gelmemesi şartıyla bütün mal varlıklarını Müslümanlara bırakmayı teklif etti. Hz. Peygamber, Yahudilerin Hayber’de kalmalarına izin vererek tarım ürünlerinin yarısını almak kaydıyla Kinâne ile anlaşma yaptı.⁷⁴⁶ Ayrıca gümüş, altın ve silahlarını bırakacaklarına ve ondan bir şey gizlemeyeceklerine eğer bir şey gizleyecek olurlarsa zimmet ve himayelerinin kalmayacağını da kabul etti.⁷⁴⁷ Hz. Peygamber’in Hayber Yahudileri’ne ortaklık usulüyle arazilerini işletmeye izin vermesi, Yahudilerin tarımda gelişmiş olduklarından dolaydır. Bu da Yahudilerin bu teklifini kabul eden Hz. Peygamber’in liyakate önem verdiğinin göstergesidir.⁷⁴⁸ Kinâne ile Hz. Peygamber’in anlaşma yoluna gitmesiyle birlikte yaklaşık bir buçuk ay süren çatışma sona erdi.⁷⁴⁹

Hız. Peygamber, Hayber’in Ketîbe ve Sülâlim dâhil yarısını devlete ayırıp geri kalanını zapteden askerler arasında dağıttı; Şık ve Netâh’a bağılı topraklar dağıtılanlar arasındaydı. İslâm ordusunda 1200 piyade ve 300 süvari vardı. Süvariye ganimetin iki misli verildiği için bütün bölge 36’ya bölündü ve yarısı devlete ayrıldıktan sonra kalan 18 hissenin her biri 100 piyade veya 50 süvariye dağıtıldı.⁷⁵⁰

Zeyneb bt. Hâris, Yahudilerin önde gelenlerinden Sellâm b. Mişkem’in eşiydi. Hayber’in alınmasının ardından Müslümanlardan intikam almak isteyen Zeyneb bt. Hâris, Hz. Peygamber ve ashabını yemeğe davet etti. Hz. Peygamber, yemeğin zehirli olduğunu anladı ve ashabını uyardı, fakat o sırada yemekten bir lokma yiyen Bişr b. Berâ zehirlenerek öldü. Zeyneb bt. Hâris, kısas yapılarak öldürüldü.⁷⁵¹

⁷⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/326.

⁷⁴⁶ Belâzurî, *Ensâb*, 1/602; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/422.

⁷⁴⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/113.

⁷⁴⁸ Güzel, *Hız. Peygamber’in Savaşları*, s. 116.

⁷⁴⁹ Bernard Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler*, (çev. Bahadır Sina Şener), İmge Yayınevi, Ankara, 1996, s. 20.

⁷⁵⁰ Muhammed Hamidullah, “Hayber”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 17/20-22.

⁷⁵¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/110; Taberî, *Târîh*, 3/234; Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 134-135; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/423.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hayber, Şam ticaret yolu güzergâhında bulunmaktaydı. Müslümanların ticaret yapmalarına engel teşkil eden bu durum, Hayber'in fethedilmesiyle birlikte ortadan kalktı ve Şam ticaret yolu, Müslümanların denetimi altına girdi.⁷⁵² İslâm Devleti için tehlike oluşturan Yahudi sorunu ortadan kalkarak çevre kabileler tarafından Müslümanların güçleri anlaşıldı. Hayber'in fethiyle birlikte Medine'nin kuzey bölgesi, emniyet altına alındı.⁷⁵³ Hayber, İslâm Devleti tarafından fethedilen ve Müslüman yönetimi altına alınan ilk toprak parçası olma vasfını haizdir.⁷⁵⁴

2.3.5. Ölümü

Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, Benî Nadîr'in hazinelerinden sorumluydu. Hz. Peygamber, ona Benî Nadîr'in hazinesini sorduğunda Kinâne, hazinelerin yerini bilmediğini belirtti. Hz. Peygamber, ona hazineler kendisinin yanında çıktığı takdirde öldürüleceğini söyledi. O esnada Yahudilerden bir kişi, Kinâne'nin bir harabenin etrafında sürekli gezindiğini söyleyince Hz. Peygamber, bahsedilen yerin kazılmasını emretti. Benî Nadîr hazinesinin bir kısmı orada çıktı. Kinâne, geriye kalan hazinelerin yerini söylemeyince Hz. Peygamber, Zübeyr b. Avvâm'a ona hazinelerin yerini söyletmesini emretti. Zübeyr her ne yaptıysa buna muvaffak olamadı. Herşeye rağmen hazinenin yerini söylemeyeceğini anlayan Hz. Peygamber, onun akıbetini Muhammed b. Mesleme'ye bıraktı. Muhammed b. Mesleme, Hayber'de ölen kardeşi Mahmud b. Mesleme'nin kisası olarak onu öldürdü.⁷⁵⁵

2.3.6. Özel Hayatı

Benî Nadîr'in reisi olan Huyey b. Ahtâb'ın kızı Safiye, Kinâne b. Ebü'l Hukayk ile evliydi. Hayber Gazvesi esnasında Kinâne öldürülünce Hz. Safiye Rasûlüllah'ın hissesine düştü. Hz. Peygamber'in evlilik teklifini kabul eden Safiye bt. Huyey, Müslüman oldu. Hz. Safiye; güzel, soylu ve dindar bir kadındı. H. 50 yılında vefat eden Hz. Safiye, Hz. Peygamber'in diğer hanımları ile beraber Baki mezarlığına defnedildi.⁷⁵⁶

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Kinâne b. Ebü'l Hukayk'ın çocuklarına dair herhangi bir bilgiye rastlamadık.

⁷⁵² Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 132-133.

⁷⁵³ Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 116.

⁷⁵⁴ Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler*, s. 20.

⁷⁵⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/327-329; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/464-465; Taberî, *Târîh*, 3/234.

⁷⁵⁶ Belâzurî, *Ensâb*, 2/86-87; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 509; Şulul, *Ana Hatlarıyyla Siyer-i Nebî*, s. 522-523; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/321-322.

Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, asaleti ve serveti sayesinde herkese karşı sözü geçen otoriter biriydi.⁷⁵⁷ Nadîroğullarının, hazinelerini ona teslim etmelerinden onun güvenilir bir kişiliğe sahip olduğu yönünde çıkarım yapılabilir. Nitekim Hayber Gazvesi'nin ardından Hz. Peygamber, ona hazinelerin yerini sorduğunda canı pahasına bile olsa hazinelerin yerini söylemekten çekinerek Yahudilerin emanetine ihanet etmek istememiştir.

Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, Hayber Gazvesi esnasında Uyeyne b. Hısn'dan yardım istemiştir. Uyeyne b. Hısn, yarı yoldan dönerek Hayber Yahudilerini yalnız bırakmıştır.⁷⁵⁸ Uyeyne b. Hısn'ın vaatlerine inanan Kinâne'nin tecrübesiz bir komutan olduğunu ve gazve esnasında sorgulama yetisini kaybettiği söylenebilir. Çünkü daha sonra Uyeyne b. Hısn'ın memleketine döndüğünü öğrenen Kinâne, Uyeyne'ye güvenmekle hata yaptığını anlamış ve Benî Gatafan'ın daha önce de Benî Kurayza'yı yalnız bıraktığını hatırlayarak hatasını çok geç fark etmiştir.⁷⁵⁹

Hendek Gazvesi'nde müşrikleri etrafına toplayıp Müslümanlar aleyhine kışkırtması,⁷⁶⁰ onun liderlik vasfının ve organizasyon yapabilme gücünün gelişmiş olduğunun göstergesidir.

Müslümanların Hayber'e saldıracağına ihtimal dâhi vermeyen Kinâne'nin⁷⁶¹ ileri görüşlülükten yoksun olduğu anlaşılmaktadır.

2.4. Ükeydir b. Abdülmelik

Hz. Peygamber'in Hristiyanlar'la mücadelesi Mûte Muharebesi ve Tebük Gazvesi'nde görülmektedir. Mûte Muharebesi'ne Hz. Peygamber, kendisi komutan olarak katılmamış, komutanlar atamıştır. Tebük Gazvesi'nde ise düşman kuvvetleri İslâm ordusunun karşısına çıkmamıştır. Dolayısıyla bu gazvelerde herhangi bir komutandan söz edilememektedir. Bu durumda Hz. Peygamber'in Hristiyan ordusundan komutan olarak karşılaştığı tek kişi Ükeydir b. Abdülmelik'tir.

⁷⁵⁷ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/418.

⁷⁵⁸ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 134.

⁷⁵⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/307.

⁷⁶⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/87; Belâzurî, *Ensâb*, 1/589; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 470-471.

⁷⁶¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/181.

2.4.1. Kabilesi ve Ailesi

Ükeydir b. Abdülmelik'in mensup olduğu Kinde kabilesi, Güney Arabistan'ın en büyük kabilelerinden biri olup Hadramut'tan Yemen'e kadar olan bölgeye hâkimdi.⁷⁶² Benî Kinde, Kahtânilerden sayılmaktaydı fakat yaşam tarzı itibariyle Adnânilere daha çok benzerlik göstermekteydi.⁷⁶³

Kabileyi putperestler, Hristiyanlar ve Yahudilerin yanında Mazdek dinini benimseyenler oluşturmaktaydı.⁷⁶⁴ Benî Kinde'nin tehlikeli sayılabilecek bir kabile asabiyetine sahip olduğu söylenmektedir.⁷⁶⁵

İslâmiyet'in doğuşu sırasında Kindelileri, birkaç küçük emirlik oluşturmuyordu. Bu emirlikler; Necran, Bahreyn ve Dûmetü'l-Cendel'dir.⁷⁶⁶ Hicretten önce Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ ettiği kabileler içinde Kinde kabilesi de bulunmaktaydı, fakat Benî Kinde, Hz. Peygamber'in İslâm davetini reddetti.⁷⁶⁷ O dönemlerde Kinde kabilesi haricinde Hz. Peygamber'e yumuşak sözlerle ve güzel iltifatlarla karşılık veren başka Arap kabilesinin olmadığı belirtilmektedir.⁷⁶⁸ Kinde kabilesindeki bazı kişiler, Hz. Peygamber'in davetini geri çevirdiklerinden sonra pişman oldular ve Hz. Peygamber'e olumlu cevap vermeye karar verdiler. Ancak Benî Kinde'nin ileri gelenleri, bu görüşü uygun bulmadığı için Kinde kabilesi; İslâm dinine girmekte geç kaldı. Benî Kinde, 631 yılında Eşas b. Kays başkanlığında bir heyet göndererek İslâmiyet'i kabul ettiğini bildirdi.⁷⁶⁹

Ükeydir'in kardeşi Bişr b. Abdülmelik, Ebû Süfyân ile birlikte yazıyı Hire'de öğrenerek Hicaz'da yaygınlaştırdı. Bu yazı "Hire Hattı" adıyla bilinmekteydi.⁷⁷⁰ Bişr b. Abdülmelik, Mekke'ye gelerek Ebû Süfyân'ın kız kardeşi Sahba ile evlendi ve Mekke'de uzun bir süre yaşamını sürdürdü.⁷⁷¹

⁷⁶² Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 2097.

⁷⁶³ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 184; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 16.

⁷⁶⁴ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Kinde (Benî Kinde)", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, 26/37-38.

⁷⁶⁵ Duri, *İlk Dönem İslam Tarihi*, s. 72.

⁷⁶⁶ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 69.

⁷⁶⁷ Mevdûdî, *Siret-i Server-i Alem*, s. 2101; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 49; Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, s. 148-149.

⁷⁶⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 1/418.

⁷⁶⁹ Küçükaşçı, "Kinde (Benî Kinde)", 26/37-38.

⁷⁷⁰ Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 90.

⁷⁷¹ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 128-129.

Hız. Peygamber, Tebük seferi sırasında Hâlid b. Velîd'in komutasındaki birliği, Dûmetü'l-Cendel'e gitmekle görevlendirdi. Dûmetü'l-Cendel kalelerine girildiğinde Ükeydir'in kardeşi Hassan b. Abdülmelik'in direndiği için öldürüldüğü, Ükeydir'in diğer kardeşi Mesâd b. Abdülmelik'in ise Ükeydir ile birlikte Hız. Peygamber'in huzuruna getirildiği rivayet edilmektedir.⁷⁷²

2.4.2. İsmi ve Lakapları

Ükeydir b. Abdülmelik'in soy zinciri şu şekildedir: Ükeydir b. Abdülmelik b. Abdilcin el-Kindî es-Sekûnî'dir.⁷⁷³ "Ükeydiru, Sâhibü Dûme" isimleriyle de zikredilmektedir.⁷⁷⁴

2.4.3. Kısaca Hayatı

Ükeydir b. Abdülmelik, Yemenli olup Hristiyanlık dinine mensuptu. şam ile Medine arasında bulunan Dûmetü'l-Cendel'in hâkimiydi ve orada bulunan bir kalede ikamet ediyordu.⁷⁷⁵

İslâmiyet'ten önce Dûmetü'l-Cendel'de düzenlenen panayırlar meşhurdu. Bu bölgede düzenlenen fuarlar, Rebûlevvel ayında başlar ve ayın sonunda sona ererdi. Kelb kabilesi, Ükeydir'in rakip ve hasımlarındandı. Kelb kabilesine mensup olan Kunafe ile Ükeydir arasında Dûmetü'l-Cendel'in siyasî iktidarlığı nöbetleşe el değiştirirdi. İktidar sırası kimde ise o, panayıra başkanlık ederdi. Bu idarî-siyasî iktidarın el değiştirmesinde Ükeydir ve Kunafe birbirlerine soru sorarlardı. Kim daha çok soruyu bilirse iktidarı ele geçirmiş olur ve mağlup olan kazananın istediği gibi tasarruflarda bulunabilmesi için rakibine panayırı teslim ederdi.⁷⁷⁶

İslâm'ın doğuşu sırasında Hız. Peygamber, Ükeydir b. Abdülmelik'e mektup göndererek İslâm'a davet etti. Ükeydir, babasına Hız. Peygamber'in mektup gönderdiğini fakat o sıralarda mührü bulunmadığı için mektubu tırnağı ile mühürlediğini söyledi.⁷⁷⁷

⁷⁷² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/264-266; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/168-169.

⁷⁷³ Mustafa Ertürk, "Ükeydir b. Abdülmelik", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/285-286.

⁷⁷⁴ Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 11/520; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 303; Ertürk, "Ükeydir b. Abdülmelik", 42/285-286.

⁷⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5 /36.

⁷⁷⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/526-530.

⁷⁷⁷ Ertürk, "Ükeydir b. Abdülmelik", 42/285-286.

Ükeydir, Bizans Kralı Heraklius'dan aldığı emirlere itaat etmekteydi. İran Kralı Kisrâ'ya da itaat ettiği söylenmektedir.⁷⁷⁸

Müslümanlara düşmanca bir tavır sergileyen Ükeydir, Medine'ye giden kervanlara sık sık saldırı düzenlerdi. Sonuç olarak bu saldırılardan bıkan Hz. Peygamber, Dûmetü'l-Cendel'in üzerine sefer düzenleyerek Ükeydir b. Abdülmelik'i itaat altına almayı başardı.

2.4.4. Komutanlığı

Medine'ye gelen ticaret kervanlarını taciz edip zarar verenlere karşı sevk edilen Dûmetü'l-Cendel Gazvesi'nde düşman tarafın reisi, komutanı pozisyonunda olan Ükeydir b. Abdülmelik'in komutanlık yönünü tespit etmekte yarar vardır.

2.4.4.1. Ükeydir b. Abdülmelik'in Dûmetü'l-Cendel Gazvesi'ndeki Komutanlığı (H. 5 Rebûlevvel- Ağustos 626)

Hicaz-Suriye, Yemen-Irak ve Vâdisirhân-Suriye kervan yollarının kesiştiği bir noktada yer alan Dûmetü'l-Cendel, önemli bir ticarî konuma sahipti. Dûmetü'l-Cendel'de her yıl Rebûlevvel ayı boyunca faaliyetini sürdüren Arabistan'ın en önemli serbest ticaret merkezlerinden biri kurulmaktaydı.⁷⁷⁹ Şehir, stratejik açıdan önemli bir mevkide bulunuyordu. Doğu ve kuzeydoğudan gelecek saldırılara karşı Kuzey Arabistan'ın yegâne kalesi durumunda olan Dûmetü'l-Cendel'de Hristiyanlar, yaşamlarını sürdürmekteydiler.⁷⁸⁰ Dûmetü'l-Cendel ile Medine arasında 15 günlük bir mesafe vardı.⁷⁸¹

Dûmetü'l-Cendel Gazvesi, Müslümanların Bizans hâkimiyet bölgesi içinde yer alan mevkiye yaptıkları ilk seferdi. Hz. Peygamber'in bu gazveyi tertiplemesinde birçok sebep buluyordu. Öncelikle orada yaşayan bir grup, Hicaz bölgesinde eşkıyalık yaparak insanlara huzur vermiyor; ayrıca saldırı planları da yaparak Medine'ye olan erzak akışına zarar veriyorlardı. Bardağı taşıran son damla ise Ükeydir b. Abdülmelik'in Medine'ye gelen kervanlara saldırmasıydı.⁷⁸²

Bu saldırılara daha fazla dayanamayan Hz. Peygamber, Medine'ye Sibâa b. Urfute'yi vekil tayin ederek 1000 kişilik ordu ile hicretin 5. yılının Rebûlevvel ayında (Ağustos 626) hazırlıklarını tamamladı.⁷⁸³ Kaynaklarda, Dûmetü'l-Cendel halkının savaş

⁷⁷⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/529.

⁷⁷⁹ Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 444.

⁷⁸⁰ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 190; Ahmet Güner, "Dûmetülcendel", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/1-2.

⁷⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/168.

⁷⁸² Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 445-446.

⁷⁸³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/63; Belâzurî, *Ensâb*, 1/586; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sıyer-i Nebî*, s. 446.

hazırlıklarına fırsat vermemek için; Müslümanların, sefere süratli bir şekilde gittikleri aktarılmaktadır.⁷⁸⁴

Hız. Peygamber, gazveye Rebûlevvel ayında çıktı. Bu ayda çıkması tesadüf değildi. Daha önce de belirttiğimiz üzere Rebûlevvel aylarında Dûmetü'l-Cendel'de fuar düzenlenmekteydi. Hız. Peygamber'in amacı, Ükeydir ve arkadaşlarını burada yakalayıp onlara ani bir baskın yapmaktı.⁷⁸⁵

Hız. Peygamber, tedbiri elden bırakmamak gayesiyle Mezkûr adlı kişiyi Müslümanlara klavuzluk yapması için görevlendirdi.⁷⁸⁶ Mezkûr, Medine ile Dûmetü'l-Cendel arasında onların hayvan otlattığı yerde baskın yapmanın daha mantıklı olabileceğini savundu. Hız. Peygamber, bu görüşe katıldı ve Müslümanlar deve izlerini takip ederek batıya doğru yöneldiler.⁷⁸⁷ Müslümanlar, Dûmetü'l-Cendel'in otlaklarına ulaştınca Hız. Peygamber, etrafa birlikler göndererek onların gözetlenmelerini istedi. Ükeydir b. Abdülmelik, Müslümanların gazabından korkarak adamları ile birlikte saklandı. Müslümanlar, çevrede kimseye rastlamayınca Müşriklerin geride bıraktığı koyun ve sığırları ele geçirerek Medine'ye döndüler.⁷⁸⁸

2.5. Komutanlığın Ölümüne Kadar Hayatı

Ükeydir b. Abdülmelik, Hâlid b. Velîd tarafından Hız. Peygamber'in huzuruna getirilene dek Müslümanlar aleyhinde birçok faaliyette bulundu. Bunlardan birisi de 627 yılında Hendek Gazvesi esnasında, Müşriklerle iş birliği yaparak Suriye ve Irak'tan Medine'ye giden Müslümanların kervanına saldırmasıydı. Amacı ise erzak teminini keserek Müslümanları, Medine dışına çıkmaya mecbur etmektir.⁷⁸⁹

630 yılında Tebük seferi esnasında Hız. Peygamber, Arap Yarımadası ile Şam arasında yaşamlarını sürdüren Hristiyanları ve Yahudileri hâkimiyeti altına alarak onlarla anlaşma yaptı. Önemli bir merkez olan Dûmetü'l-Cendel'e Hâlid b. Velîd'i 400 kişilik birlik ile gönderdi. Hâlid b. Velîd, Ükeydir'i avlanırken ani bir baskınla yakaladı ve Hız. Peygamber'in huzuruna getirdi. Ükeydir, Hız. Peygamber ile anlaşma imzalayarak cizye

⁷⁸⁴ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 446.

⁷⁸⁵ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/529.

⁷⁸⁶ Güzel, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, s. 83.

⁷⁸⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/48.

⁷⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/63; Belâzurî, *Ensâb*, 1/586.

⁷⁸⁹ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 471-472.

ödemeye razı oldu ve lideri olduğu Dûmetü'l-Cendel, İslâm Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi. Ükeydir, Hz. Peygamber ile anlaşma yaptıktan sonra şehrine geri döndü.⁷⁹⁰

Kaynaklarda Ükeydir'in Müslüman olduğuna dair farklı anlatımlar vardır. Onun Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde Müslüman olduğu ve daha sonra irtidat ettiği söylenmektedir. Başka bir rivayete göre ise Hz. Peygamber'in huzurundan Hristiyan olarak ayrılarak daha sonraki dönemlerde cizye vermeyi reddettiği aktarılmaktadır.⁷⁹¹

Ükeydir b. Abdülmelik'in Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde ona ipek bir elbise hediye ettiği rivayet edilmektedir. Müslümanlar, kıyafete hayran bir şekilde bakarken Hz. Peygamber, orada bulunan Müslümanlara "Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendili, bu gördüğünüzden daha güzeldir" sözlerini söylemiştir.⁷⁹²

2.6. Ölümü

Hz. Ebû Bekir döneminde Hâlid b. Velîd, Dûmetü'l-Cendel'e sefer düzenlediği vakit Ükeydir b. Abdülmelik; halkına Hâlid b. Velîd'i çok iyi tanıdığını, onun karşısında galibiyetin mümkün olmayacağını ve çevresindekilere Müslüman olmayı teklif etti. Halkı bu öneriyi kabul etmeyince halkının yanında olmayacağını söyleyerek bulunduğu yerden ayrıldı. Hâlid b. Velîd, onu 633 yılında yakalayıp öldürdü.⁷⁹³

2.7. Özel Hayatı

Ükeydir'in eşi er-Rebâb b. Üneyf b. Âmir, Kinde kabilesine mensuptu.⁷⁹⁴ Ulaşabildiğimiz kaynaklarda çocuklarına dair bir bilgiye rastlamadık.

Ükeydir b. Abdülmelik'in Dûmetü'l-Cendel Gazvesi'nde İslâm ordusundan korkarak saklanması ve 633 yılında Hâlid b. Velîd'in ordusundan korkup halkını Müslüman olmaya davet etmesi⁷⁹⁵ sebebiyle onun cesur bir komutan olmadığı kanaatine varılmaktadır.

⁷⁹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/266-26; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/229; Taberî, *Târîh*, 3/291; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/260; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/85-86; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 303; Köksal, *İslam Tarihi*, 7/8, s. 310; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 140; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/533 .

⁷⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/36.

⁷⁹² Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 11/520; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/260; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/85; Köksal, *İslam Tarihi*, 7/8, s. 308.

⁷⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/36; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/509-510; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/2, 110.

⁷⁹⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/264; Köksal, *İslam Tarihi*, 7/8, s. 307.

⁷⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/36; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/509-510; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/2, 110.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞTIĞI ORDULARIN KOMUTANLARININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

Tarih araştırmalarında tercih edilen Nitel Araştırma yöntemlerinden doküman analizleri, olay ve olguların mukayeselerini yapmak çalışmalarından verimin artırılmasında etkili yaklaşımlardan biridir. Çalışma konusuna bu açıdan yaklaşılarak komutanlar arasında mukayese yapılarak, anolojik bir teknikle sağlıklı sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

3.1. Fizikî Özellikleri

Fizikî açıdan baktığımızda şu tespitleri yapabiliriz: Gözünde problem olan komutanlar; Amr b. Hişâm, Ebû Süfyân ve Uyeyne b. Hısn'dır. Amr b. Hişâm, gözü şaşı biri olarak tarif edilmektedir.⁷⁹⁶ Tâif Kuşatması'na Müslüman olarak katılan Ebû Süfyân, kuşatma esnasında atılan okun gözüne isabet etmesi sebebiyle gözünün biri kör olmuştur.⁷⁹⁷ Uyeyne b. Hısn ise yüz felci geçirmesi nedeniyle gözleri dışarıya doğru çıkmıştır. Bu sebeple "Uyeyne" ismi ile zikredilip asıl adı "Huzeyfe" adı neredeyse unutulacak hale gelmiştir. Ayrıca Uyeyne'nin hayatının son dönemlerinde kör olduğu da rivayet edilmektedir.⁷⁹⁸

3.2. Komutanların Yakınlarıyla Hz. Peygamber'in Yaptığı Evlilikler

Hz. Peygamber, Müşriklerin kalplerini yumuşatmak ve onları İslâm dinine yakınlaştırmak için bazı evlilikler yapmıştır. Yaptığı evliliklerin bir kısmı çalışmamıza konu olan komutanların yakınlarıdır. Benî Mahzûm ile aradaki düşmanlığı bitirmek amacıyla Amr b. Hişâm'ın amcasının kızı Ümmü Seleme ile evlilik yapmıştır.⁷⁹⁹ Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe de Hz. Peygamber'in eşidir.⁸⁰⁰ Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye, Benî Müstalık Gazvesi'nde Müslümanlar tarafından esir alınmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber'in evlilik teklifini kabul ederek Hz. Peygamber ile evlenmiştir.⁸⁰¹ Hz.

⁷⁹⁶ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 220; Kara, "Klasik Kaynaklarda İslâm Muhalifleri Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû'l-Hakem b. Hişâm) Örneği", s. 128.

⁷⁹⁷ Belâzurî, *Fütühu'l-Büldân*, s. 63; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 428; Aycan, "Ebû Süfyân", 10/230-232.

⁷⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/173-180; Dadan, "Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihani: Uyeyne b. Hısn Örneği", s. 230-231; Erul, "Uyeyne b. Hısn", 42/240-242.

⁷⁹⁹ Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1924.

⁸⁰⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/51; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 77-78; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 213; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 534-535; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 124.

⁸⁰¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/56; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/179; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/271; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 470.

Peygamber, Benî Nadîr Yahudilerini İslâm dinine ısındırmak amacıyla Huyey b. Ahtâb'ın kızı Safiye ile evlilik gerçekleştirmiştir.⁸⁰²

3.3. Savaş Stratejileri

Ebû Süfyân, gerektiği durumlarda geri çekilerek askerî ve siyasî bir strateji uygulamayı daha uygun görmüştür. Uhud Gazvesi sonunda savunmasız Medine'ye saldırmayan Ebû Süfyân, burada kazandığı bir savaşı tekrar riske atmak istemeyerek adamlarıyla birlikte Mekke'ye dönmüştür. Ayrıca Uhud Gazvesi'nde Müslümanlara bir yıl sonra görüşme sözü veren Ebû Süfyân, yine cesaretini gösteremeyip Bedrü'l-Mev'id Gazvesi'ne katılmak istememiştir. Hristiyan dinine mensup Ükeydir b. Abdülmelik, Ebû Süfyân gibi gerektiği yerde Müslümanlar karşısında geri çekilmeyi tercih eden komutandır. Ükeydir b. Abdülmelik, bu açıdan Ebû Süfyân ile benzerlik göstermektedir. Hz. Ebû Bekir döneminde Hâlid b. Velîd'in Dûmetü'l-Cendel'e sefer düzenlediği sırada Ükeydir b. Abdülmelik, Müslümanlar ile savaşmanın bir fayda getirmeyeceğini savunarak halkına İslâm dinini kabul etmeleri gerektiğini söylemiştir. Ükeydir b. Abdülmelik ve Ebû Süfyân, Müslümanlar karşısında galibiyetin mümkün olmayacağını düşündükleri noktada geri çekilmeyi daha uygun bularak Müslümanlarla karşı karşıya gelme cesaretini gösterememişlerdir.

Kürz b. Câbir ve Ebû Süfyân, başlarda Hz. Peygamber'e düşmanca bir tavır gösterirlerken daha sonra Müslüman olarak İslâm dinine katkı sağlayacak faaliyetlerde bulundular. Kürz b. Câbir ve Ebû Süfyân, İslâmiyet'i benimsemeden önce Müslümanları arkadan vurma girişiminde bulundular. Kürz b. Cabîr, Cemmâ otlaklarında Müslümanların sürülerine baskın yaparak hayvanlara zarar verirken;⁸⁰³ Ebû Süfyân, Sevîk Gazvesi'nde adamlarıyla birlikte birkaç Müslümanı öldürerek hurmalıkları yakmıştır.⁸⁰⁴ Uyeyne b. Hısn ise Gabe'de çobanlık yapan Ebû Zer el-Gıfârî'nin oğlunu öldürerek orada bulunan hayvanlara zarar vermiştir.⁸⁰⁵ Nitekim bu komutanlar savunmasız insanlara haince saldırıda bulunarak hayvanlara ve bitkilere zarar verip kaçmışlardır.

⁸⁰² Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 171.

⁸⁰³ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/59; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/5; Belâzurî, *Ensâb*, 1/504; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 350.

⁸⁰⁴ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/62; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 153; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/515; Güzel, Hz. Peygamber'in Savaşları, s. 58-59.

⁸⁰⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/82; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 485.

3.4. Pratik Çözüm Üretmeleri

Ebû Süfyân'ın Sevîk adı verilen un torbalarını attırarak adamlarıyla birlikte kaçması, onun bir ordu komutanı olarak zeki ve çevik davrandığını gösterir. Bedir Gazvesi'nde esir alınan oğlu Amr'ın serbest bırakılmasına karşılık Müslümanlar Ebû Süfyân'dan fidye istemiştir. Ebû Süfyân, fidyeyi vermek istemeyip oğlunun bir şekilde serbest bırakılması amacıyla Ensârdan Sa'd b. Nûman'ı kaçırmıştır ve Sa'd b. Nûman'ın serbest bırakılmasına karşılık oğlu Amr'ın serbest bırakılmasını istemiştir. Nitekim Ebû Süfyân'ın planı işe yaramıştır.⁸⁰⁶ Burada da görüldüğü üzere Ebû Süfyân zekice hareket ederek oğlunu fidye ödemedi kurtarabilmeyi başarmıştır. Aynı zamanda Amr b. Hişâm da zeki, uyanık ve işini bilen bir kişiliğe sahiptir.⁸⁰⁷

Ka'b b. Esed'i genel anlamıyla zeki bir kişi olduğunu değerlendirmek doğru olmasa da zaman zaman zekice hareketlerde bulunmuştur. Medine Sözleşmesi'ni kullanarak Hz. Peygamber'e tâbi olmak şartıyla Hz. Peygamber'in başkaları aleyhine hüküm vermesini teklif etmiştir. Hz. Peygamber, bu teklifi kabul etseydi etrafındaki kişilere bunu duyurarak Hz. Peygamber'in gerçek bir peygamber olmadığı sayısını yayacaktı.⁸⁰⁸ Ka'b b. Esed'in bir başka zekice davranışını şu olayda görürüz: Ka'b b. Esed'e etrafındaki kişiler Hz. Peygamber'e tâbi olma konusunda baskı yapınca baskıdan kurtulabilmek amacıyla çevresindeki kişilere Huyey b. Ahtâb'ın yapacaklarına göre hareket etmeyi önererek Huyey b. Ahtâb'ın yenik düşmesi halinde Hz. Peygamber'e tâbi olmayı teklif etmiştir.⁸⁰⁹ Zeki bir teklif sunan Ka'b b. Esed böylelikle çevresindeki kişileri oyalayabilmiştir. Ka'b b. Esed, her ne kadar Müslümanlara karşı doğru bir strateji uygulamayı başaramayıp kabilesini ölüme sürüklese de kabilesinin onun fikirlerine ve zekâsına güvendiği açıkça anlaşılmaktadır.⁸¹⁰

Huyey b. Ahtâb, Ka'b b. Esed ve Kinâne b. Ebü'l-Hukayk başkalarının verdiği sözlere kanarak kabilelerini savaşa sürükleyen komutanlardandır. Benî Nadîr Gazvesi esnasında Abdullah b. Übeyy, Huyey b. Ahtâb'a Araplardan ve Yahudilerden adam toplayıp kendilerine yardım getireceğinin sözünü verdi.⁸¹¹ Huyey b. Ahtâb'ın Abdullah b. Übeyy'in sözüne ikna olması düşündürücüdür. Zira Buâs günlerinden bugüne kadar Hazrec, Nadîroğulları Yahudileri ile dost olmamıştı.⁸¹² Huyey b. Ahtâb ise Hendek Gazvesi'nde Ka'b b. Esed'i ikna etmeye çalışırken Benî Kurayza'ya Müslümanlar saldırdığı vakit yardım getireceğinin sözünü vermiştir. Hayber Gazvesi'nde Yahudilerin komutanı olan Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, Uyeyne b. Hısn'dan yardım istemiştir. Uyeyne, Kinâne'ye yardımda bulunacağına dair söz vermesine rağmen Müslümanlardan çekindiği için yarı yoldan askerleriyle birlikte tekrar memleketine dönmüştür. Ayrıca Kinâne b. Ebü'l-

⁸⁰⁶ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/391-392; Belâzurî, *Ensâb*, 1/526; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/130.

⁸⁰⁷ Belâzurî, *Ensâb*, 1/ 230.

⁸⁰⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/277.

⁸⁰⁹ Kadî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâilî'n-Nübüvve*, s. 916.

⁸¹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/161-162; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/330-331; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/174; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/216.

⁸¹¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/12; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/57-58; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 130; Şulul, *Ana Hatlarıyla Sîyer-i Nebî*, s. 622.

⁸¹² Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, s. 91.

Hukayk ve Huyey b. Ahtâb, Müslümanlarla yapılan savaşların sonucunda Medine'den çıkarılarak Hayber'e yerleşen komutanlardandır.⁸¹³ Ka'b b. Esed ve Huyey b. Ahtâb, Müslümanlara ihanet etmeleri sebebiyle Kurayza Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in emri ile boyunlarının vurulması suretiyle öldürülmüşlerdir.⁸¹⁴

3.5. Ahde Vefâları

Huyey b. Ahtâb ve Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'ı ahde vefâsı olan kişiler arasında saymak mümkündür. Ebû Süfyân, Sevik Gazvesi esnasında Huyey b. Ahtâb'ın yanına giderek Müslümanlardan bilgi almak istemiştir. Huyey b. Ahtâb, Hz. Peygamber ile olan anlaşmasına sadık kalarak Ebû Süfyân'a bilgi vermemiştir.⁸¹⁵ Huyey b. Ahtâb'ın bir başka ahde vefâ örneği Kurayza Gazvesi'nde görülmektedir. Ka'b b. Esed'i Hendek Gazvesi'ne dâhil etmek isteyen Huyey b. Ahtâb, herhangi bir yenilgi durumunda Benî Kurayza kalesine kendisiyle birlikte girmeye söz vermişti.⁸¹⁶ Nitekim Müslümanlar Benî Kurayza'nın üzerlerine gittiğinde Huyey b. Ahtâb, Benî Kurayza kalesine girerek verdiği sözü yerine getirmiştir. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk ise Huyey b. Ahtâb gibi ne pahasına olursa olsun ahde vefâsını yerine getiren bir kişidir. Benî Nadîr'in hazinesinden sorumlu olan Kinâne, Hayber Gazvesi sonrasında ölümü göze alarak hazinelerin yerini Müslümanlara söylememiştir.⁸¹⁷

3.6. Cömertlikleri

Bedir Gazvesi'nde Müşrikler için deve kesen 9 kişinin içinde Amr b. Hişâm ve Ümeyye b. Halef de bulunuyordu.⁸¹⁸ Bu bakımdan her ikisinin de cömert bir kişiliğe sahip olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca cömert komutanlar arasında Mâlik b. Avf⁸¹⁹ ve Ka'b b. Esed de bulunmaktadır.⁸²⁰

3.7. Cesaretleri

Dü'sûr b. el-Hâris, Amr b. Hişâm ve Mâlik b. Avf cesurluklarıyla tanınan komutanlardandır. Dü'sûr b. el-Hâris, Gatafan Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in yanına kadar sokularak onu öldürme teşebbüsüne cesaret edebilmiştir.⁸²¹ Amr b. Hişâm ise Bedir'de halkının çoğu istememesine rağmen savaşın olması için elinden geleni yaparak gözü kararmış bir şekilde savaşta en ön saflarda yerini alarak cesaretini göstermiştir. Mâlik

⁸¹³ Sariçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 105; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/418.

⁸¹⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, s. 73; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/163-165.

⁸¹⁵ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 364-365; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 1/234; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/28; Belâzurî, *Ensâb*, 1/538.

⁸¹⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, s. 72; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/102; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5/6, s. 118.

⁸¹⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/327-329; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/464-465; Taberî, *Târih*, 3/234.

⁸¹⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/100; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 124.

⁸¹⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3/120.

⁸²⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2/127; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/178.

⁸²¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 1/247-248; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/34; Belâzurî, *Ensâb*, 1/540-541; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/10.

b. Avf'ı da cesur bir komutan olarak değerlendirmemiz mümkündür. Nitekim genç komutan, Müslümanlarla çarpışmak amacıyla halkının tamamını bu savaşa sürükleyerek bu uğurda her şeyi göze almıştır. Mâlik b. Avf ve Amr b. Hişâm, hırslarına yenik düşerek kendi halkını ateşe atmayı göze alarak Müslümanlarla yaptıkları savaşlardan yenilgiyle ayrılmışlardır.

3.8. Güvenilirlikleri

Çalışmamıza konu olan komutanlardan bazıları güvenilir bir kişiliğe sahip olmalarıyla dikkatleri çekmektedir. Ebû Süfyân, komutanlığından önce Suriye'ye giden Kureyş'in kervanlarından sorumluydu.⁸²² Sonuç olarak Mekkelilerin, bu büyük kervanın başına sonuna kadar güvenecekleri bir kişiyi geçirmeleri gerekiyordu. Bu görev için de Ebû Süfyân'ı uygun bulmuşlardı. Aynı şekilde rivayetlerden Ka'b b. Esed'in de güvenilir bir komutan olduğu da anlaşılmaktadır. Benî Kurayza Gazvesi'nde yenilgiye uğrayan Yahudiler, Ka'b b. Esed'e duydukları güven sebebiyle gazveye iştirak ettiklerini dile getirmişlerdir.⁸²³ Kinâne b. Ebû'l-Hukayk, Hayber Gazvesi'nden yenilgiyle ayrılınca Benî Nadîr'in hazinesinin yerini Müslümanlara söylememiştir.⁸²⁴ Ölümü göze alan Yahudi komutan, çıkarları doğrultusunda hareket etmeyip Benî Nadîr'in emanetine sahip çıkmak istemiştir. Buradan hareketle Kinâne'nin de güvenilir, inandığı değerlere bağlı bir komutan olduğu varsayımına ulaşılmaktadır.

3.9. İkna Kabiliyetleri

Huyey b. Ahtâb ve Amr b. Hişâm, Müslümanlara karşı hırslarına yenik düşerek kabilelerini savaşa sürüklemişlerdir. Huyey b. Ahtâb da Amr b. Hişâm gibi Müslümanlara karşı acımasızca bir tutum sergilemiştir. Nitekim ulaşabildiğimiz kaynaklarda Huyey b. Ahtâb'ın karakteri, Amr b. Hişâm ile özdeşleştirilmiştir.⁸²⁵ Huyey b. Ahtâb ve Amr b. Hişâm'ın ikna kabiliyetleri, oldukça gelişmiştir. Amr b. Hişâm, Ayyaş b. Ebî Rabîa'yı⁸²⁶ ve Hüzeyl kabilesine mensup Amr'ı;⁸²⁷ Huyey b. Ahtâb ise Ka'b b. Esed'i⁸²⁸ ikna kabiliyetlerini kullanarak başka yollara sürüklemişlerdir.

3.10. Hz. Peygamber'e Olan Düşmanlıkları

Hz. Peygamber'e düşmanlıkları açısından Amr b. Hişâm ile Ümeyye b. Halef birbirlerine çok benzemektedirler. Her ikisi de ölene dek İslâm dinine düşmanlık ederek

⁸²² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/73; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 120; Bedirhan, *Orta Çağ Tarihi*, s. 73.

⁸²³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/162; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/331.

⁸²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/327-329; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 3/464-465; Taberî, *Târîh*, 3/234.

⁸²⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/100-101.

⁸²⁶ İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 105.

⁸²⁷ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, s. 44.

⁸²⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/101-102; Kadî Abdülcebbar, *Tesbitü Delâilî'n-Nübüvve*, s. 824-826; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s. 183; Nedvi, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 107-108.

Hız. Peygamber'e zarar vermek amacıyla birçok faaliyette bulunmuşlardır. Amr b. Hişâm ve Ümeyye b. Halef, Mekke'de diğer Müşrikleri örgütleyerek Ebû Tâlib'in yanına gidip Hız. Peygamber'i şikâyet etmeye teşvik etmişlerdir.⁸²⁹ Hız. Peygamber'i şikâyet etmeye giden Müşrikler arasında Ebû Süfyân da bulunmaktaydı.⁸³⁰ Amr b. Hişâm, Ebû Süfyân ve Ümeyye b. Halef, Dâru'n-Nedve'de Hız. Peygamber'i öldürme planı yapan Müşrik komutanlar arasındaydılar.⁸³¹ Hız. Peygamber; namaz kılarken Amr b. Hişâm, Hız. Peygamber'in üzerine devenin pisliğini attığı sırada Ümeyye b. Halef de olaya şahit olan Müşriklerden biriydi. Bu olay üzerine Hız. Peygamber, orada bulunan Müşriklere beddua etti. Beddua ettiği Müşriklerin içinde Amr b. Hişâm ve Ümeyye b. Halef de bulunuyordu.⁸³²

3.11. Savaşlarda Yaptıkları Hatalar

Hâris b. Ebû Dirâr, Uyeyne b. Hısn ve Mâlik b. Avf komutan olarak buldukları gazvelerde casuslara karşı dikkatli davranmayıp orduları hakkında Müslümanlara bilgi vermelerine sebep olmuşlardır. Huneyn Gazvesi esnasında Hız. Peygamber, Abdullah b. Ebî Hedred el-Eslemî'yi düşman ordusu hakkında bilgi toplamak amacıyla göndermiştir. Mâlik b. Avf, bu casusu fark edemeyip ordusu hakkındaki bilgileri Müslümanların öğrenmesine neden olmuştur.⁸³³ Hâris b. Ebû Dirâr, Müstalık Gazvesi'nde Hız. Peygamber'in gönderdiği Büreyde b. Husayb'ın casus olduğunu anlamayarak ordusu hakkındaki bilgileri, ona aktarmıştır.⁸³⁴ Yine Hâris b. Ebû Dirâr, Müstalık Gazvesi esnasında dikkatsiz davranarak ordusunu Müslümanların ani baskısıyla karşı karşıya getirmiştir.⁸³⁵ Uyeyne b. Hısn ise bir anlık dalgınlık ile Ebû Zerr'in eşi Leyla'yı elinden kaçırmıştır.⁸³⁶

⁸²⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 298; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/73; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/189-190; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/69-70.

⁸³⁰ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 203-204; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/350-351; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/69; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1853.

⁸³¹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 2/144-147; Taberî, *Târîh*, 3/118-121; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/268-269; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 114-115; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 290-291.

⁸³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/66.

⁸³³ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 4/111; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/543-544.

⁸³⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/49.

⁸³⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/52; Belâzurî, *Ensâb*, 1/588; İbn Hazm, *Cevamiu's-Sîre*, s.197; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/267.

⁸³⁶ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 110; Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, s. 485-486.

3.12. Katı Tutumları

Ümeyye b. Halef ve Amr b. Hişâm, İslâmiyet'i kabul eden insanları çeşitli işkencelere maruz bırakarak Müslümanlara karşı acımasızca bir tutum sergilediler. Ümeyye b. Halef, Ebû Fûkeyhe ve Bilal-i Habeşî'ye işkence ederken;⁸³⁷ Amr b. Hişâm, Zinnîre'yi gözlerini kaybedene dek işkenceye maruz bıraktı. Bilal-i Habeşî'yi ve Zinnîre'yi Hz. Ebû Bekir satın alarak azat etti.⁸³⁸ Amr b. Hişâm'ın ve Ümeyye b. Halef'in işkence ettiği köleleri Hz. Ebû Bekir'in satın alıp daha sonra serbest bırakması, Amr b. Hişâm ve Ümeyye b. Halef'i yine benzer noktada buluşturmaktadır. Amr b. Hişâm ile Ümeyye b. Halef, acımasız ve merhametten yoksun bir yapıya sahiplerdi. Nitekim yaşamları boyunca yaptıkları faaliyetler, bu durumu bize açıkça göstermektedir. Hatta Müslümanlara yaptığı işkenceden dolayı Hz. Peygamber, Amr b. Hişâm'ı "Bu ümmetin Firavun'u" olarak zikretmiştir.⁸³⁹ Her ikisi de Mekke'de belli bir konuma ve zenginliğe sahiptiler. Hatta Mekke'deki bu mevkilerinden dolayı Hz. Peygamber, Ümeyye b. Halef ve Amr b. Hişâm'ın Müslüman olmasını arzulamıştır.⁸⁴⁰

3.13. İhanetleri

Yahudi komutanlardan Huyey b. Ahtâb ve Ka'b b. Esed, Medine'de yaşamlarını sürdürürlerken Medine Sözleşmesi'ni bozarak Müslümanlarla karşı karşıya gelmişlerdir. Her iki komutan da Müslümanları arkadan vurma girişiminde bulunmuşlardır. Huyey b. Ahtâb, kabilesine Hz. Peygamber'e suikast fikrini verirken,⁸⁴¹ Ka'b b. Esed ise Benî Nadîr Gazvesi'nde ve Hendek Gazvesi'nde Müslümanlara saldırma cesaretini göstermiştir.⁸⁴²

Rivayetlerden Ebû Süfyân'ın, başlarda tam anlamıyla İslâm dinine gönül bağlamadığını görmekteyiz. Örneğin, Huneyn Gazvesi'nde Müslümanların yenildiğini gören Ebû Süfyân, sevinerek bunu istemsizce çevresindekilere de belli etmiştir.⁸⁴³ Uyeyne b. Hısn, Müslüman olduktan sonra kendi kabilesine zekât memurluğu görevine

⁸³⁷ Köksal, *İslam Tarihi*, 1/2, s. 344-346.

⁸³⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, 1/429-430; Belâzurî, *Ensâb*, 1/340-341; Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 11/483; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/71; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/84-85; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 192; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1905-1906; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 51.

⁸³⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 521.

⁸⁴⁰ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 245; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/307; Taberî, *Târîh*, 3/87; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 88; Mevdûdî, *Sîret-i Server-i Alem*, s. 1989.

⁸⁴¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/7-8; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 78; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 129-130.

⁸⁴² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/101-102; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/73; Kadî Abdülcebbâr, *Tesbîtu Delâilî'n-Nübüvve*, s. 912; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/178; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/1, 216; Nedvi, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 107-108; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 131.

getirilerek⁸⁴⁴ Huneyn Gazvesi ve Tâif Kuşatması'na katıldı. Fakat buna rağmen Uyeyne b. Hısn, eski alışkanlıklarını sürdürerek Müslümanlara hainlik yapma girişimlerinde bulunmuştur. Hz. Ebû Bekir döneminde irtidat ederek hiçbir zaman iman etmediğini belirtmiştir.⁸⁴⁵ Ebû Süfyân ve Uyeyne b. Hısn, Müslüman olmalarına rağmen içten içe İslâmiyet'e kin besleyip Müslümanların yok olmalarını istemişlerdir. Bu yönleriyle birbirlerine benzerlik göstermişlerdir.

3.14. Kibirleri

Ele aldığımız bazı komutanlar, kabilesinin savaşçı özelliklerine güvenip İslâm ordusunu küçük gördüklerinden dolayı gazvelere katılma konusunda bir sakınca görmemişlerdir. Amr b. Hişâm'ın, Bedir Gazvesi'nin olmasını istemesindeki sebeplerden biri de İslâm ordusunu küçük görmesinden kaynaklanmaktadır. Bedir Gazvesi'nin öncesinde Cüheym b. Salt'ın Kureyş'in yenileceğine dair rüyasının üzerine Amr b. Hişâm, bu savaşı kendi kabilesini kazanacağından emin bir şekilde Cüheym b. Salt'a Bedir günü Müslümanların hezimete uğrayacaklarını dile getirmiştir.⁸⁴⁶ Hendek Gazvesi'nde Fezâre kabilesinin komutanı olan Uyeyne b. Hısn'a Hz. Peygamber, savaştan çekilmesi şartıyla Medine mahsülünün 1/3'ünü vermeyi teklif ettiğinde Uyeyne, mahsülün yarısını istemiştir. Hz. Peygamber, bu isteği kabul etmeyince Uyeyne İslâm ordusunun Hendek Gazvesi'nden galibiyetle çıkacak kadar gücü olmadığına değinerek⁸⁴⁷ bir nevi kendi ordusuyla birlikte İslâm ordusunun daha da güç kazanacağını söylemek istemiştir. Yine Hendek Gazvesi esnasında Ka'b b. Esed; Medine Sözleşmesi'ni bozduğu zaman Hz. Peygamber, savaştan çekilmesi amacıyla elçiler gönderdiği zaman Ka'b b. Esed, elçilere "Sizler iyi savaşmasını bilenlerle karşılaşmamışsınız. Vallahi bizler sizinle güzel savaşırız" cümlelerini kurmuştur.⁸⁴⁸ Huneyn Gazvesi esnasında Mâlik b. Avf, askerlerine İslâm ordusunun tecrübeden yoksun ve savaş stratejilerini bilmeyen kabilelerle savaştığını söyleyerek kendi kabilesinin ordusunun harp sanatından anladığını iddia edip savaştan galip bir şekilde ayrılacaklarından emin bir şekilde konuşmuştur.⁸⁴⁹ Kinâne b. Ebü'l-Hukayk ise Müslümanların Hayber'e saldıracağını duyduğu zaman Hayber kalelerinin sağlamlığına

⁸⁴³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/144.

⁸⁴⁴ Belâzurî, *Ensâb*, 2/210; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 178.

⁸⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/179; Belâzurî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 113; Taberî, *Târîh*, 3/358-359; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/518; Duri, *İlk Dönem İslam Tarihi*, 84-85.

⁸⁴⁶ Belâzurî, *Ensâb*, 1/511; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/120.

⁸⁴⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/126; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/174-175.

⁸⁴⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/104.

güvenerek İslâm ordusunun Hayber'e saldıracağına ihtimal dâhi vermemiştir.⁸⁵⁰ Bahsettiğimiz komutanlar, İslâm ordusunun gücünü küçümseyerek kendi kabilelerinin savaşı özelliklerine sonuna kadar güvenerek savaşa girmeyi göze alabilmişlerdir. Bu komutanlar, son derece kabilelerine ve kendilerine güvendikleri halde Müslümanlar karşısında hezimete uğramışlardır.

3.15. Hz. Peygamber'e Karşı Savaşan ve Daha Sonra Müslüman Olan Komutanlar

Hz. Peygamber ile Müşrik komutan olarak savaşan komutanlardan bazıları, daha sonra Müslüman olarak İslâm dinine katkıları olmuştur. Bu komutanlar Kürz b. Câbir, Ebû Süfyân, Dü'sûr b. el-Hâris, Hâris b. Ebû Dırâr, Uyeyne b. Hısn, Mâlik b. Avf'tır. Bu komutanlardan Ebû Süfyân, Uyeyne b. Hısn, Mâlik b. Avf müellefe-i kulûba dâhil edilmiştir.

3.16. Hayatı Boyunca İslâm Dinine Düşmanlık Eden Komutanlar

Hayatı boyunca İslâm dinine ve Hz. Peygamber'e düşmanlık eden komutanlar ise Ümeyye b. Halef, Amr b. Hişâm, Huyey b. Ahtâb, Ka'b b. Esed, Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'tır. Ükeydir b. Abdülmelik'in kaynaklarda her ne kadar İslâmiyet'i benimsediği geçse de⁸⁵¹ onun 633 yılında Hâlid b. Velîd tarafından yakalanıp öldürülmesi⁸⁵² sebebiyle Ükeydir b. Abdülmelik'in de hayatı boyunca Hz. Peygamber'e düşmanlık eden komutanlar arasında zikredilmesi daha uygun olacaktır.

3.17. Hz. Peygamber'le İlişkilerini Diplomasi Yoluyla Çözmeye Çalışan Komutanlar

Ebû Süfyân, Hudeybiye'de Müslümanlar ile olan sorunun çözülmesi için diplomasiye başvurarak Hz. Peygamber'e heyet göndererek anlaşma yolunu sağlamaya çalışmıştır.⁸⁵³ Uyeyne b. Hısn ise 626 yılında Hz. Peygamber ile Teğlemeyn ve çevresinden Marâd'a kadar olan bölgede sürülerini olatmaya dair anlaşma yapmıştır.⁸⁵⁴

3.18. Farklı Yönleri

Amr b. Hişâm ile Ümeyye b. Halef, birçok benzer noktada buluşmaktadır fakat bazı konularda aynı fikirde olmadıkları görülmektedir. Bedir Gazvesi esnasında Amr b. Hişâm, Kureyşlileri savaşa katılmaları için teşvik ederken Ümeyye b. Halef, Bedir Gazvesi'ne katılmanın gerek olmadığını düşünmüştür. Ümeyye b. Halef, savaşa katılmak

⁸⁴⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3/128.

⁸⁵⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/181.

⁸⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/36.

⁸⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/509-510; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 1/2, 110.

⁸⁵³ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 114.

istemediğinden dolayı Amr b. Hişâm tarafından korkaklık ve acizlikle suçlanmıştır.⁸⁵⁵ Aynı zamanda Müslümanlar ile yapılan birçok gazvede Kureyşlilerin komutanlığını üstlenen Ebû Süfyân da Ümeyye b. Halef ile aynı düşüncededeydi. Kervanı kurtulan Ebû Süfyân, Mekke'ye haber göndererek bu savaşın gereksiz olduğunu belirtmiştir.⁸⁵⁶ Amr b. Hişâm ile Ümeyye b. Halef'in fiziksel yapıları da farklılık göstermektedir. Amr b. Hişâm, zayıf bir yapıya sahipken⁸⁵⁷ Ümeyye b. Halef, iri cüsseli bir yapıya sahiptir.⁸⁵⁸

Ebû Süfyân; Ümeyye b. Halef, Mâlik b. Avf ve Amr b. Hişâm'ın aksine eli sıkı biri olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵⁹ Dü'sûr b. el-Hâris, Amr b. Hişâm ve Mâlik b. Avf cesur bir kişiliğe sahiplerken daha önce belirtildiği üzere Ebû Süfyân ve Ükeydir b. Abdülmelik'i cesur bir komutan olarak tanımlamak doğru değildir.

Ebû Süfyân ile Uyeyne b. Hısn'ın Müslüman olmasına rağmen İslâm'a içten içe düşmanlık ettiği yönünden birbirine benzerlik gösterdiğinden bahsedilmişti fakat Ebû Süfyân ile Uyeyne b. Hısn arasında bir fark vardır. Ebû Süfyân, zamanla Hz. Peygamber'e ve İslâm dinine ısınarak eşi Hind bt. Utbe ile İslâmiyet'e fazlasıyla katkı sağlamıştır. Uyeyne b. Hısn ise Müslüman olmasına ve İslâm dinine katkıları olmasına rağmen ulaşabildiğimiz kaynaklara göre ölene dek samimi bir Müslüman olmamıştır. Bu bakımdan Uyeyne b. Hısn, Ebû Süfyân'dan farklı bir özellik göstermektedir.

Dü'sûr b. Hâris, Gatafan Gazvesi'nde Müslümanlarla karşı karşıya geleceğini anladığı anda askerlerine emir vererek ailelerini ve hayvanlarını başka yerde gizlenmesini emretmiştir.⁸⁶⁰ Dü'sûr b. Hâris'in aksine Mâlik b. Avf ise Huneyn Gazvesi'nde savaşa giderken askerlerine özellikle hanımlarını, çocuklarını ve hayvanlarını yanına almalarını emretmiştir.⁸⁶¹

---

⁸⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/63.

⁸⁵⁵ Belâzurî, *Ensâb*, 1/511; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıss-ı Enbiyâ*, 1/1, 139.

⁸⁵⁶ Belâzurî, *Ensâb*, 1/509; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/119.

⁸⁵⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 1/77.

⁸⁵⁸ Tanrıkulu, *Tarih Boyunca Yaşamış Zalim, Hain ve Kâfirlerin Hazin Sonu*, s. 134.

⁸⁵⁹ Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 10/58.

⁸⁶⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 1/246-247; Belâzurî, *Ensâb*, 1/540.

⁸⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/542; Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 134; Ağalday, *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*, s. 107.

SONUÇ

“Hz. Peygamber’in Savaşığı Orduların Komutanları” adlı çalışmada komutanların hayatları, kişilik özellikleri ve savaş stratejileri irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilk konusu olan Ümeyye b. Halef, Hicretten önce Müslümanlara ve Hz. Peygamber’e yaptığı işkencelerle meşhur olmuştur. Yaptığı işkencelerden dolayı onun acımasız bir karaktere sahip olduğu görülmektedir. Buvât Gazvesi’nde Kureyş kervanını yöneten Ümeyye b. Halef, Müslümanlarla karşılaşmadığı için aralarında çatışma yaşanmamıştır. Bundan dolayı Ümeyye b. Halef’in komutanlığı hakkında bir şey söylenemese de onun Ficar savaşlarında Benî Cumah’ın komutanlığını üstlenmesinden dolayı komutanlık tecrübesinin olduğu kanaatine varılabilir. O, Amr b. Hişâm’ın zorlamasıyla hiç istemediği halde Bedir Gazvesi’ne katılmıştır. Burada Ümeyye b. Halef’in kıskırtması sonucu hareket ettiği görülmektedir. Onun, Bedir Gazvesi’nde deve kesen 9 boy temsilcisi arasında bulunduğundan dolayı ve Sa’d b. Muâz’ı evinde ağırladığından dolayı cömert ve misafirperver kişiliğe sahip olduğu çıkarılabilir. Mekke döneminde Bilal-i Habeşî’ye işkence eden Ümeyye b. Halef, Bedir Gazvesi’nde Bilal-i Habeşî’nin onun öldürülmesini istemesi nedeniyle Müslümanlar tarafından öldürülmüştür. Ümeyye b. Halef, Mekke’nin zenginlerindendi ve Mekke’de belli bir konuma sahipti. Muhtemelen Mekke’deki mevkisinden dolayı İslâm dinine karşı çıktı. Ümeyye b. Halef’in hayatı incelendiğinde Mekke’deki belli konuma sahip kişilerin eylemlerine bakarak kendisinin de bu eylemleri yapmaya meyilli olduğu görülmektedir. Kureyş’in ileri gelenleriyle Kâbe’de toplanarak Hz. Peygamber’e mal ve mülk teklif vadetmesi, arkadaşlarıyla birlikte toplanarak Hz. Peygamber’e kendilerinin ibadet ettiği gibi ibadet etmesini teklif etmesi, Mekke ileri gelenleriyle Ebû Tâlib’in yanına giderek Hz. Peygamber’i şikâyet etmesi, Dâru’n-Nedve’de Hz. Peygamber’i öldürme kararı alan kişilerin arasında bulunması ve Amr b. Hişâm’ın onu korkaklık ve acizlikle suçlaması üzerine Bedir Gazvesi’ne katılması buna örnektir. Bu örneklerden yola çıkılarak özellikle Amr b. Hişâm’ın suçlamaları üzerine Bedir Gazvesi’ne katılan Ümeyye b. Halef’in yalnızlıktan ve dışlanmaktan korktuğu anlaşılmaktadır.

Kürz b. Câbir, cesaretiyle ön plana çıkan komutanlardandır. Safevân Gazvesi esnasında Müslümanların sürülerine saldırması ve Medine’nin güneyindeki halkı kılıçtan geçirmesi nedeniyle acımasız bir kişiliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kürz b. Câbir, Safevân Gazvesi’nde Müslümanlarla karşı karşıya gelmeyi göze alamayarak onlara

arkadan vurma girişiminde bulunmuştur ve sürülere zarar verip kaçmıştır. Cesaretiyle ön plana çıkan komutanın Safevân Gazvesi'nde uyguladığı strateji ilginçtir. Daha sonraki dönemlerde Müslüman olan Kürz b. Câbir'in İslâm dinine birçok faydası olmuştur. Ureyne Seriyyesi'nde komutan olarak cesaretini gösterebilmeyi başarmıştır. Mekke'nin fethinde Huneys b. Hâlid'i koruyarak fedâkarca bir davranış sergilemiştir. Kürz b. Câbir'in Müslüman olduktan sonra karakter yapısının da değiştiği gözlenmiştir.

Hz. Peygamber ile rekabet içerisine giren Amr b. Hişâm, yaşamı boyunca İslâm'a düşmanlık etmiştir; Müslümanlara ve Hz. Peygamber'e ciddi boyutta zararlar vermiştir. Muhtemelen Amr b. Hişâm, Mekke'de İslâm dini yayılırsa Hz. Peygamber'in lider konuma gelerek kendisinin itibarının azalacağından endişe ettiği için Hz. Peygamber'e karşı cephe almıştır. Hz. Peygamber'e düşmanlık etmesinin bir diğer sebebi ise asabiyet olgusudur. Amr b. Hişâm'ın Müslümanlara ve Hz. Peygamber'e sergilediği davranışlarından dolayı acımasız bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kibirli, cömert ve önder bir karaktere sahip olan Amr b. Hişâm'ın itibarından taviz vermeyen davranışları dikkat çekmektedir. Amr b. Hişâm, cesaretini Bedir Gazvesi'nde göstererek Kureyş halkını kıskırtmıştır ve Bedir Gazvesi'nin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bedir Gazvesi öncesinde Âtike bt. Abdülmuttalib'e davranışlarından yola çıkarak Amr b. Hişâm'ın başkalarına aşağılayıcı tavırlarda buldukları kendisini daha üstün biri gibi hissettiği anlaşılmaktadır. Bedir Gazvesi'nde Hz. Peygamber, ordudaki kişilerle istişare ederken Amr b. Hişâm bu yöneme başvurmayarak aksine Mekke halkını dinlememiştir ve onları korkaklık ve acizlikle suçlayarak savaşa sokmaya mecbur bırakmıştır. Amr b. Hişâm, zeki bir kişilik olarak tanımlansa da hırsları nedeniyle halkını yenilgiye sürüklemesinden dolayı tecrübesiz bir komutan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Mekke'de belli bir saygınlığı olan Ebû Süfyân b. Harb'in de Amr b. Hişâm gibi Hz. Peygamber ile rekabet içerisine girerek asabiyet olgusu doğrultusunda hareket ettiği anlaşılmaktadır. Mekke'nin fethine kadar geçen sürede Müslümanlara karşı yapılan zararlı faaliyetlerin içinde yer almıştır. Hatta Bedir Gazvesi'nden sonra Kureyşlilerin Müslümanlarla yaptıkları savaşta müşriklerin komutanı rolünü üstlenmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olan Ebû Süfyân'ın daha geri planda kaldığı görülmektedir. Müslüman olduktan sonra Tâif Kuşatması'nda ve Yermük Savaşı'nda yararlılık göstererek

İslâmiyet'e birçok katkısı olmuştur. Bedir Gazvesi'nde akıllıca hareket eden Ebû Süfyân kervanı kurtarmayı başarmıştır ve Amr b. Hişâm gibi hırsları doğrultusunda hareket etmeyip kervan kurtulduğuna göre savaşa girmenin gereksiz olduğunu düşünmüştür. Bedir Gazvesi'nde birçok akrabası öldürülen Ebû Süfyân'ın intikam hırsıyla hareket ettiği görülmektedir. Amr b. Hişâm'ın öldürülmesiyle Mekke'nin reisi olmuştur ve Uhud Gazvesi'nin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bedir Gazvesi'nde takındığı tavrın aksine daha sonra her fırsatta Müslümanlarla çatışma içerisine girmeye çalışmıştır. Bu durumda Mekke'nin reisi olmasının ve intikam hırsının etkisi büyüktür. Her ne kadar Ebû Süfyân, intikam hırsıyla da hareket etse Amr b. Hişâm'ın aksine Müslümanlara karşı bir zafer elde edemeyeceğini hissettiği anda geri çekilmeyi bilmiştir. Hamrâu'l-Esed Gazvesi, Bedrü'l-Mev'îd Gazvesi, Hendek Gazvesi, Hudeybiye Antlaşması ve Mekke'nin fethinde uyguladığı strateji buna örnektir. Sevîk Gazvesi'nde Müslümanlarla çatışmayı göze alamayan Ebû Süfyân, savunmasız insanları öldürmüştür ve sevîk adı verilen un torbalarını askerlerine attırarak hızlı kaçabilmeyi başarmıştır. Zekice bir hareket sergileyen Ebû Süfyân, cesaretini bu savaşta gösterememiştir. Ebû Süfyân, sancağın savaşdaki işlevinin ve öneminin farkında olan komutanlardandır. Bu yüzden Uhud Gazvesi'nde sancağın sonuna kadar korunması için Abdüddâroğullarını teşvik etmiştir. Bedrü'l-Mev'îd Gazvesi'nde Müslümanlarla karşı karşıya gelmenin cesaretini gösteremeyen Ebû Süfyân, Nuaym b. Mes'ud'u Medine'de propaganda yapmak üzere görevlendirmiştir. Ebû Süfyân, Müslümanların gözünü korkutarak onların savaşa katılmasını engellemek istemiş, bu şekilde kendi itibarını kurtarmayı planlamıştır. Ebû Süfyân, Hendek Gazvesi'nde bir sonuç alamayacağı kanaatine varınca Müslümanları içten kuşatmanın işe yaracağı düşüncesine girerek Kurayzaoğullarını savaşa dâhil etmek istemiştir. Fakat bu planı işe yaramayan Ebû Süfyân, telaşlanarak savaştan geri çekilme kararı almıştır. Hudeybiye Antlaşması'nda Müslümanlarla çatışmak yerine anlaşmayı tercih etmiştir. Mekke'nin fethinde ise Müslümanlara karşı bir galibiyet elde edemeyeceğini düşünen Ebû Süfyân teslimiyetçi bir politika izlemiştir.

Gatafan Gazvesi'nde ön plana çıkan Dü'sûr b. Hâris, Hz. Peygamber'in yola çıktığını öğrenince ailelerini ve hayvanlarını başka yere gizlemiştir. Uzaktan Müslümanları gözetleyerek sabırla harekete geçeceği anı beklemiştir. Gatafan Gazvesi'nde Hz. Peygamber'i öldürme teşebbüsünde bulunan Dü'sûr b. Hâris'in cesaretli davrandığı

anlaşılmaktadır. Gatafan Gazvesi esnasında Müslüman olmuştur bu yönden inanç ve düşüncelerinde inat etmeyen bir karakter yapısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Hâris b. Ebû Dırâr, ikna kabiliyetini kullanarak diğer kabileleri çevresine toplamıştır ve Müstalık Gazvesi'nin oluşmasına neden olmuştur. Müstalık Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in gönderdiği casusu fark edemeyip ordusu hakkında bilgilerin sızmasına sebebiyet veren komutandır. Bu anlamda tecrübeden yoksun bir komutan olduğu sonucuna ulaşılabilir. Hâris b. Ebû Dırâr, Müstalık Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in İslâm dinine davetini muhtemelen ordusunun gücüne güvendiğinden ve kibrinden dolayı reddetti. Böylelikle kendi kabilesini yenilgiye sürükleyen komutanlardandır. Yenilgiden sonra Müslüman olmayı kabul eden Hâris b. Ebû Dırâr, kendi kabilesinin zekâtını toplamakla görevlendirilmiştir ve hadis rivayet ederek İslâm dinine katkısı olmuştur.

Uyeyne b. Hısn, çıkarları doğrultusunda hareket ederek bazen Müslümanlara düşmanca bir tavır takınırken bazen de Hz. Peygamber ile anlaşma yoluna gitmeye çalışmıştır. Sonraki dönemlerde İslâm dinini kabul eden Uyeyne'nin samimi bir Müslüman olmadığı ve Müslümanlar aleyhinde davranmaya devam ettiği görülmektedir. Buna rağmen Benî Temîm'e ve Benî Anber'e sefer düzenlemesi sebebiyle İslâm dinine katkıları olduğu da söylenebilir. Uyeyne'nin savaşlarda uyguladığı stratejiye bakıldığında onun belli bir davasının olmadığı ve menfaat ilişkisi doğrultusunda hareket ettiği görülmektedir. Uyeyne'nin bu davranışlarının altında yatan sebep hem kişilik özelliği hem de İslâmiyet'ten önce sürmüş olduğu yaşam tarzıdır. Gabe Gazvesi'nde savunmasız çobanı ve oğlunu öldürerek Müslümanların karşısına çıkmayı cesaret edememiş ve onlardan kaçma yolunu tercih etmiştir. Uyeyne'nin Gabe Gazvesi'nde, Hayber'in fethi esnasında Müslümanlar karşısında geri çekilmesi ve irtidat ettikten sonra Hz. Ebû Bekir'in huzuruna geldikten sonra tekrar Müslüman olmasından dolayı korkak bir komutan olduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

Mâlik b. Avf, Huneyn Gazvesi'nde diğer kabilelere karşı ciddi bir propaganda faaliyeti yürüterek kabileleri etrafında toplamıştır. Bu durum onun liderlik özelliğinden ve ikna kabiliyetinin gelişmiş olduğunun göstergesidir. Mâlik b. Avf, ordunun düzenli ve disiplinli olmasına özen gösteren bir komutandır. Huneyn Gazvesi'nde Müslümanlarla daha iyi çarpışacaklarını düşünerek askerlerine hanımlarını ve çocuklarını da yanına

almalarını emretmiştir. Mâlik b. Avf, bu şekilde hem askerî hem de psikolojik savaş stratejisini uygulamaya çalışmıştır. Düreyd b. es-Sımme gibi tecrübeli birini dinlemeyip hırsına ve kibrine yenik düşmüştür. Muhtelemen, Huneyn Gazvesi'nde 30 yaşlarında genç ve tecrübesiz bir komutan olduğu için topyekün savaşmayı göze alarak kabilesini yenilgiye sürüklemiştir. Mâlik b. Avf'ın Huneyn Gazvesi esnasında kendi kabilesinin savaşçı özelliklerine güvenerek İslâm ordusunun gücünü küçük gördüğü anlaşılmaktadır. Mâlik b. Avf, ilk saldırıyı yapanların bir zafer elde edebileceği düşüncesiyle ordusunu yönetmiştir. Huneyn Gazvesi'nde pusu kurma yöntemiyle ve havanın karanlık olmasından faydalanarak başlarda zafer elde edecekken daha sonra Müslümanlar gücünü toplamış ve Mâlik b. Avf'ın ordusuna karşı zafer elde edebilmişlerdir. Tâif Kuşatması'ndan sonra Müslüman olan Mâlik b. Avf'ın Sakîflilerin İslâm dinini kabul etmesinde etkisi olmuştur. Kâdisiye Savaşı ve Suriye fethine katılan Mâlik b. Avf'ın İslâm dinine birçok katkısı olmuştur.

Benî Nadîr Gazvesi'nde Yahudilerin komutanlığını üstlenen Huyey b. Ahtâb, hayatı boyunca İslâm dinine zarar verecek faaliyetler içerisinde bulunmuştur. Huyey b. Ahtâb'ın, güvenilir ve verdiği sözde duran bir karakter yapısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Huyey b. Ahtâb'ın Hz. Peygamber'e düşmanlık etmesinin en büyük sebebi kavmiyetçilik ve İslâm düşmanlığıdır. Bunu açıkça Safiyye bt. Huyey'e dile getirmiştir. Müslümanların giderek güç kazandığından endişe eden Huyey b. Ahtâb, Hz. Peygamber'e suikast fikrini ortaya atmıştır. Benî Nadîr Gazvesi'nde Abdullah b. Übeyy'in vaatlerine kanarak savaşmayı göze almıştır. Huyey b. Ahtâb, Abdullah b. Übeyy'in Benî Kaynukayı da aynı vaatlerle kandırdığını düşünememiştir. Muhtemelen o esnada Abdullah b. Übeyy'e güvenmekten başka çere bulamamıştı. Müslümanlara teslim olursa kendi itibarını kaybedeceğini biliyordu. Bu yüzden başlarda teslimiyetçi bir politika izlemeyip son kozu da kullanmak istemiştir. Daha sonra yardım gelmeyeceğini anlayan Huyey b. Ahtâb, çaresiz bir şekilde teslim olmuştur. Hendek Gazvesi'nde aktif bir rol oynayan Huyey b. Ahtâb, Müslümanları içten kuşatma yöntemini uygulamaya çalışmıştır. Huyey b. Ahtâb, Ka'b b. Esed'e verdiği sözü tutarak Kurayza kalesine girmiştir. Ölüm emri verilen Huyey b. Ahtâb, Hz. Peygamber'e davasının arkasında olduğunu belirterek kararlılığını ve cesaretini göstermiştir.

Benî Kurayza'nın reisi olma Ka'b b. Esed, İslâmiyet'i kabul etmeyerek kendi mensup olduğu din üzerine ölmüştür. Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmek ve açığını yakalamak amacıyla birçok zararlı faaliyetlerin içinde bulunmuştur. Hz. Peygamber'e tâbi olmamak amacıyla halkını oyalama yöntemi izlemiştir. Kendine son derece güvenen ve ileri görüşlülükten yoksun olan Ka'b b. Esed, Hz. Peygamber'in kendisinin barış teklifini her zaman kabul edeceğini belirtmiştir. Hendek Gazvesi'nde başlarda tarafsız bir politika izlemiş fakat Huyey b. Ahtâb'ın ısrarlarına dayanamayarak Medine Sözleşmesi'ni bozmuştur. Ka'b b. Esed, Müşrik ordusunun sayıca fazla olmasına güvenerek ve İslâm ordusunun savaş tekniklerini bilmediğini iddia ederek sözleşmeyi bozma kararı almıştır. Kurayza Gazvesi'nde Ka'b b. Esed, Müslümanların karşısına çıkmaya cesaret edemeyip kaleden savunma savaşı yapmayı tercih etmiştir. K'a'b b. Esed de diğer komutanlar gibi kavmiyetçilikten dolayı Hz. Peygamber'e düşman olduğunu belirtmiştir. Muhasara altında bulunan Ka'b b. Esed, istişare yöntemini kullanarak halkına önerilerde bulunmuştur. Kurayza halkının Ka'b b. Esed'in sözüne itimat ettikleri ve ona güvendikleri anlaşılmaktadır fakat ileri görüşlülükten yoksun olan komutan, daha önce Medine'den kovulan Benî Nadîr'in ve Benî Kaynuka'nın durumunu düşünemediği için kendi kabilesini ölüme sürüklemiştir.

Hayber'in fethinde komutanlık yapan Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, diğer Yahudi komutanlar gibi ölene dek İslâm dinine düşmanlık yaparak kendi mensup olduğu din üzerine ölmüştür. İslâm dinine karşı güçlü bir propaganda faaliyeti yürüten Kinâne, Hz. Peygamber ile sık sık alay etmiştir. Hendek Gazvesi'nde çeşitli kabileleri etrafında toplayarak savaşın oluşmasında rol oynayan kişilerden birisi de Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'tır. Kinâne, Hz. Peygamber'in Hayber'e saldıramayacağını ifade etmiştir. Bu şekilde düşünmesinin altında yatan sebep hem Hayber'in kalelerinin sağlam olması hem de Yahudileri yatıştırma politikası takip etmesinden ileri gelmektedir. Kinâne, halkıyla istişare yöntemini kullanan komutandır. İslâm ordusunun savaş hazırlıkları içerisinde olduğunu duyan Kinâne, endişeye kapılarak bir anlık gafletle Uyeyne b. Hısn'dan yardım talep etmiştir. Uyeyne b. Hısn'ın yardıma gelmemesi üzerine Uyeyne b. Hısn'a güven duyulmayacağını belirterek baştan hata yaptığını anlamıştır. Kinâne, Müslümanların içine casus göndererek İslâm ordusu hakkında bilgi almak istemiş ve Müslümanların gözünü korkutarak savaştan vazgeçirmeye çalışmıştır. Hayber Gazvesi öncesinde özgüvenini ve

rahatlığını koruyan Kinâne, Müslümanların saldıracağını duyunca korkuya kapılarak bir çıkış yolu aramaya çalışmıştır. Hayber Gazvesi'nde Kamûs kalesininin komutanı olan Kinâne, korku ve endişeyle kalesinin bir köşesine çekilerek teslimiyetçi bir politika izlemiştir ve Hz. Peygamber ile anlaşma yoluna gitmiştir. Kinâne, ölümü göze alarak Benî Nadîr'in hazinelerinin yerini söylememiş ve kavmine karşı ahde vefasını gösterebilmiştir.

Hristiyan bir komutan olan Ükeydir b. Abdülmelik, Müslümanların kervanına sık sık saldırılar düzenleyerek Müslümanlara ekonomik anlamda zarar vermek istemiştir. Müslümanların kervanlarına saldırı düzenlemesi nedeniyle Dûmetü'l-Cendel Gazvesi'nin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ükeydir b. Abdülmelik Müslümanlarla çatışmaya girmeyi göze alamayarak saklanmayı tercih etmiştir. Hendek Gazvesi'nde Müslümanların erzak akışını kesmeye çalışarak Müslümanları Medine dışına çıkarmaya mecbur etmeye çalışmıştır. Hâlid b. Velîd'in Ükeydir'i yakalaması üzerine Hz. Peygamber ile anlaşmaya mecbur kalmıştır. Hz. Ebû Bekir döneminde Müslümanlar, Dûmetü'l-Cendel'e sefer düzenlediği esnada davasında inat etmeyerek ve temkinli davranarak Müslümanlar karşısında galibiyetin mümkün olmayacağını savunmuştur. Ükeydir b. Abdülmelik, yenilgi anında Yahudi komutanların aksine halkıyla birlikte hareket etmemeyi tercih etmiştir.

Hz. Peygamber'le mücadele eden bu komutanların ortak amaçları inanç ve değerleri açısından tehlike olarak gördükleri İslâm dinini ve onun tebliğcisi olan Hz. Peygamber'i ortadan kaldırmaktır. Dinî değerleriyle uyuşmadığını, ekonomik çıkarlarıyla bağdaşmadığını düşündükleri İslâm dinine karşı verilen tepkilerde asabiyet olgusunun itici bir role sahip olduğu görülmektedir. Asabiyet olgusu, Yahudi komutanlarda daha şiddetli görülmektedir. Yahudi komutanların ölümü göze alarak kendi inandıkları dine sadık olmaları dikkat çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- ACAR**, Cafer; *İslâm'da Savaş –Cahiliye ve Risalet Döneminde Savaş Olgusu-*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2020.
- AĞALDAY**, Hilal; *Hz. Peygamber'in Cihad ve Savaş Anlayışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin, 2018.
- AĞIRMAN**, Mustafa; “Hâris b. Hişâm”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 16/197.
- AHMET CEVDET PAŞA**; *Kıyas-ı Enbiya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- AKDOĞAN**, Leyla; *Huyey Bin Ahtab*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- AKTAŞ**, Merve; *Hz. Peygamber'in Savaşlarında Kadın*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2021.
- ALGÜL**, Hüseyin; “Gatafân (Benî Gatafân)”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, 13/399-400.
- ALGÜL**, Hüseyin; “Gazve”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, 13/488-489.
- ALGÜL**, Hüseyin; “Hamza”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 15/500-502.
- APAK**, Âdem; *Anahatlarıyla İslâm Tarihi (Hz. Muhammed Dönemi)*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006.
- ATÇEKEN**, İsmail Hakkı; *Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münâsebetleri*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.
- AVCI**, Casim; “Kurayza (Benî Kurayza)”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, 26/431-432.
- AVCI**, Casim; *Son Peygamber Hz. Muhammed*, İsam Yayınları, Ankara, 2015.
- AVCI**, Casim; “Uhud Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/54-57.
- AYCAN**, İrfan; “Ebû Süfyân”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/230-232.
- AYCAN**, İrfan; *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.
- AYCAN**, İrfan; “Yezîd b. Ebû Süfyân”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, 43/520.
- AYDINLI**, Abdullah; “Dü'sûr b. Hâris”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/51.
- AYDINLI**, Abdullah; “İkrime b. Ebû Cehil”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, 22/42-43.

- BAŞARAN**, Selman; “Abdurrahman b. Ümmü’l-Hakem”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, 1/176.
- BEDİRHAN**, Yaşar; *Orta Çağ Tarihi*, Nobel Akademik Yayınları, İstanbul, 2012.
- BELÂZURÎ**, Ahmed b. Yahya b. Câbir; *Ensâbu’l-Eşraf*, (çev. Hikmet Akdemir), İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2018.
- BELÂZURÎ**, Ahmed b. Yahya b. Câbir; *Fütûhu’l-Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Siyer Yayınları, İstanbul, 2013.
- BİLGE**, Mustafa Lütfi; “Necran”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 32/507-508.
- BİNİCİ**, Mutlu; *Ebü Süfyân b. Harb*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- BOZKURT**, Nebi ve Mustafa Sabri Küçükaşçı; “Medine”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 28/305-311.
- BOZKURT**, Nebi ve Mustafa Sabri Küçükaşçı; “Mekke”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 28/555-563.
- ÇAĞATAY**, Neşet; *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957.
- ÇUBUKCU**, Asri; “Kürz b. Câbir”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, 26/575.
- DADAN**, Ali; “Câhiliye Bedevî Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihani: Uyeyne b. Hısn Örneği”, *İstem Dergisi*, sayı 36, 2020, s. 230-250.
- DEMİR**, Âdem; *Muâviye b. Ebî Süfyân’a Yöneltilen Eleştiriler*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2021.
- DEMİRCAN**, Adnan; *Hz. Peygamber Döneminde Münafiklar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016.
- DEMİRCAN**, Adnan; *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009.
- DEMİR**, Cengiz; “Stratejik Planlama Süreci ve Örgütler Açısından Önemi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı 1, 2010, s. 69-88.
- DERMENGHEM**, Emile; *Hz. Muhammed ve Risâleti*, (çev. Ahmet Ağırakça), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.
- DUISENOV**, Nurgissa; *Sebepler ve Sonuçlarıyla Huneyn Gazvesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.
- DURÎ**, Abdulaziz; *İlk Dönem İslam Tarihi –Bir Önsöz-*, (çev. Hayrettin Yücesoy), Endülüs Yayınları, İstanbul, 1991.

EBU'A'LA EL-MEVDÛDÎ; *Siret-i Server-i Alem*, (çev. Ahmed Asrar), Pınar Yayınevi, İstanbul, 1992.

EBU NUAYM, Ahmet b. Abdillâh b. İshâk el-İsbehânî; *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, (çev. Hüseyin Yıldız-Hasan Yıldız-Zekeriya Yıldız), Ocak Yayınları, İstanbul, 2015.

ERTÜRK, Hatice Nur; “Cahiliye’den İslâm’a Cesaret Timsâli Bir Kadın Portresi: Hind bt. Utbe”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, sayı 6, 2019, s. 59.

ERTÜRK, Mustafa; “Ükeydir b. Abdümelik”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/285-286.

ERUL, Bünyamin; “Uyeyne b. Hısn”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/240-242.

EZRAKÎ, Ebû'l-Velid, Muhammed b. Abdullah; *Ahbâru Mekke*, (çev. Yunus Vehbi Yavuz), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

FAYDA, Mustafa; “Âtike bint Abdülmuttalib”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, 4/73.

FAYDA, Mustafa; “İfk Hadisesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, 21/507-509.

FAYDA, Mustafa; “Sefevân Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 36/299.

FIĞLALI, Ethem Ruhi; “Dârünnedve”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/555-556.

GÜNALTAY, M. Şemsettin; *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.

GÜNER, Ahmet; “Dûmetülcendel”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/1-2.

GÜR, Rıdvan; *Ebu Cehil’in Hayatı ve İslam Karşıtı Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2014.

GÜR, Rıdvan; “Mahzumoğullarının Mekke İçerisindeki Konumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 34, 2015, s. 99.

GÜZEL, Ahmet; *Hz. Peygamber’in Savaşları*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2018.

HALİFE b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî; *et-Târîh*, (çev. Ömer Sabuncu-Mahmut Sabuncu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019.

HAMİDULLAH, Muhammed; “Hayber”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 17/20-22.

HAMİDULLAH, Muhammed; “Hendek Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 17/194-195.

HAMİDULLAH, Muhammed; “Huneyn Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 18/376-377.

- HAMİDULLAH**, Muhammed; *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, (çev. Salih Tuğ), Yağmur Yayınları, İstanbul, 1981.
- HAMİDULLAH**, Muhammed; *İslam Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), Yeni Şafak Yayınları, Ankara, 2003.
- HİTTİ**, Philip Khuri; *Siyâsî ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980.
- İBN EBÎ ŞEYBE**, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed; *Kitâbü'l-Meğâzî*, (çev. Ramazan Önal-Ahmet Şen), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019.
- İBN HABÎB**, Ebû Ca'fer Muhammed; *el-Muhabber*, (çev. Âdem Apak-İsmail Güler), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018.
- İBN HACER**, Ahmed b. Ali el-Askalânî; *el-İsâbe*, (çev. Seyfullah Erdoğan), Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2011.
- İBN HAZM**, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed; *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, (çev. Mehmet Salih Arı), Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.
- İBN HİBBÂN**, Ebû Hâtim Muhammed; *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, (çev. Harun Bekiroğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020.
- İBN HİŞÂM**, Ebû Muhammed Abdülmelik; *Sîret-i İbn-i Hişâm*, (çev. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006.
- İBN İSHÂK**, Muhammed b. İshâk b. Yesar; *Sîretü İbn İshâk*, (çev. Sezai Özel), Akabe Yayınları, İstanbul, 1988.
- İBN KESİR**, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.
- İBN SA'D**, Muhammed; *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, (çev. Komisyon), Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.
- İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ**, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah; *el-Meğâzî*, (çev. Mehmet Nur Akdoğan), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020.
- İBNÜ'L-ESİR**, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebu'l-Kerem; *el-Kâmil fi't-Tarih*, (çev. M. Beşir Ersoy), Bahar Yayınları, İstanbul, 1985.
- KADÎ ABDÜLCEBBÂR**, b. Ahmed b. Abdilcebbâr; *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, (çev. M. Şerif Eroğlu-Ömer Aydın), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.
- KANDEHLEVÎ**, Muhammed Yusuf; *Hayatü's-Sahâbe*, (çev. Ahmet Meylani), Divan Yayınları, İstanbul, 1980.
- KANDEMİR**, Mehmet Yaşar; "Hind bint Utbe", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, 18/64-65.

- KAPAR**, Mehmet Ali; “Ebû Cehil”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 10/117-118.
- KAPAR**, Mehmet Ali; “Fezâre (Benî Fezâre)”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, 12/538-539.
- KAPAR**, Mehmet Ali; *Heyetler - Hz. Peygamber Dönemi Diploması*-, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2017.
- KAPAR**, Mehmet Ali; “İlk İslam Diplomatı Amr b. Ümeyye Ed-Damrî”, *İstem Dergisi*, sayı 30, 2017, s. 271-285.
- KAPAR**, Mehmet Ali; “Mahzûm (Benî Mahzûm)”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 27/402-403.
- KAPAR**, Mehmet Ali; “Safvân b. Ümeyye”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, 35/486-487.
- KARA**, Cahid; “Klasik Kaynaklarda İslâm Muhalifleri Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû'l-Hakem B. Hişâm) Örneği”, *İstem Dergisi*, sayı 21, 2013, s. 125-147.
- KARAKUŞ**, Züleyha; *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.
- KAZANCI**, Ahmet Lütfi; “Abdüddâr (Benî Abdüddâr)”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, 1/177.
- KEYLANÎ**, Mustafa Seyyid; *Peygamberlerin Efendisi Hz. Muhammed –Hayatı ve Ahlakı-*, (çev. İbrahim Coşkun), Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2016.
- KOMİSYON**; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989.
- KÖKSAL**, Mustafa Asım; *İslam Tarihi*, Işık Yayınları, İzmir, 2008.
- KÜÇÜKAŞÇI**, Mustafa Sabri; “Kinde (Benî Kinde)”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, 26/37-38.
- KÜÇÜKAŞÇI**, Mustafa Sabri; “Mâlik b. Avf”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, 27/504-505.
- LEWİS**, Bernard; *İslam Dünyasında Yahudiler*, (çev. Bahadır Sina Şener), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996.
- LİNGS**, Martin; *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Nazife Şişman), İnsan Yayınları, İstanbul, 2020.
- MAHMUDOV**, Elşad; “Sîfûlbahr Seriyyesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 37/156-157.
- MAHMUDOV**, Elşad; “Uşeyre Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/229-230.

MAHMUDOV, Elşad; “Zülcedr Seriyyesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, 44/551-552.

MARGOLİOUTH, David Samuel; *Muhammed ve İslam'ın Yükselişi*, (çev. Muhammed İkbâl Saylık), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020.

NEDVÎ, Ebü'l-Hasen Ali; *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Nuri Kahraman), Risale Yayınları, İstanbul, 1992.

ÖNKAL, Ahmet- Âdem Apak-Bünyamin Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2020.

ÖNKAL, Ahmet; “Buvât Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, 6/478.

ÖNKAL, Ahmet; “Cumah (Benî Cumah)”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/93.

ÖNKAL, Ahmet; “Mustalik (Benî Mustalik)”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 31/360-361.

ÖZDEMİR, Murat; “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, 2010, s. 323-343.

ÖZDEMİR, Serdar; “Seriyye”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 36/565-566.

ÖZER, Muhammed Ali; *Bir İktidar Mücadelesi: Ebû Cehil ve İlk Müslümanlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2014.

ÖZKUYUMCU, Nadir; “Nadîr (Benî Nadîr)”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 32/275-276.

ÖZSOY, Belkıs; *İkrime b. Ebû Cehil'in Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012.

PEKÖZ, Emine; *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habibe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2012.

SARIÇAM, İbrahim; “Hamrâülesed Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 15/498-499.

SARIÇAM, İbrahim; “Harb b. Ümeyye”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 16/112.

SARIÇAM, İbrahim; *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, TDV Yayınları, Ankara, 2017.

SARIÇAM, İbrahim; “Muhârib (Benî Muhârib)”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, 31/3.

SARI, Yasemin; *Hendek Savaşı (5/627)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006.

- SAVAŞ, Rıza; “Cüveyriye bint Ebû Süfyân”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/146.
- SAVAŞ, Rıza; “Cüveyriye bt. Hâris”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, 8/146.
- SEZİKLİ, Ahmet; *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013.
- SIRMA, İhsan Süreyya Sırma; *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016.
- SİNANOĞLU Mustafa; “Şirk”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, 39/193-198.
- SÖNMEZ, Mehmet Ali; “Hâris b. Ebû Dırrar”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, 16/195.
- ŞİMŞİR, Mehmet; *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2018.
- ŞULUL, Kasım; *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2004.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr; *Tarih-i Taberî*, (çev. Mehmet Faruk Görtünca), Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2005.
- TANRIKULU, Ebubekir; *Tarih Boyunca Yaşamış Zalim, Hain ve Kâfirlerin Hazin Sonu*, Ankara, 2021.
- URALER, Aynur; “Safiyye”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, 35/474-475.
- URALER, Aynur; “Ümmü Habîbe”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/318-319.
- VÂKIDÎ, İbn Ömer b. Muhammed; *Kitâbü'l-Meğâzî*, (çev. Musa Kazım Yılmaz), İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2014.
- VARLIK, Ali Bilgin; “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, sayı 2, 2013, s. 114-129.
- VAROL, Mehmet Bahaüddin; “Ümeyye b. Halef”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 42/305-306.
- WATT, William Montgomery; *Hz. Muhammed Mekke’de*, (çev. Mehmet Rami Ayas-Azmi Yüksel), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.
- YAVUZ, Ayşe; *Hz. Peygamber’in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabiler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.
- YAVUZ, Yusuf Şevki; “Nübüvvet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, 33/279-285.
- YILDIRIM, Muhammed Emin; *Asr-ı Saâdet’te Ticaret ve Tüccar Sahâbiler*, İktisadî Girişim ve İş Ahlakı Yayınları, İstanbul, 2014.
- YİĞİT, İsmail; “Emevîler”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, 11/87-104.
- YİĞİT, İsmail; “Sevîk Gazvesi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 36/585.

